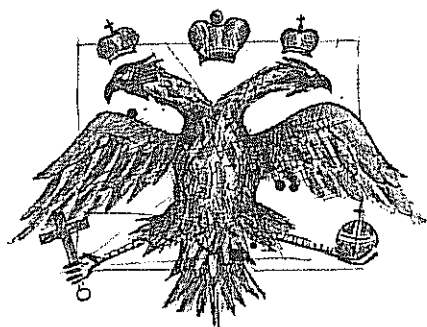
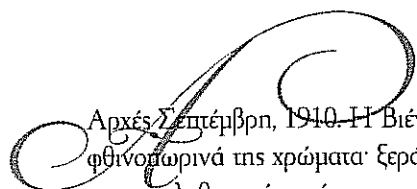

Μαρία Σκιαδαρέση

Ο πρίγκιπας
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Εικονογράφηση: Κατερίνα Βερούτσου

Αρχές Σεπτεμβρη, 1910. Η Βιέννη ντύθηκε πια τα φθινοπωρινά της χρώματα: ξερά φύλλα στους δρόμους, καλοθρεμμένα σύννεφα που ακουμπούν σχεδόν στις στέγες των σπιτιών, ακούραστο ψιλόβροχο. Οι άνθρωποι τρέχουν βιαστικά να φτιάσουν στον προορισμό τους γρήγορα, μη μείνουν ώρα στη βροχή και μουλιάσουν ως το κόκαλο.

Απομεσήμερο, κι ένας καλοντυμένος νεαρός με μικρή δερμάτινη βαλίτσα στο χέρι, που τον ακολουθεί *βαστάζος* μ' ένα μεγάλο ταξιδιωτικό μπασούλο, βγαίνει από τον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό. Μια άμαξα σταματάει, ο αμαξάς φορτώνει τις αποσκευές και ξεκινούν. Ο ουρανός σκοτεινιάζει κι άλλο και δείχνει σούρουπο το απόγευμα. Η βροχή δυναμώνει.

Η άμαξα ακολουθεί τη λεωφόρο Ρινγκ κι ύστερα στρίβει σ' ένα στενό ήσυχο δρόμο. Σταματάει μπροστά σ' ένα δίπατο σπίτι με πράσινη πόρτα, ξεθωριασμένη από το χρόνο, και μια μικρή *σέρα* στην πρόσοψη γεμάτη γλάστρες με φροντισμένα λουλούδια.

Ο νεαρός κατεβαίνει από την άμαξα και χτυπάει δυο φορές το *ρόππρο* της πόρτας, ένα μικρό

βαστάζος: αχθοφόρος, χαμάλης
σέρα: (ιταλ.) θερμικήτισ

καλογουαλισμένο μπρούντζινο χεράκι. Η βροχή, που πέφτει ασταμάτητα, μουσκεύει το σακάκι και το καπέλο του. Ξαναχτυπάει ανυπόμονα. Μια σκιά περνάει πίσω από το τζάμι και η πόρτα επιτέλους ανοίγει τρίζοντας. Το ολόξανθο κεφάλι μιας κοπέλας προβάλλει στο πορτόφυλλο. Τα μαλλιά της πιασμένα πίσω και στους ώμους της ριγμένο ένα σκούρο σάλι. Στα μάτια της, έξυπνα και λαμπερά, σαν να φωλιάζει μια αδιόρατη θλίψη.

— Καλοποέρα σας. Ονομάζομαι Στέφανος Καρατζάς. Μόλις έφτασα από την Κωνσταντινούπολη κι ενδιαφέρομαι για ένα δωμάτιο. Πρόκειται να σπουδάσω στην πόλη σας, ιατρική. Ο κύριος Εμμανουήλ Φωτιάδης μου έδωσε τη διεύθυνσή σας.

Προφέρει αργά και προσεκτικά τις γερμανικές λέξεις, τρέμοντας μην κάνει κανένα λάθος.

Αυτός ο Φωτιάδης ήταν ο φοιτητής που ο Στέφανος γνώρισε στο τρένο από την Κωνσταντινούπολη. Τον ρώτησε αν γνωρίζει κάποιο σπίτι που να φιλοξενεί σπουδαστές.

— Δύο κυρίες, μητέρα και κόρη, νοικιάζουν τη σοφίτα τους. Έμεινε ένας φίλος μου για λίγο εκεί και τον επισκεπτόμουν συχνά. Αν τους πεις τ' όνομά μου, θα το θυμθούν. Δωμάτιο καθαρό κι όχι πολύ ακριβό. Μαγειρεύουν καλά. Μην φανταστείς, βέβαια, τα φαγητά της Πόλης! γέλασε ο *ευτραφής* συνταξιδιώτης του κι άνοιξε ένα κουτί που φύλαγε διαρκώς δίπλα του λες κι ήταν χρηματοκιβώτιο. Έβγαλε ένα δέμα από μέσα, το ξετύλιξε, μυρωδιά

ρόππο: μεταλλίνο εξάρτημα εξώπορτας για να χτυπούν οι επισκέπτες

ευτραφής: σωματώδης, παχουλός

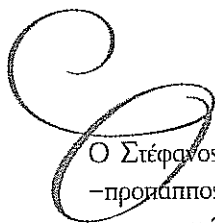
από γιαλαντζί ντολμάδες απλώθηκε στο *κουπέ* του τρένου.

— Πάρε, πρόσφερε στο Στέφανο, αφού πρώτα μπουκώθηκε δύο μαζί.

— Για το δωμάτιο θα συζητήσετε με τη μητέρα μου, απαντά το κορίτσι.

Τον καλεί να περάσει μέσα.

Ο Στέφανος, μπαίνοντας στο ευρύχωρο κολ, κουρασμένος από το ταξίδι, με τη σκέψη σ' ένα ζεστό τσάι, δεν μπορεί να φανταστεί τις εκπλήξεις που τον περιμένουν σ' αυτό το ξεπεσμένο αρχοντικό.

Ο Στέφανος Καρατζάς, γόνος οικογένειας γιατρών —προπάππος, παππούς και πατέρας γιατροί—, θέλησε να συνεχίσει την παράδοση της οικογένειας, ακολουθώντας όμως την ψυχιατρική. Μεγάλωσε ανάμεσα σε ιατρικά βιβλία, συζητήσεις για *διαγνώσεις*, εργαλεία χειρουργικής και *εκμιαγεία* ανθρώπινων οργάνων κι έμαθε από νήπιο ακόμα πως το σημαντικότερο πράγμα στον κόσμο είναι η ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου.

κουπέ: (γαλλ.) μικρό διαμέρισμα σε σιδηροδρομικό βαγόνι
διάγνωση: η αναγνώριση της νόσου ύστερα από ιατρική εξέταση

εκμιαγεία: το αρνητικό ομοίωμα μορφής ή σχήματος πάνω σε εύπλαστη ύλη

Ο πατέρας του, Φίλιππος Καρατζάς, καθηγητής χειρουργικής στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης, αυστηρός και κλεισμένος στον εαυτό του, μετά το θάνατο της αγαπημένης του γυναίκας και μητέρας του μοναχογιού του έγινε ακόμα πιο απλησίαστος.

Έτσι, ο Στέφανος, από παιδί, μονάχα με τον παππού του μπορούσε να κουβεντάζει, να αστειεύεται και συχνά να ονειρεύεται. Γιατί ο Λουκάς Καρατζάς, σπουδαίος παθολόγος αλλά και *στοχαστής*, ένας αληθινός σοφός, αγαπάει τη ζωή και τις χαρές της, έχει χιούμορ και πάντα διαθέτει χρόνο στον εγγονό του για μια συζήτηση στον υπέροχο κήπο του σπιτιού τους δίπλα στο Βόσπορο.

Όταν ο Στέφανος δήλωσε πως θέλει ν' ακολουθήσει κι αυτός τον ιατρικό κλάδο, εκείνος ήταν που τον συμβούλεψε να προτιμήσει την ψυχιατρική. — Είναι κάτι νέο στο χώρο της ιατρικής και γι' αυτό πολύ ενδιαφέρον. Παράλληλα είναι σπουδαίο, παιδί μου, να μπορείς να ανιχνεύεις την ανθρώπινη ψυχή, του είπε.

— Ναι, αλλά και πολύ δύσκολο.

— Οι δυσκολίες είναι το αλάτι που κάνει τη ζωή νόστιμη, απάντησε ο παππούς κι αυτή η κουβέντα σημάδεψε το Στέφανο. Από τότε δεν ξανασκέφτηκε τα εμπόδια. Κατόρθωσε να αποφοιτήσει από το σχολείο με άριστα και να γίνει δεκτός στο Πανεπιστήμιο της Βιέννης, όπου δίδασκε ο πιο διάσημος ψυχίατρος της εποχής, ο δόκτωρ Φρόιντ.

Ήταν ευτυχής που θα αναχωρούσε για τη Βιέννη. Ο παππούς όλο γι' αυτή την πόλη του μιλούσε.

στοχαστής: διανοούμενος

Παροιμία ξακουστή του ελληνισμού από παλιά, μέχρι και τον *παρασμένο αιώνα*, η πιο σπουδαία της Ευρώπης, είχε σχολεία ελληνικά, τυπογραφεία όπου τυπώνονταν εφημερίδες και περιοδικά, κίνηση πνευματική και ανθρώπους με μεγάλη κοινωνική επιφάνεια.

— Παροιμία δημιουργημένη από παλιά, την εποχή της Άλωσης, από Έλληνες που έφυγαν στη Δύση, απέκτησε δύναμη όχι μόνο στη Βιέννη, μα και σ' ολόκληρη την Αυστρία. Ο Ρήγας εκεί τύπωσε το επαναστατικό του έργο και σ' αυτή την πόλη άφησε την τελευταία του πνοή, εκεί θάφτηκε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

— Κι αυτός για να ετοιμάσει την Επανάσταση πήγε εκεί;

— Όχι ακριβώς. Αν και στη Βιέννη πρέπει να συνάντησε ανθρώπους που του μίλησαν για την υπόθεση του ξεσηκωμού, ίσως και με τον Καποδίστρια να κουβέντιασε. Πρέπει να την είχε επισκεφτεί πολλές φορές, περαστικός, σε διπλωματικές αποστολές ως αξιωματικός του τσαρικού στρατού ή για να συναντήσει φίλους. Έχω ακούσει πως είχε πολλές κοινωνικές γνωριμίες στην πόλη αυτή, όπως και ότι πέθανε εκεί, νέος, πολύ νέος...

Συγκινήθηκε ο παππούς μιλώντας για τον πρίγκιπα.

— Τι τα θες, παιδί μου. Ο Υψηλάντης ήταν ένας άνθρωπος δυστυχισμένος.

— Γιατί το λες αυτό, παππού;

— Γιατί δεν πρόφτασε να δει το όνειρό του να βγαίνει αληθινό.

παροιμία: κοινότητα ομοεθνών σε ξένη χώρα

παρασμένος αιώνας: 19ος αιώνας

— Μην είναι ο μόνος; Τόσοι και τόσοι άνθρωποι που συμμετείχαν στην Επανάσταση δεν πέθαναν φτωχοί και ξεχασμένοι απ' όλους; ρώτησε ο Στέφανος.

— Ναι, όμως αυτός είχε τα πάντα: πλούτη, θέση κοινωνική, σημαντική καριέρα στο στρατό του τσάρου, υπόληψη και φήμη. Όμως, σαν του ζητήθηκε, δε δίστασε να μπει μπροστά, θυσιάζοντας όλα όσα γενναιόδωρα του είχε προσφέρει η ζωή ως τότε. Ο άνθρωπος, Στέφανε, εύκολα βολεύεται και σπάνια χαλαρίζει την ήσυχη κι ακύμαντη ζωή του για να ριχτεί στα μαύρα κύματα ενός πολέμου άγριου κι αβέβαιου. Το πιο συνηθισμένο είναι να βγαίνουν στον αγώνα άνθρωποι που κάτι έχουν να κερδίσουν απ' αυτόν, για το κοινό καλό αναντίρρηση, μα και με την ελπίδα και η θέση η δική τους να καλυτερέψει. Είναι όμως σπάνιο, για να μην πω μοναδικό, δίχως να περιμένεις κάτι, ένα όφελος προσωπικό ανάμεσα στα οφέλη άλλων, να θυσιάζεις όσα η ζωή σου χάρισε απλόχερα για μια ιδέα, για ένα όνειρο! Που πάει να πει θυσία διαρκής, από την πρώτη στιγμή ως το τέλος, κι αυτό είναι που τον ξεχωρίζει δίπλα στους άλλους σπουδαίους και θαυμαστούς που έδωσαν για τον αγώνα ακόμα και την ίδια τη ζωή τους.

Τα μάτια του παππού έλαμπαν όσο μιλούσε για κείνον.

— Τον συμπαθείς πολύ, παππού! είπε ο νεαρός, διαπιστώνοντας το θαυμασμό του γέροντα για το πρόσωπο του Υψηλάντη.

— Ήταν, ξέρεις, λίγο μακρινός μας συγγενής, από την οικογένεια της μητέρας μου, κι από παιδί άκουγα γι' αυτόν. Ήταν κι ο πατέρας μου Ιερολοχίτης, σπουδαστής τότε ακόμα στην ιατρική

σκολή... Λάτρευε τον Υψηλάντη! Όλο για κείνον μου μιλούσε ως το θάνατό του.

— Ναι! Κάποτε μου είπες πως ο πατέρας σου εκεί, στον Ιερό Λόχο, έμαθε τη χειρουργική, πάνω στα νεανικά κορμιά που σακατεύονταν από τα πυροβόλα και τις λόγχες.

Σκέφτηκε λίγο ο παππούς, λες κι αναρωτήθηκε αν πρέπει να συνεχίσει την κουβέντα ή να τη σταματήσει εκεί.

— Είναι και κάτι που κάποτε μου διηγήθηκε για ένα νεαρό Ιερολοχίτη, κάτι σαν υπηρέτη του Υψηλάντη και *ορτινιάτσα* του, που ο πατέρας μου κατόρθωσε να τον γλιτώσει από βέβαιο θάνατο. Πάντα γυρίζει στο μυαλό μου αυτή η ιστορία, μα δεν την είπα σε κανέναν, ούτε στον ίδιο μου το γιο.

— Γιατί, παππού; παραξευεύτηκε ο Στέφανος.

— Γιατί οι στιγμές οι δυνατές, στιγμές που ενώνουν τους ανθρώπους με ακατάλυτους δεσμούς ευγνωμοσύνης και αγάπης, είναι πολύ προσωπικές κι ανήκουν μοναχά σ' εκείνους που τις έζησαν. Έτσι πιστεύω εγώ.

— Τότε πώς αποφάσισες να μου την πεις τώρα, παππού;

— Ίσως γιατί πια γέρασα κι αυτό που χρόνια, πάνω από πενήντα, περίμενα πως θα συμβεί, δεν έγινε. Το ένιωθα χρέος στον πατέρα μου, γι' αυτό έβαλα ανθρώπους να ψάξουν να μου βρουν τις απαντήσεις, μα απέτυχαν.

Ο νεαρός δεν καταλάβαινε τίποτα απολύτως!

— Στέφανέ μου, κλείσε το στόμα σου! Θα χάψεις καμιά μύγα, αστειεύτηκε ο γερο-Καρατζάς, για να

ορτινιάτσα και ορτινιάντσα: (ιταλ.) στρατιώτης αποσπασμένος στην προσωπική υπηρεσία αξιωματικού

ελαφρύνει την ατμόσφαιρα μυστηρίου που είχε δημιουργηθεί. Ύστερα από λίγη σκέψη συνέχισε:

— Φαίνεται πως τώρα που φεύγεις για τη Βιέννη όλες αυτές οι μνήμες ξαναγύρισαν πιο δυνατές και δε μ' αφήνουν να πουχάσω.

Η περιέργεια και η ανυπομονησία έπνιξαν το Στέφανο.

— Πες μου πια, βρε παππού, δεν αντέχω τους γρίφους.

Λίγες στιγμές σιωπής, όσο να βάλει τα λόγια σε σειρά ο γέροντας.

Ο Στέφανος βολεύτηκε στη μεγάλη πολυθρόνα της βιβλιοθήκης περιμένοντάς τον να μιλήσει.

— Στα τέλη του Μάη του '21 οι Τούρκοι είχαν πια πάρει το Βουκουρέστι¹ και η θέση του ελληνικού στρατού ήταν πολύ δύσκολη. Δεν έφταναν όλα τ' άλλα, έπεφτε και μια ατέλειωτη βροχή, που έκανε την πορεία του λόχου βασανιστική. Γαρ' ότι βιάζονταν να βγουν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα προς τη Μικρή Βλαχία², δεν ήταν εύκολο. Το βάδισμα ήταν μαρτύριο μες στη λάσπη, σε κάθε βήμα βούλιαζαν ως το γόνατο. Τότε ήταν που ο νεαρός ακόλουθος του Υψηλάντη — Γιακωβάκη Κυριακό τον έλεγαν — αρρώστησε. Κρύωσε, φαίνεται, κι έπεσε στο στρώμα με υψηλό πυρετό. Ποιο στρώμα, δηλαδή; Ένα φορείο από κλαδιά έφτιαξαν πρόχειρα, τον φόρτωσαν σ' έναν *αραμπά* και τον σκέπασαν με ό,τι βρήκαν πρόχειρο όσο καλύτερα μπορούσαν. Φαντάζεσαι να ψήνεσαι στον πυρετό, να μην μπορείς να πιεις ένα ζεστό και από πάνω ο ουρανός να βρέχει ακατά-

¹ Βουκουρέστι: *Σημερινή πρωτεύουσα της Ρουμανίας. Το 19ο αιώνα, πρωτεύουσα της παραδουνάβιας ηγεμονίας της Βλαχίας.*

² Μικρή Βλαχία: *Από τα τελευταία βυζαντινά χρόνια και μετά ο όρος αντιστοιχεί και σε άδελη περιοχή της Βαλκανικής. Εδώ εννοείται το ΝΔ. τμήμα της ηγεμονίας της Βλαχίας, όπου έγιναν πολλές μάχες.*

αραμπάς: (τουρκ. araba=αμάξι) μεταφορικό αμάξι που το έσερναν ζώα, το κάρο

παυστα! Ο Υψηλάντης κάθε τόσο ερχόταν στην οπισθοφυλακή όπου ήταν ο άρρωστος, και ρωτούσε ο ίδιος, ανήσυχος πολύ, για την πορεία της υγείας του. Φαίνεται πως πολύ τον αγαπούσε. Ο πατέρας μου, άπειρος γιατρός, σπουδαστής ακόμα, το 'βαλε πείσμα να τον κρατήσει στη ζωή και να μη σ' τα πολυλογώ, θες τα νιάτα και η κράση του μικρού, θες η υπεράνθρωπη προσπάθεια του πατέρα μου, το παλικάρι σώθηκε. Κι όχι μόνο αυτό, μα πολέμησε κιόλας στο Δραγατσάνι³.

³ Δραγατσάνι: Πόλη της Βλαχίας όπου δόθηκε η τελευταία μάχη του Αγώνα στις Ηγεμονίες.

— Τον συνάντησε ξανά ο πατέρας σου, παππού;
— Μετά από τη μάχη εκείνη τίποτα πια δεν ήταν ίδιο. Τα πάντα κάθηκαν: όνειρα, σχέδια, ελπίδες. Σκοτώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν σχεδόν όλοι! Ο πατέρας μου, βαριά πληγωμένος, σύρθηκε σε απόσταση μεγάλη. Κάτι Βλάχοι τον περιμάζιψαν σε μια καλύβα και τον έγριαναν. Δεν έμαθε ποτέ για την τύχη του νεαρού ακόλουθου του πρίγκιπα. Πάντα μιλούσε για κείνον, δεν ήξερε όμως πώς να τον αναζητήσει και πού. Το ίδιο ίσως να έκανε κι ο άλλος, αν ζούσε.

— Και; Είχε πεθάνει;

— Έτσι πίστευε ο πατέρας μου, έτσι πίστευα κι εγώ, ώσπου συνέβη εκείνο το περιστατικό που με αναστάτωσε. Κι από τότε, σαν χρέος στη μνήμη του πατέρα μου, αναζητώ ένα φάντασμα, που, ύστερα από τόσα χρόνια, δεν ξέρω πια αν υπήρξε ή το μυαλό μου το έφτιαξε για να με βασανίζει.

Τραβηγμένα από τη συγκίνηση τα χαρακτηριστικά του γέροντα.

— Δηλαδή, παππού;

— Είναι μια ιστορία παλιά, σαράντα χρόνια πίσω. Τέλη Νοέμβρη ήταν, ο πατέρας μου είχε πεθάνει λίγους μήνες πριν κι εγώ δούλευα τότε στο νοσοκομείο

του Γαλατά⁴. Έκανε ένα κρύο, θυμάμαι, απ' αυτά που όλο το *μπουζί* του Πόντου ξεκύνεται στο *μπουγάζί*. Κάποιος έφερε έναν ασθενή, που έτρεμε σαν το ψάρι από τον πυρετό, στα πρόθυρα της πνευμονίας. Είχε, φαίνεται, υποτιμήσει το χειμώνα της Πόλης, παρ' ότι ξένος αυτός και μάλιστα βόρειος, που ήξερε από κρύο, Γερμανός ή Αυστριακός από το όνομα. Το θυμάμαι καλά: Γιάκομπ Ζόνταγκ ήταν τ' όνομά του. Τον κρατίσαμε ζεστό και ξεκινήσαμε τη θεραπεία αμέσως για να προλάβουμε το κακό. Πάλεψε τέσσερα μερόνυχτα με τον πυρετό, τις παραισθήσεις, το βήχα που τον έπνιγε σε κάθε του λέξη. Για να μη σε κουράζω με λεπτομέρειες, η κατάσταση του αρρώστου βελτιώθηκε πολύ γρήγορα. Θαύμασα την κράση του και σκέφτηκα, θυμάμαι, πως ο άνθρωπος αυτός, αν δεν έχει στο μέλλον κανένα ατύχημα στη ζωή του, θα φτάσει τα εκατό.

— Ήταν μεγάλος τότε;

— Θα ήταν γύρω στα εξήντα.

— Κι έφυγε με το που ανάρρωσε;

Ο Καρατζάς ύστερα από μια παύση συνέχισε σαν να μην άκουσε την ερώτηση.

— Τις μέρες που έμεινε απύρετος, παρ' ότι εξαντλημένος, επέμενε να σημειώνει διάφορα σ' ένα τετράδιο που κρατούσε κάτω από το μαξιλάρι του. Είχε μια πένα ταξιδιωτική και κάθε τόσο έβγαζε το τετράδιο και κάτι σημείωνε. Μιλούσαμε γερμανικά μαζί, ποτέ δε μίλησε άλλη γλώσσα. Τον ρώτησα αν είναι συγγραφέας, «Μπα, πού τέτοια εύνοια της τύχης!» μου

⁴ Νοσοκομείο του Γαλατά:
Νοσοκομείο της ομογένειας στην Κωνσταντινούπολη, στην ομώνυμη περιοχή του Γαλατά, πάνω από το δημόν. Λέγεται και Οσπιτάδιον (hospital) των Γερμανικών (germanici= ναύτης, ναυτικός), επειδή περιελάμβανε κυρίως ναυτικούς.

μπουζί: (τουρκ. buz = πάγος) πολύ κρύο

μπουγάζί: (τουρκ. bogaz = 1. λάρυγγας, 2. πορθμός, θαλάσσιο πέρασμα), ενν. ο Βόσπορος

⁵ Λιβόρνο: *Σημαντικό
δημιόνι της Γαδίας, κέντρο
διαμετακομιστικού εμπορίου
ανάμεσα σε Ανατολή και
Δύση.*

απάντησε «ένας ταπεινός εισαγωγέας βαμβακιού από τη Βιέννη είμαι κι ήρθα στην Πόλη για δουλειές. Ευχαριστώ που με γιατρέψατε, κερ ντόκτορ, έχω αυτή την ευαισθησία στα πνευμόνια από παιδί, ξέρετε, κρυώνω εύκολα και ανεβάζω πυρετό. Σας είμαι ευγνώμων για όσα κάνατε για μένα». Έμεινε όσο να γίνει εντελώς καλά κι ένα πρωί πήρε εξιτήριο. Το ίδιο βράδυ αναχώρησε με το πλοίο για Λιβόρνο⁵.

Πήρε μια βαθιά αναπνοή ο γέροντας και τότε πρόσεξε τα μάτια του Στέφανου να τον κοιτούν με απορία.

— Τώρα βέβαια εσύ δεν καταλαβαίνεις τι είναι αυτό που με αναστάτωσε. Άκου, λοιπόν, και τον επίλογο της ιστορίας. Το επόμενο πρωί από την αναχώρηση του αρρώστου μας, μπαίνοντας στο γραφείο μου με περίμενε ο νοσοκόμος που τον πρόσεχε όλες αυτές τις μέρες. Στα χέρια του κρατούσε το σημειωματάριο του κυρίου Ζόνταγκ! Μέσα στη φασαρία της αναχώρησής το ξέχασε κάτω απ' το μαξιλάρι. Δεν είχε προλάβει να γράψει πολλά πράγματα, φαίνεται πως ήταν καινούριο. Μόλις η πρώτη σελίδα είχε συμπληρωθεί.

Ξεκλείδωσε το συρτάρι του γραφείου του ο παππούς κι έβγαλε ένα αυτοσχέδιο σημειωματάριο: μερικές σελίδες *κατάστιχου*, απ' αυτά που χρησιμοποιούν οι έμποροι στις σημειώσεις τους, ενωμένες και ραμμένες με νήμα στη μια άκρη, ώστε να σχηματίζουν τετράδιο ελαφρύ και εύκαμπτο. Και η μεγάλη έκπληξη: στο πρώτο φύλλο, τα ελληνικά αρχικά Γ.Κ. και από κάτω καλλιγραφικά γραμμένο πάλι στα ελληνικά «Ενθυμήματα και σημειώσεις», αρ. τετραδίου 8.

κατάστιχ: λογιστικό βιβλίο

Το κείμενο, μια σελίδα όλη κι όλη, μα ολόκληρη γραμμένη ελληνικά, με μεγάλα στρογγυλά γράμματα: λίγα λόγια για την Πόλη και για ένα σπίτι που αναζήτησε, αλλά δεν κατόρθωσε να βρει, κάτι για την αρρώστια του και τα συμπτώματά της «νιώθω πόνο στο στήθος, όπως τότε, νεαρός, στο στρατό του πρίγκιπα. Τότε ήμουν παιδί ακόμα, γερό και δυνατό, και το ξεπέρασα. Τώρα όμως;». Και στο κάτω μέρος της σελίδας με γράμματα μεγαλύτερα και τονισμένα, λες κι αυτό ήταν το πιο σημαντικό, η φράση «με την αρρώστια μου δεν μπόρεσα να συνεχίσω την αναζήτηση του αρχοντικού των Υψηλάντηδων κι έχασα τη μοναδική ευκαιρία να γνωρίσω το πατρογονικό σπίτι του πρίγκιπα. Φαίνεται πως δεν ήταν τυχερό να το αντικρίσω...».

Παππούς κι εγγονός κοιτάχτηκαν με σημασία.

— Δηλαδή; ρώτησε έκπληκτος ο Στέφανος.

— Δηλαδή φαίνεται πως ο κύριος Ζόνταγκ ήταν ο Γιακωβάκης Κυριακός. Στα γερμανικά Ζόνταγκ είναι η Κυριακή, άρα Γιάκομπ Ζόνταγκ σημαίνει Ιάκωβος Κυριακός.

— Και γιατί άλλαξε τ' όνομά του; αναρωτήθηκε ο Στέφανος.

— Συνηθίζεται, όταν ζει κάποιος σε ξένη χώρα επί χρόνια, να προσαρμόζει το όνομά του στη γλώσσα του τόπου. Βέβαια, δεν το συνδύασα από την αρχή. Πού να πάει το μυαλό μου! Όταν όμως είδα το σημειωματάριο, αμέσως κατάλαβα.

— Είναι οίγουρο, παππού;

— Πώς αλλιώς το εξηγείς εσύ;

Παππούς κι εγγονός έπεσαν σε βαθιά περιουλλογή. Πρώτος έσπασε τη σιωπή ο Στέφανος.

— Καλά, δεν καταλαβαίνω. Αφού βρέθηκε ανάμεσα σε ανθρώπους που μιλούσαν ελληνικά, γιατί

δε μίλησε κι αυτός τη γλώσσα του, μα επέμενε να παριστάνει τον Αυστριακό:

— Θα είχε τους λόγους του, ποιος ξέρει! Ίσως η γλώσσα να του ξυπνούσε μνήμες που ήθελε να θάψει βαθιά μες στην ψυχή του. Καμιά φορά προτιμάμε να καλύψουμε κάτι παρά να πληγωθούμε φανερώνοντάς το.

— Αυτός ο κύριος Κυριακός ή Ζόνταγκ, τέλος πάντων, έδωσε ξανά σημαία ζωής ή...

— Ποτέ! Σεβάστηκα το γεγονός ότι θέλησε να περάσει απαρατήρητος και ξένος, κατάλαβα πως κάποιο λόγο θα είχε κι άφησα το θέμα στη λήθη του χρόνου, συνεχίζοντας μονάχος πια, με όσα γνώριζα να...

Σταμάτησε τη φράση του στη μέση ο γερο-Καρατζάς. Ο Στέφανος τον κοίταξε με απορία.

Ο παππούς, ύστερα από μικρή σιωπή αποφάσισε να μιλήσει.

— Ξέρεις, αγόρι μου, από τότε που ο πατέρας μου μιλούσε για τα χρόνια του ξεσηκωμού, τον Υψηλάντη, τον Ιερό Λόχο, τον πόλεμο στις Ηγεμονίες, που σαν τεράστιο κύμα παρέσυρε στη δίνη του μια ολόκληρη γενιά παιδιών και τους έκανε άντρες μέσα σε λίγους μήνες... Και μιλώ για τους λίγους που επιβίωσαν...

Ξαφνικά σταμάτησε, ξεροκατάπιε...

— Γι' αυτό κι εγώ, λοιπόν, έχοντας συγκεντρώσει τις αφηγήσεις του πατέρα μου κι όσα κατόρθωσα και έμαθα από άλλους ή διάβασα από βιβλία για την υπόθεση αυτή, σκέφτηκα κάποτε να γράψω κάτι...

— Ένα βιβλίο, παππού, μια ιστορία για τον Υψηλάντη, τον Ιερό Λόχο κι όλα όσα έγιναν εκεί; τον δέκοψε ανυπόμονα ο Στέφανος.

— Ναι, ένα βιβλίο που να ανιστορεί όλα αυτά, μα πιο πολύ όσα δεν ξέρουμε ως τώρα για τον πρίγκιπα, όσα ακολούθησαν τα γεγονότα του πολέμου· πώς έφυγε, πού πήγε, πώς κατέληξε και πέθανε στη Βιέννη, ποιοι ήταν δίπλα του τις τελευταίες του στιγμές.

— Μα αυτό είναι υπέροχο, παππού! Θα μου δώσεις να διαβάσω όσα έχεις ήδη γράψει;

— Σκόρπιες σελίδες είναι ακόμα. Δε βγάζεις άκρη. Μόνο για την περίοδο του ξεσκωμού και του πολέμου κάτι έχω σημειώσει, μιας και τα υπόλοιπα μου είναι άγνωστα ακόμα.

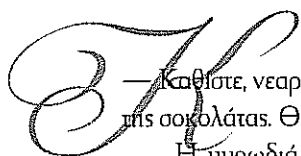
— Μπορεί, τώρα που θα πάω στη Βιέννη, να μάθω γι' αυτό τον άνθρωπο, παππού. Θα 'χω τα μάτια και τ' αυτιά μου ανοιχτά, σου το υπόσχομαι.

— Η Βιέννη είναι μεγάλη πολιτεία, αγόρι μου. Δεν είναι εύκολο να βρεις τα ίχνη κάποιου ανθρώπου, σίγουρα πεθαμένου εδώ και χρόνια. Ξέρω πως η ιστορία αυτή συγκίνησε κι εσένα και, φυσικά, αν ήταν εύκολο να μάθεις κάτι, πολύ θα με βοηθούσε. Όμως δε θέλω να το δεις σαν χρέος, παιδί μου. Κοίταξε πρώτα τις σπουδές σου κι όλα τα υπόλοιπα έρχονται μετά.

Τον αγκάλιασε με αγάπη και τον ξεπροβόδισε ως την άμαξα που θα τον πήγαινε στο Σirketzi⁶.

⁶ Σirketzi: Ο κεντρικός σιδηροδρομικός σταθμός της Κωνσταντινούπολης, σημείο αναχώρησης και άφιξης των τρένων προς και από την Ευρώπη.

Ε

— Αγαπίστε, νεαρέ μου! Φτάσατε ακριβώς στην ώρα της σοκολάτας. Θα πάρετε ένα φλιτζάνι μαζί μας;

Η μυρωδιά από το ζεστό ρόφημα τρυπάει τα ρουθούνια του Στέφανου. Ασυνήθιστος στα πολυήμερα ταξίδια, νιώθει πως θα λιποθυμήσει από την εξάντληση. Ντρέπεται όμως να ομολογήσει την πείνα του και, προς το παρόν, το μόνο φαγώσιμο που φαίνεται πως μπορεί να την κατευνάσει για λίγο είναι το φρέσκο κι αφράτο κέικ που συνοδεύει τη σοκολάτα.

— Μπορώ να πλύνω τα χέρια μου; ρωτάει ευγενικά.

— Φυσικά! Συνόδεψε, κόρη μου, τον κύριο.

Το κορίτσι τον οδηγεί στην ευρύχωρη κουζίνα του σπιτιού. Όσο πλένεται της ρίχνει λοξές ματιές. Το δέρμα της, λευκό μετάξι, τα μάτια της, στο χρώμα του φύλλου της ελιάς, στα μάγουλά της, δυο βαθιά λακκάκια σε κάθε χαμόγελο.

«Τι όμορφη κοπέλα!» κάνει τη σκέψη ο νεαρός «και πολύ ευγενική».

Η πετσέτα που του προσφέρει το κορίτσι μυρίζει λεβάντα. Είναι η μυρωδιά των ντουλαπιών και του δικού του σπιτιού στην Πόλη. Κάθε σπίτι μυρίζει μ' ένα δικό του τρόπο κι όταν η μυρωδιά του ται-

ριάζει μ' αυτήν του δικού σου, νιώθεις οικεία, μοιάζει να μην έφυγες ποτέ από την εστία σου. Τούτη τη στιγμή ο Στέφανος, με την πετοέτα να του χαϊδεύει το πρόσωπο, έτσι αισθάνεται, οικεία. Επιστρέφοντας στο σαλόνι, με το θάρρος πια αυτής της οικειότητας, ζητάει να φάει.

— Αν δε σας κάνει κόπο και αν, φυσικά, θεωρήσετε πως μπορώ να είμαι ο νέος σας ένοικος.

Μ' ένα πλατύ μπριτικό χαμόγελο η κυρία Φεντερίκα Μάγιερ αποσύρεται στην κουζίνα για να του ετοιμάσει κάτι. Όσο περνάει η ώρα τόσο ο Στέφανος εύχεται να είναι κενή η σοφίτα και να του τη νοικιάσουν. Η συζήτηση με την Ανελίζ τον έχει ενθουσιάζει· εκτός από όμορφη, γλυκιά κι ευγενική, φαίνεται πως έχει διαβάσει πολύ.

— Σπουδάζω μουσική και μιλάω γαλλικά. Στη βιβλιοθήκη μου έχω σχεδόν όλη τη γαλλική λογοτεχνία, απαντά στην ερώτησή του. Διάβαζε πολύ και ο μπαμπάς μου, συμπληρώνει χαμηλόφωνα και τα μάτια της σαν να σκουραίνουν λίγο.

— Κι εγώ μιλάω γαλλικά. Τα έμαθα στο σχολείο.

Ένα χαμόγελο ακνοφέγγει στο πρόσωπο του κοριτσιού. Η ψυχή του Στέφανου ζεσταίνεται, σαν να έχει πiei κιόλας όλη τη ζεστή σοκολάτα, που μοσχοβολάει πάνω στο χαμηλό τραπέζι του σαλονιού.

Πέρασε κιόλας ένας μήνας και τα μαθήματα στο πανεπιστήμιο προχωρούν κανονικά. Όλο το πρωινό ο Στέφανος το περνάει εκεί. Ενθουσιασμένος με τους καθηγητές του, λυπάται που δεν έχει το χρόνο να γράφει σχεδόν κάθε μέρα στον παππού για όσα θαυμαστά συμβαίνουν στη σχολή. Όποτε βρίσκει όμως καιρό, τα γράμματα είναι πολυσέλιδα, με όλα τα νέα από τη ζωή του στην πόλη, στο σπίτι, στο πανεπιστήμιο.

«Σ' ευγνωμονώ, και πάντα θα το κάνω, που μου υπέδειξες αυτή την ειδικότητα. Ακόμα βέβαια σπουδάζω γενική ιατρική, μα σιγά σιγά μπαίνω στο νόημα της ψυχιατρικής».

Του γράφει τις εντυπώσεις του από τη Βιέννη «μια υπέροχη πόλη, παππού, που μέρα με την ημέρα τη γνωρίζω και καλύτερα», για τις βόλτες του στις όχθες του Βιν⁷, στα πάρκα και στα καφέ της πόλης «μοιάζει κάθε μέρα να έχουν και μια γιορτή παντού στημένες μπάντες μουσικής, διοργανώσεις φιλανθρωπικών χορών, ολοφώτιστα ζαχαροπλαστεία! Μα ναι, η Βιέννη είναι ονειρική!».

Ενθουσιάζεται ο γερο-Καρατζάς με τον ενθουσιασμό του εγγονού του και χαίρεται με τη γρήγορη

⁷ Βιν: Παραπόταμος του Δούναβη που διασχίζει τη Βιέννη. Από αυτόν πήρε το όνομά της η πόλη.

προσαρμογή του στον ξένο τόπο. Εκείνο, μάλιστα, που πιο πολύ τον ευχαριστεί είναι που βρήκε ένα σπίτι φιλόξενο, με ανθρώπους ευγενικούς, που τον φροντίζουν και τον αγαπούν. Και φυσικά αμέσως καταλαβαίνει πως, εκτός από το πανεπιστήμιο, είναι κι εκείνο το κορίτσι, η κόρη της σπιτονοικοκυράς, που κερδίζει μέρα με την ημέρα την καρδιά του νεαρού σπουδαστή. Όλο γι' αυτή μιλάει, η Ανελίζ ετούτο, η Ανελίζ εκείνο...! Φαίνεται, μάλιστα, πως τόσο τον συγκινεί η νέα του ζωή, που τίποτα δεν έχει αναφέρει ακόμα για τον Υψηλάντη ή το Γιακωβάκη Κυριακό. Αν άκουσε κάτι, αν πήγε στην ορθόδοξη εκκλησία, αν επισκέφθηκε το νεκροταφείο, αν, αν...

Θλιμμένος λιγάκι ο παππούς, γνωρίζοντας τη συνήθεια των νέων να υπόσχονται κι ύστερα να λησμονούν τις υποσχέσεις τους, εξακολουθεί να σημειώνει όσα τουλάχιστον γνωρίζει ως τώρα για τη ζωή και τη δράση του πρίγκιπα, ελπίζοντας πως κάποια στιγμή μπορεί ο Στέφανος να βρει μια άκρη και για τα υπόλοιπα.

Στις αρχές του 19ου αιώνα τα σημάδια της διάλυσης της αυτοκρατορίας των Οθωμανών είναι φανερά. Παρ' ότι μιλάμε για ένα τεράστιο κράτος με μεγάλο πλούτο και σπουδαίο στρατό, η χρόνια ποδοτική κρίση το έχει παραδώσει.

*Αυτή την αδυναμία της κεντρικής εξουσίας εκμεταλλευόμενοι κάποιοι πανίσχυροι πασάδες –ο Πασβά-νογδον⁸ στο Βιδίνι ο Μεχμέτ αλή⁹ στην Αίγυπτο, ο Αλή πασάς¹⁰ στα Γιάννενα– ξεσηκώνονται ενάντια στο δοβλέτι με σκοπό να κάνουν τις διοικητικές τους περιφέρειες αυ-
πασάς: στρατηγός. Εδώ, διοικητής περιοχής της χώρας
δοβλέτι (τουρκ. devlet): κράτος, δημόσιο, πολιτεία*

⁸ Πασβάνογλου: Οσμάν πασάς του Βιδινίου (ΒΔ. Βουεχάρια). Προσπάθησε πολλές φορές, χωρίς αποτέλεσμα, να αυτονομηθεί από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

⁹ Μεχμέτ αλή (Καβάλα 1769 – Αλεξάνδρεια 1849): Αιγυπτιακός και ουσιαστικός ιδρυτής της σύγχρονης Αιγύπτου και της βασιδικής δυναστείας της χώρας ως τον τελευταίο βασιδικό Φαρούκ.

¹⁰ Αλή πασάς Τεπελενλής: Ισχυρός τοπάρχης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με έδρα τα Ιωάννινα. Επί 30 χρόνια απασχόλησε την Ύψηλδή Πύλη, την ευρωπαϊκή ποδοτική και τη διεθνή κοινή γνώμη με την ποδοτική αυτονομία που αποκτούσε αδιά και με τον ιδιαίτερο διπλωματικό τρόπο με τον οποίο προσπαθούσε να κατακτήσει αυτή την αυτονομία. Το 1818 συγκρούστηκε ανοχή με την Πύλη και ποδίκησε πάνω από τρία χρόνια ως αποσπότης. Ηττήθηκε και στις 24 Ιανουαρίου 1822 αποκεφαλίστηκε.

τόνομα κράτη. Ετσι, τα δεμέδια της αυτοκρατορίας σκάβονται δίγο δίγο και η δύναμή της εξασθενεί ακόμα πιο ποδύ...

Οι μεγάλες δυνάμεις της Δύσης δε χάνουν καιρό. Φροντίζουν με κάθε τρόπο να επωφεληθούν απ' αυτή τη μεδδοτική κατάρρευση.

Τέλος, οι υπόδουδοι λαοί — Έδδηνες, Σέρβοι, Βούλγαροι —, εκμεταλλεύμενοι τη δύσκολη θέση του κράτους, επαναστατούν με στόχο την ανεξαρτησία τους.

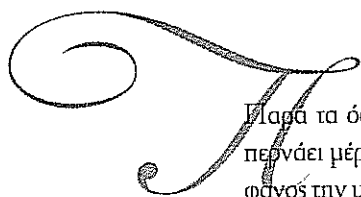
Οι Έδδηνες το είχαν προσπαθήσει και παλιότερα ποδές φορές, δίχως όμως αποτέλεσμα για ποδούς λόγους.

Κατόπιν ο γερο-Καρατζάς αναφέρεται στην Εταιρεία των Φιλικών¹¹, που ανέθεσε την αρχηγία του Αγώνα στον Αλέξανδρο Υψηλάντη.

Οι συνεχείς αλλά αποτυχημένες προσπάθειες για την απόκτηση της ανεξαρτησίας τους πείδουν τους Έδδηνες πως μόνο με τις δικές τους δυνάμεις θα μπορέσουν να εδευδερωθούν. Για την προετοιμασία του ξεσηκωμού δημιουργούνται διάφορες ενώσεις, δήθεν ποδιτιστικές, αλλά στην πραγματικότητα επαναστατικές. Η πιο γνωστή και σημαντική, γιατί κατόρθωσε να ξεκινήσει, έστω και με ποδδά προβλήματα αρχικά, την υπόθεση του Αγώνα, είναι η Εταιρεία των Φιλικών που ιδρύθηκε στην Οδησό το 1814 από τον Αθανάσιο Τσακιάδωφ, το Νικόλαο Σκουφά και τον Εμμανουήλ Ξάνθο. Αυτός, ύστερα από την άρνηση του Καποδίστρια¹² να αναλάβει την αρχηγία της εταιρείας, την πρότεινε στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, που δέχτηκε με ενθουσιασμό και ξεκίνησε αμέσως τις προετοιμασίες.

¹¹ Εταιρεία των Φιλικών: Μυστική εταιρεία (συντροφική οργάνωση) που ιδρύθηκε το 1814 στην Οδησό της Ρωσίας με σκοπό την απελευθέρωση των Έδδηνων. Την απόφαση για την ίδρυσή της πήραν οι Νικόλαος Σκουφάς, Αθανάσιος Τσακιάδωφ και Εμμανουήλ Ξάνθος, που αποτέλεσαν και τον αρχικό ηγετικό πυρήνα της οργάνωσης.

¹² Καποδίστριας Ιωάννης (Κέρκυρα 1776 — Ναύπλιο 1831): Πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδας. Την εποχή που ξεκινάει η εδδηνική Επανάσταση είναι υπουργός εξωτερικών της Ρωσίας. Η Φιλική Εταιρεία του πρότεινε να αναλάβει την αρχηγία της, αλλά αρνήθηκε. Αμέσως μετά την πρότεσιν στον Υψηλάντη και δέχτηκε.

Παρά τα όσα πιστεύει ο παππούς στην Πόλη, δεν περνάει μέρα στη Βιέννη που να μη σκεφτεί ο Στέφανος την υπόσχεση που έδωσε. Δεν ξέρει όμως από πού να ξεκινήσει. Σκέφτηκε τη βιβλιοθήκη αρχικά, αλλά τι άραγε θα μπορούσε να βρει για ένα γεγονός ιδιωτικής φύσεως, όπως είναι ο θάνατος ενός *έκπτωτου* επαναστάτη; Ίσως τα αρχεία των εφημερίδων να βοηθούσαν, δε θέλει όμως ακόμα να κάνει γνωστή την έρευνα αυτή. Ελπίζει στην καλή του τύχη, μήπως και βρει τα ίχνη του Κυριακού, αλλά πώς; Δεν είναι δα η Βιέννη κανένα χωριό. Έχει και τα μαθήματα που τον απασχολούν ολημερίς και μόνο τις Κυριακές του μένει λίγος χρόνος ν' ασχοληθεί μ' αυτό το θέμα.

Διαβάζει ως αργά το βράδυ, στο φως της λάμπας, είναι τόσα τα μαθήματα, που δεν προλαβαίνει να μελετήσει μόνο στο φως της μέρας, λιγοστό έτσι κι αλλιώς, καθώς μπήκε πια ο Οκτώβρης. Το δωμάτιό του, μια καλόγουστα επιπλωμένη σοφίτα, είναι ζεστό και ευρύχωρο. Έτσι όπως το σπίτι είναι ψηλότερο από τα διπλανά, απ' το παράθυρό του το μάτι απλώ-

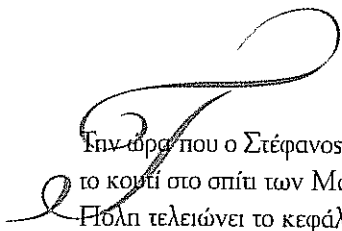
έκπτωτος: αυτός που έχασε εξουσία ή βαθμό.

νεται πάνω απ' τις στέγες της συνοικίας, ως το παλιό κέντρο της πόλης και τον Άγιο Στέφανο με τη γοτθική μυτερή του κορφή και το περίτεχνο μπαλκόνι γύρω της, που του θυμίζει *σερεφέ*.

Απόψε όμως ο Στέφανος δεν έχει όρεξη για διάβασμα. Αν το απόγευμα ήταν γλυκό, όπως το χτεσινό, θα έβγαине να κάνει μια σύντομη βόλτα στο μικρό πάρκο που απλώνεται πίσω από το σπίτι. Όμως μόλις ξεκίνησε μια επίμονη βροχή, που κάθε τόσο, σπρωγμένη από το βόρειο άνεμο, χτυπάει το τζάμι με την αναίδεια απρόσκλητου επισκέπτη. Σηκώνεται από το μικρό του γραφείο, ξαπλώνει στο κρεβάτι και παρατηρεί τον ουρανό, που όλο και σκουραίνει. Σήμερα ήταν μια κουραστική μέρα· πολλά εργαστήρια από το πρωί, ορθοστασία στους πάγκους, πειράματα. Ούτε να φάει δε βρήκε καιρό. Αλήθεια, θα μπορούσε να φάει κάτι! Κατεβαίνει στην κουζίνα κι ετοιμάζει κάτι πρόχειρο. Το σπίτι σκοτεινό. Ανάβει τη λάμπα της τραπεζαρίας και κάθεται μπροστά στο μεγάλο τραπέζι. Η κυρία Μάγιερ και η Ανελίζ έχουν πάει στην όπερα. Του πρότειναν να τις συνοδέψει, αλλά, διακρίνοντας την κούραση στα μάτια του, έδειξαν κατανόηση στην ευγενική του άρνηση.

Τρώγοντας το ψωμοτύρι του η ματιά του τριγυρίζει στο χώρο. Ωραία έπιπλα, καλοδουλεμένα, εγκαταλειμμένα όμως στη φθορά του χρόνου και της καθημερινής χρήσης. Φαίνεται πως κάποτε ήταν σπίτι πλούσιο, που ξέπεσε όμως οικονομικά. Ο ελάχιστος αριθμός των αντικειμένων που έχουν απομείνει δε μαρτυρεί μόνο λιτότητα· μάλλον τα περισσό-

τερα πράγματα του σπιτιού ξεπουλήθηκαν σε ώρα ανάγκης. Βέβαια, όσα σώθηκαν είναι πολύτιμα και μοναδικά. Όπως η λάμπα από φίνια πορσελάνη και κρύσταλλο Βοημίας που ανάβει δίπλα του, ο υπέροχος ισπανικός πολυέλαιος στην οροφή του σαλονιού και... –σπκώνεται από τη θέση του πλησιάζοντας να δει καλύτερα– αυτό το όμορφο κουτί πάνω στον μπουφέ. Άριστα δουλεμένο, από ξύλο... μάλλον τριανταφυλλιάς, βγάζει στο φως κοκκινωπές ανταύγειες. Πώς δεν το πρόσεξε ως τώρα; Δεμένες με ασήμι οι γωνιές του και κάτι σαν σφραγίδα, ασπμμένα κι αυτή, στο κέντρο της ράχης του κουτιού. Έχει κι ένα κόσμημα επάνω, κάτι χαραγμένο... –φέρει τη λάμπα πιο κοντά–, μα αυτός είναι ένας δικέφαλος αετός και μάλιστα ο βυζαντινός δικέφαλος, με το σκήπτρο και τη σφαίρα την οικουμενική στα νύχια! Αυθόρμητα, δίκως να σκεφτεί τους καλούς του τρόπους, κάνει ν' ανοίξει το κουτί. Τίποτα! Και κλειδαριά δεν υπάρχει πουθενά. Η όλο κι αυξανόμενη περιέργειά του τον κάνει ανυπόμονο. Μειράει την ώρα ώσπου να επιστρέψουν η Ανελίζ με τη μητέρα της, να φέρει την κουβέντα με τρόπο στο κουτί, μήπως και μπορέσει να καταλάβει. Σίγουρα η εξήγηση κρύβεται μέσα σ' αυτό το μυστηριώδες αντικείμενο με το βυζαντινό δικέφαλο!

ταν ώρα που ο Στέφανος στη Βιέννη περιεργάζεται το κομμάτι στο σπίτι των Μάγιερ, ο παππούς του στην Πολιτ τελειώνει το κεφάλαιο για την αποτυχημένη επανάσταση στις Ηγεμονίες. Κλεισμένοι στο γραφείο του από το πρωί –με τα *σκούρα* κλειστά, να μην παρασυρθεί από το διάφανο φως του Βόσπορου και θελήσει να βγει στον κήπο, να χαζέψει τα κύματα που ξεκίνησαν να κατεβάζουν τις πρώτες ψύχρες του Πόντου–, σημειώνει ένα ένα τα γεγονότα πριν τον ξεσκωμό. Πώς ο Υψηλάντης μπήκε στη Φιλική με το ψευδώνυμο «Καλός», πώς ανέλαβε την αρχηγία της Εταιρείας, για την άδεια που ζήτησε από τον τσαρικό στρατό να απουσιάσει ένα διάστημα, για τη συγκέντρωση χρημάτων από πλούσιους Έλληνες της Μόσχας, για την άφιξή του στην Οδησό και την κατάρτιση του σχεδίου της Επανάστασης στο Ισμαήλι¹³ της Βεσσαραβίας¹⁴.

Λυπημένος τα έγραφε όλα αυτά ο γερο-Καρατζάς, γιατί αυτός ο πρώτος ξεσκωμός στις Ηγεμονίες έδειχνε από την αρχή καταδικασμένος να αποτύχει. Άλλο ήταν το σχέδιο αρχικά –να ξεκινήσει στην κάτω Ελλάδα– κι αλλιώς αποφασίστηκε κατό-

¹³ Ισμαήλι: Πόλη της Βεσσαραβίας στα σύνορα με την (τότε) Μολδαβία. Εκεί, σε ούσκεψη που έγινε τον Οκτώβριο του 1820, στο δομολογικό (γιατί οι ερχόμενοι από εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έπρεπε να εξεταστούν και να κριθούν υγιείς για να περάσουν στη χώρα), καταρτίστηκε το αρχικό σχέδιο της Επανάστασης, που προέβλεπε το ξεκίνημά της από τη Μάνη.

¹⁴ Βεσσαραβία: Η χώρα που σήμερα ονομάζεται Μολδαβία με πρωτεύουσά το Κιουβόβιο (Κίσινεβ). Την εποχή της Εθνομικτικής Επανάστασης αποτέλεσε το ΝΔ ημίμα της Ρωσίας.

σκούρα: τα εξωτερικά παραθυρόφυλλα, τα παντζούρια

¹⁵ Γιωργάκης Ολύμπιος:
*Έλληνας αρματολός και
 αγωνιστής της Ελληνικής
 Επανάστασης από το Λιβάδι
 Ολύμπου. Πραγματικό
 του όνομα, Καργακός.
 Μετά τη ρήξη του με τον
 Αλή πασά πέρασε στη
 Σερβία και συμμετείχε στον
 απελευθερωτικό της αγώνα.
 Για τις μάχες του εκεί ημιήθηκε
 από τη Ρωσία με το βαθμό του
 συνταγματάρχη του ρωσικού
 στρατού. Το 1817 έγινε μέλος
 της Φιλικής και με την έναρξη
 της Επανάστασης διορίστηκε
 στο Ιάσιο γενικός διοικητής των
 δυνάμεων του Δραγατσίου.
 Μετά την αποτυχία του
 κινήματος, αφού οδήγησε τον
 Υψηλάντη με τη συνουσία
 του στα αυστριακά σύνορα,
 επέστρεψε στη Μολδαβία,
 αχρνώθηκε στη μονή του Σέκου
 και αναπαύθηκε βίβλιντας
 φτωπά στην πυριποδαποδήκη
 στις 23 Σεπτεμβρίου 1821.*

¹⁶ Ιωάννης Φαρμάκης:
*Αγωνιστής και μέλος της
 Φιλικής Εταιρείας από
 το Μπελάσι της δυτικής
 Μακεδονίας. Το 1795
 συνεργάστηκε με το Θεσσαλό
 αρματολό Ευθύμιο Βλαχίβα.
 Το 1799 βρέθηκε στα
 Επάνησια και συνεργάστηκε
 με τον Καποδίστρια και τους
 Ρώσους. Το 1817 μνηήθηκε
 στη Φιλική Εταιρεία από
 τον Ξάνθο στην Οδησό.*

πιν. Σε μια υπόθεση που και η τελευταία λεπτομέρεια μετράει, όταν οι αποφάσεις αλλάζουν διαρκώς, σπάνια το πράγμα εξελίσσεται καλά. Άλλωστε, από την αρχή πολλά δεν είχαν υπολογιστεί: όπως αυτή η συνεργασία με τους ντόπιους. Ο Υψηλάντης και οι άλλες κεφαλές του στρατού –ο Ολύμπιος¹⁵, ο Φαρμάκης¹⁶– πίστεψαν πως Μολδαβοί και Βλάχοι θα πολεμήσουν ως το τέλος δίπλα στους Έλληνες. Κι ήταν, αλήθεια, λογική η σκέψη τους αυτή. Υπέφεραν κι εκείνοι κάτω απ' τον ίδιο ζυγό, ζπτούσαν και αυτοί ανεξαρτησία. Όμως, στα μάτια τα δικά τους, διοίκηση οθωμανική κι Έλληνες άρχοντες ήταν το ίδιο τύραννοι, αφού οι ηγεμόνες στο όνομα του σουλτάνου κυβερνούσαν τον τόπο. Ακόμα, λοιπόν, κι αν έδειξαν πως θα πολεμούσαν στο πλευρό του Υψηλάντη για τον κοινό σκοπό, ν' απαλλαγούν απ' το ζυγό των Τούρκων, πώς θα μπορούσαν να εμπιστευτούν τους Έλληνες μέχρι το τέλος; Δύσκολο πολύ να ταιριάζεις τα αταίριαστα, δύσκολο να ταιριάζει κι ο δούλος με τον άρχοντα, γιατί ο άρχοντας γκρεμίζοντας τον τύραννο θα πάρει αυτός τη θέση του, απόλυτος κυρίαρχος πια. Ξέρει, λοιπόν, ο δούλος πως πάλι δούλος θα 'ναι, αφού λόγο στον τόπο του ποτέ δε θα 'χει.

Απορεί ο Καρατζάς πώς και δεν το σκέφτηκε αυτό ο Υψηλάντης. Ήταν τέτοιος ο ενθουσιασμός του, φαίνεται, με το όνειρο της λευτεριάς, που δεν του πέρασε από το μυαλό ούτε για μια στιγμή πως κάποτε θα τον πρόδιδαν οι ντόπιοι αρχηγοί και θ' απέμενε μοναχός του.

Τρίβει τα μάτια ο γέροντας. Κουράστηκε από το πρωί να σκέφτεται τα ίδια πράγματα και πάλι να μη φτάνει πουθενά. Σηκώνεται να ξεμουδιάσει κι ανοίγει το παράθυρο. Η αύρα η θαλασσινή μπαίνει στο δωμάτιο, χαϊδεύει τ' ανάκατα χαρτιά, σπκώνει μερικά, τα

*Έδρασε σαν απειληγός στις
παραδουνάβιες ηγεμονίες.
Μετά την ήττα στο Δραγμασάνι
υπερασπίστηκε μαζί με τον
Οδύμπιο και 350 συντρόφους
επί δεκαπέντε ημέρες τη μονή
του Σέκου. Μετά την ανατίναξη
της μονής και το θάνατο του
Οδύμπιου, ο Φαρμάκις
παραδόθηκε με όρους που όμως
δεν τηρήθηκαν· οδηγήθηκε
στην Κωνσταντινούπολη, όπου
καταπομύθηκε.*

στροβιλίζει δυο τρεις γύρους και τα πετάει στο πάτωμα. Ο ήλιος, βασιλεύοντας στο βάθος της Προποντίδας, βάφει κόκκινα και χρυσά τα σύννεφα του Οκτώβρη.

«Φοβούμαι ότι ο πρίγκιπας ήταν πολύ ρομαντικός. Ίσως και λίγο ευκολόπιστος» σκέφτεται με πικρία ο Καρατζάς. «Παρ' όλα αυτά, ήταν αξιοθαύμαστος, γιατί προσπάθησε να φτάσει ως το τέλος τη δύσκολη υπόθεση που ανέλαβε. Γιατί ήταν έντιμος, κι αυτή του η εντιμότητα τον απομόνωσε. Οι άνθρωποι είναι σαν το νερό· περνούν από τα εύκολα περάσματα, γέρνουν εκεί που τους βολεύει και ποτέ δε συγχωρούν αυτόν που μένει σταθερός στις θέσεις του. Βλέποντας την υπεροχή του, πρώτα τον χτυπούν ανελέητα κι ύστερα, πληγωμένο, τον σπρώχνουν στο περιθώριο και στον αναπόφευκτο θάνατο».

Σβήνει τη λάμπα και βγαίνει απ' το γραφείο. Άραγε ο Στέφανος ανακάλυψε κάτι για τις τελευταίες μέρες του πρίγκιπα στη Βιέννη; Από τότε που ξεκίνησε να γράφει το βιβλίο αυτό, κυρίως τον ενδιέφεραν οι προσωπικές στιγμές του Υψηλάντη: οι σκέψεις, οι απόψεις, τα συναισθήματα, οι αγωνίες, οι αδυναμίες του και φυσικά ο θάνατός του· το τέλος ενός ρομαντικού επαναστάτη! Ακόμα και οι ήρωες, κι ίσως αυτοί περισσότερο από τους άλλους, έχουν στιγμές λιποψυχίας, έχουν φόβους, μπορεί να κλαίνε με λυγμούς καμιά φορά, πληγώνονται, θυμώνουν, κακιώνουν, συγχωρούν· γιατί είναι άνθρωποι κι αυτοί, και για τον παλαίμαχο γιατρό Λουκά Καρατζά το κέντρο του κόσμου είναι πάντα ο άνθρωπος!

Κουράστηκε. Θα κοιμηθεί νωρίς απόψε. Αύριο, με το πρώτο φως της μέρας, θα γράψει επιστολή στο Στέφανο. Από την περασμένη εβδομάδα έχει να λάβει δική του. Θα 'χει πολύ διάβασμα ο μικρός!

Το ρολόι του τοίχου χτυπάει ελαφρά μία φορά. Ο Στέφανος, που έχει εν τω μεταξύ αποκοιμηθεί στο στενό άβολο καναπέ, τινάζεται και κοιτάζει την ώρα· εννέα και μισή. Τεντώνεται και ανακάθεται τρίβοντας τα μάτια. Πίσω από το τζάμι η φθινοπωρινή νύχτα έπνξε πια σαν μαύρο γιαούρτι και μόνο ο σύλλος της γωνίας ρίχνει ένα ασθενικό φως στο σκοτεινό δρομάκι. Με το που σηκώνεται να πάει στο δωμάτιό του — «μάλλον θ' αργήσουν να επιστρέψουν» σκέφτεται—, ακούει το κλειδί στην εξώπορτα και τις χαρούμενες ομιλίες μάνας και κόρης, που επιστρέφουν από την όπερα. Η κυρία Φεντερίκα κατευθύνεται προς το εσωτερικό του σπιτιού και η Ανελίζ πριν καλά καλά βγάλει το πανωφόρι της, αρχίζει να του λέει νέα από την παράσταση.

— Βέρντι είδαμε, «Ναμπούκο». Είναι ο αγαπημένος μου συνθέτης, ξέρεις.

Τριγυρίζει γύρω από το Στέφανο σαν μέλισσα, κάνοντας ετούτο κι εκείνο και σιγομουρμουρίζοντας μουσικά κομμάτια από το έργο. Περιμένει να της απαντήσει, ν' ανοίξει μια κουβέντα, όπως κάνουν πάντα όταν πρόκειται για μουσική.

Εκείνος δεν ακούει καν τι του λέει, μόνο ψάχνει να βρει ευκαιρία να μιλήσουν για το κουτί με το δικέφαλο.

Και ξαφνικά, σαν από θαύμα, η ευκαιρία παρουσιάζεται! Η κυρία Φεντερίκα εμφανίζεται στην πόρτα της τραπεζαρίας και ρωτάει το Στέφανο αν δείπνησε. Εκείνος σηκώνεται βιαστικά για να βεβαιωθεί πως σκούπισε τα ψίκουλα από το τραπέζι, κι όπως περνάει δίπλα απ' τον μπουφέ η μεταλλική γωνία του κουτιού πάνεται στο μανίκι της ζακέτας του — σαν κάτι ζωντανό που άπλωσε χέρι προς το μέρος του! Με τη φόρα

της κίνησης του σώματός του ο Στέφανος παρασύρει το κουτί και το ρίχνει στο πάτωμα. Κατακόκκινος από την ταραχή — «λες και το κουτί θέλει κάτι να μου πει κάνει τη σκέψη» —, ζητάει συγγνώμη.

— Δεν πειράζει, δεν είναι εύθραυστο. Ένα ξύλινο κουτί είναι εξάλλου.

— Ωραίο αντικείμενο, αναφωνεί ο Στέφανος σηκώνοντάς το από κάτω. Δεν το έχω ξαναδεί. Τώρα το αγοράσατε; ρωτάει τάχα αδιάφορα, κρύβοντας την περιέργειά του.

Η κυρία Φεντερικά πλησιάζει και το παίρνει από τα χέρια του.

— Όχι, βέβαια. Θα έλεγα ότι είναι οικογενειακό κειμήλιο.

Η περιέργεια του Στέφανου όσο πάει κι αυξάνεται. Τον συνεφέρνει η φωνή της Ανελίζ που έχει πάει στην κουζίνα και ετοιμάζει τσάι· ρωτάει αν θέλουν κι αυτοί. Ο Στέφανος θέλει, η κυρία Μάγιερ δηλώνει πως θα πάει για ύπνο.

— Δεν το έχεις ξαναδεί, γιατί μόλις χτες το έβαλα εδώ, του απαντάει τοποθετώντας το πάλι στη θέση του. Νομίζω ότι ταιριάζει πολύ στον μπουφέ, συμφωνείς; ρωτάει η οικοδέσποινα περιμένοντας από το Στέφανο να βεβαιώσει το καλό της γούστο.

Εκείνος συγκατανεύει κουνώντας το κεφάλι. Από το άνοιγμα της πόρτας ξεπροβάλλει το ολόξανθο κεφάλι της Ανελίζ. Σερβίρει το τσάι και κάθεται στο τραπέζι.

— Ήταν πάντα στο δωμάτιο του πατέρα μου κι όταν πέθανε, το πήρα στο δικό μου. Χτες σκέφτηκα να το κατεβάσω εδώ, συμπληρώνει η κυρία Φεντερικά.

— Μα ναι, στη θέση αυτή είχατε ένα ωραίο κρυστάλλινο βάζο! Θυμάται μόλις ο Στέφανος.

— Ναι! δυστυχώς έπεσε κι έσπασε... ψελλίζει η οικοδέσποινα και σαν να θέλει να σταματήσει την κουβέντα συμπληρώνει:

— Εμένα θα με συγχωρήσετε, πάω για ύπνο. Βγαίνει από το δωμάτιο βιασικά, σαν να θυμήθηκε μια επείγουσα δουλειά.

Ο Στέφανος γυρίζει και κοιτάζει την Ανελίζ, που πίνει το καυτό τσάι με μικρές γουλιές. Του φαίνεται πως τα μάτια του κοριτσιού αποφεύγουν το βλέμμα του.

Στις 22 του Φεβράρη του 1821 ο πρίγκιπας, επικεφαλής ενός σώματος υπικού, πέρασε τον Προύδο¹⁷ και μπήκε στο Γιάσι,¹⁸ όπου τον υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό οι κάτοικοι και ο ηγεμόνας της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσος¹⁹. Εκεί προαχώρησε στο στρατό του Υψηλάντη και ένα σώμα Αρβανιτών. Στις 23 Μαρτίου στο ναό της Αγίας Τριάδας, μέσα σε μεγάλη συγκίνηση, οι αρχιερείς ευλόγησαν το σπαθί του αρχηγού που, σύμφωνα με το θρύλο, είναι το σπαθί του Παλαιολόγου²⁰, υψώθηκε η σημαία κι εκδόθηκε η προκήρυξη του Αγώνα²¹.

Αυτή ήταν πια η επίσημη έναρξη του ξεσηκωμού.

Φεύγοντας από το Γιάσι ο Υψηλάντης έφτασε στη Φωξάνη²². Εκεί ήρθαν στο στρατό του και άδδοι οπλαρχηγοί καθώς και ο Ιερός Λόχος²³, ένα σώμα πεντακοσίων σπουδαστών με διοικητή τον αδερφό του πρίγκιπα, Νικόλαο.

Όμως, μπαίνοντας στο Βουκουρέστι, 28 Μαρτίου, τον περιέμεναν η αποκήρυξη του τσάρου και ο αφορισμός του πατριάρχη. Σε δίγες μέρες τουρκικά στρατεύματα, με τη συγκατάθεση του τσάρου, μπήκαν στη Μολδοβλαχία από τρία σημεία και ποδύ σύντομα κατέλαβαν το Βουκουρέστι.

¹⁷ Προύθος: Παραπόταμος του Δούναβη, σύνορο (τότε) Βεσσαραβίας και Ηγεμονίας της Μολδαβίας και (σήμερα) Μολδαβίας και Ρουμανίας.

¹⁸ Γιάσι: Ιάσιον πρωτεύουσα της (τότε) Ηγεμονίας της Μολδαβίας και (σήμερα) πόλη της Ρουμανίας.

¹⁹ Μιχαήλ Σούτσος (1784-1864): Τελευταίος Έδηνος ηγεμόνας της Μολδαβίας, μέλος της Φιλικής Εταιρείας, γνωστός και ως Μιχαήλ Βόδας.

²⁰ Σπαθί του

Παλαιολόγου: Λέγεται πως το σπαθί αυτό το είχε δωρίσει ο σουλτάνος Σεζίμ Γ' στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, παππού του ήρωα.

²¹ Προκήρυξη του Αγώνα: Ιάσι, 24 Φεβρουαρίου 1821.

²² Φωξάνη (και Φωξάνι): Οριακή πόλη Βλαχίας-Μολδαβίας.

²³ Ιερός Λόχος: Στρατιωτικό σώμα που συγκρότησε ο Υψηλάντης, κατ' απομίμηση του αρχαίου θηβαϊκού, στη Φωξάνη της Μολδαβίας το Μάρτιο του 1821. Απαρτιζόταν κυρίως από Έδηνες σπουδαστές και διανοούμενους.

Ο Υψηλάντης αναγκάστηκε να υποχωρήσει προς το Τίργκοβτσι και φτάνοντας στο Δραγατσάνι, αρχές Ιουνίου, έμαθε πως ο Καραβιάς, ένας από τους σπαρχηγούς, χωρίς να περιμένει εντολές του αρχηγού, ξεκίνησε μάχη με τους Τούρκους. Έτσι, ο πρίγκιπας αναγκάστηκε να μείνει και να ποδεμύσει στο σημείο εκείνο, χωρίς να το έχει προσχεδιάσει, με κύριο σώμα μάχης τους Ιεροδοχίτες, που, παρ' ότι ποδεμύσαν με γενναιότητα, έπεσαν κάτω από το σπαδί των έμπειρων σπαχήδων του τουρκικού στρατού. Διακόσια παδικαρόπουδα σκοτώθηκαν και γύρω στα σαράντα αιχμαλωτίστηκαν. Κι ήταν η 7η Ιουνίου εκείνη η αποσπράδα μέρα που ο στρατός του Υψηλάντη αποδεκατίστηκε και το κίνημα καταπνίγηκε σχεδόν πριν ακόμα εκδηλωθεί. Τελευταία στιγμή πρόφτασε ο Γιωργάκης Οδύμπος κι έσωσε ένα τμήμα του στρατού. Ύστερα απ' αυτό οι Τούρκοι τον καταδίωξαν κι έτσι κλείστηκε με το Φαρμάκη στη μονή του Σέκου²⁴.

²⁴ Μονή του Σέκου
Μονή της Μοδδαβίας όπου
κατέφυγαν ο Γ. Οδύμπος και
ο Ι. Φαρμάκης μετά την ήττα
στο Δραγατσάνι.

Ύστερα απ' αυτά, απογοητευμένος ο Υψηλάντης κατέφυγε στην Ουγγαρία, όπου, σύμφωνα με διασταυρωμένες πληροφορίες, οι αυστριακές αρχές τον έκλεισαν στο φρούριο Μουγκάιτς.

Εδώ σταματάει την αφήγησή του ο Καρατζάς. Αυτά που τον ενδιαφέρουν περισσότερο απ' όλα — η ζωή του πρίγκιπα στην εξορία, η αρρώστια του κι ο θάνατός του — δεν μπορεί ακόμα να τα ξέρει. Όπως δεν μπορεί να ξέρει πως την ίδια στιγμή που κάνει αυτές τις σκέψεις ο αγαπημένος του εγγονός στη Βιέννη ακούει προσεκτικά την Ανελίζ να του αφηγείται μια ιστορία όπου πρωταγωνιστούν οι συμπτώσεις!

— Πάντα θυμάμαι αυτό το κουτί στο δωμάτιο του παππού. Το δωμάτιο αυτό, το δεύτερο της σοφίτας, λίγο πιο μεγάλο απ' το δικό σου, το έχει τώρα η μαμά μετατρέψει σε αποθήκη. Αν και δεν έχουν μείνει πολλά πράγματα πια στο σπίτι για να χρειαζόμαστε αποθήκη...

Ένα βράχνιασμα στη φωνή της κοπέλας κόβει τη φράση της στη μέση. Ο Στέφανος, κατανοώντας τη συγκίνησή της, σωπαίνει, περιμένοντάς τη να συνεχίσει. Έτσι όπως σπκώνει τα μάτια να τον κοιτάξει δυο δάκρυα κυλούν στα μάγουλά της. Δεν μπορεί πια να κρύψει τίποτα από τον καλό της φίλο ούτε και θέλει να κρυφτεί. Ανοίγει την καρδιά της και τα λόγια της, όσο προχωρά η αφήγηση, προξενούν στο Στέφανο μια σειρά από διαφορετικά συναισθήματα: έκπληξη, θλίψη, οργή, ικανοποίηση, τρυφερότητα.

Του λέει για τον παππού Γιάκομπ – ήξεραν πως καταγόταν από κάποιο μέρος στα Βαλκάνια, όμως τίποτα πέρα απ' αυτό, καμιά διευκρίνιση, ποτέ. Σαν να τον ενοχλούσε να μιλάει για το παρελθόν του. Ποτέ επίσης δε μίλησε τη γλώσσα του μπροστά τους, ποτέ δεν ανέφερε το ελληνικό του όνομα και πρόσφατα, πολύ πρόσφατα, έμαθε η μητέρα της για την ελληνική του ρίζα. Της το ψιθύρισε ο ίδιος, λίγο πριν πεθάνει, γέρος πολύ, κόντευε τα εκατό.

— Η μητέρα μου έμεινε έκπληκτη. Ξέρεις, δεν ήταν κόρη του φυσική, την είχαν υιοθετήσει σε μεγάλη ηλικία αυτός και η γυναίκα του. Ήταν άτυχο παιδί η μητέρα μου. Κόρη του συνεταίρου του παππού, στα τρία της μόλις χρόνια έχασε και τους δύο της γονείς κι έτσι την πήρε και τη μεγάλωσε σαν αληθινό του παιδί ο παππούς. Ευτυχώς, είχε μακρά ζωή και η μαμά μπόρεσε και μεγάλωσε καλά, με

δυο γονείς, αν και η γιαγιά έφυγε χρόνια αρκετά πριν τον παππού, εγώ δεν πρόλαβα να τη γνωρίσω. Μορφώθηκε —παίζει κι εκείνη πιάνο, μιλάει ιταλικά και γαλλικά— και κράτησε με τον πατέρα της μια σχέση τρυφερή. Ακόμα κι όταν θέλησε να παντρευτεί έναν υπάλληλο —ήταν σε κάποια τράπεζα ταμίας ο πατέρας μου—, εκείνος δεν την εμπόδισε, παρ' ότι ο παππούς ελάχιστα εκτιμούσε όσους εργάζονταν για λογαριασμό άλλων· πίστευε πως τους λείπει το θάρρος να στήσουν δικιά τους δουλειά. Έχει όμως γυρίσματα η ζωή, κι όταν εκείνος πώχευσε —είχε αρχίσει άγριος ανταγωνισμός και οι δουλειές του περιορίστηκαν πολύ, μέχρι που έκλεισε το μαγαζί—, από εκείνο το μισθό που έπαιρνε ο πατέρας μου ζούσαμε όλοι.

Σταματάει το κορίτσι να πάρει αναπνοή κι ο Στέφανος προλαβαίνει να διακρίνει στο βάθος των ματιών της την απέραντη αγάπη στον πατέρα της.

— Ας μην είχε εκείνο το τρομερό δυστύχημα που του στοίχισε τη ζωή κι ας ήταν πάμφτωχος. Τι μετράνε τα χρήματα μπροστά στο αγαπημένο πρόσωπο!

Ο Στέφανος συγκινημένος απλώνει το χέρι κι αγγίζει τη ράχη του δικού της. Τινάζεται η κοπέλα, σαν να ξυπνάει από ύπνο βαθύ, συνέρχεται.

— Με συγχωρείς, σε ζάλισα με τα δικά μας. Αν με άκουγε η μαμά, θα με μάλωνε που είπα τόσα πράγματα της οικογένειας σ' έναν ξένο.

— Στ' αλήθεια με νιώθεις ξένο; ρωτάει λυπημένος ο Στέφανος.

Η Ανελίζ σπεύδει να αναιρέσει την άστοχη φράση της.

— Μα όχι, φυσικά και όχι! Πώς αλλιώς θα σου τα έλεγα όλα αυτά; Εδώ και πολύ καιρό, από το θάνατο

του πατέρα μου, έξι χρόνια τώρα, είσαι ο πρώτος άνθρωπος που εμπιστεύομαι!

Ο νεαρός νιώθει απέραντη συμπάθεια γι' αυτό το πικραμένο κορίτσι και ψάχνει να βρει τρόπους να της δείξει την αφοσίωσή του. Από την άλλη όμως είναι και χαρούμενος που τόσο απρόσμενα ανακάλυψε πως όλο αυτό τον καιρό ζει στο σπίτι του Γκιωβάκη Κυριακού! Ανυπομονεί να γράψει γράμμα στον παππού για να του εξιστορήσει όσα απίθανα μαθαίνει σιγά σιγά από την Ανελίζ.

— Τι ατύχημα είχε ο πατέρας σου; ρωτάει την κοπέλα.

— Τον χτύπησε άμαξα.

Σκουπίζοντας τα μάτια σηκώνεται, πηγαίνει προς τον μπουφέ, παίρνει το κουτί με το δικέφαλο και το φέρνει στο τραπέζι. Ο Στέφανος δεν πιστεύει στα μάτια του. Πώς μπλέκεται τώρα πάλι το κουτί; «Τώρα θα το ανοίξει» σκέφτεται κι η καρδιά του αναπηδάει πίσω απ' το στέρνο του.

Η Ανελίζ βάζει το δάχτυλο σε μια προεξοχή πάνω από το υπόλοιπο σώμα του κουπού και μ' ένα σπρώξιμο προς τα μέσα το ανοίγει κι αδειάζει το περιεχόμενο στο τραπέζι. Είναι γεμάτο αποκόμματα εφημερίδων! Ανακατεύει τα ψαλιδισμένα καρτιά ψάχνοντας κάτι συγκεκριμένο. Η περιέργεια του Στέφανου στο αποκορύφωμά της. Το βρίσκει και του το δίνει να το διαβάσει. Είναι η είδηση του θανάτου του πατέρα της με ημερομηνία 6 Απριλίου 1904 και με μια ολόκληρη σελίδα αφιερωμένη σ' ένα φοβερό δυστύχημα, στο κέντρο της πόλης.

Ο πατέρας της —Φραντς Μάγιερ— βγαίνοντας από την τράπεζα έκανε να διασχίσει το δρόμο. Το άλογο μιας άμαξας που περνούσε την ώρα εκείνη

τρώμαξε από κάτι, αφηνίασε και παρέσυρε στο διάβα του το Μάγιερ, μια κυρία μ' ένα παιδάκι κι έναν πλανόδιο πωλητή ζαχαρωτών. Όλοι νεκροί.

Μια είδηση σκληρή, που μέσα σε μια στιγμή άλλαξε τη ζωή της Ανελίζ της μητέρας της, του ίδιου του σπιτιού! Γιατί, πέρα από τη μεγάλη απώλεια, είχαν οι δυο τους ν' αντιμετωπίσουν τις οικονομικές δυσκολίες που ακολούθησαν. Η κυρία Φεντερίκα έπαθε νευρικό κλονισμό μετά το ξαφνικό θάνατο του άντρα της και δεν μπορούσε να εργαστεί, έτσι κουλουριασμένη που πέρναγε τη μέρα της, αμίλητη, με ελάχιστη τροφή, που προσπαθούσε να της δώσει η Ανελίζ μικρό κορίτσι ακόμα, δεν είχε κλείσει τα δεκαπέντε! Χρειάστηκαν φάρμακα και κάποια γυναίκα που θα φρόντιζε τη μητέρα της όσο αυτή συνέχιζε το ωδείο — δεν μπορούσε να αφήσει στη μέση τις σπουδές της. Με την αποζημίωση που πήραν μετά το δυστύχημα τι να πρωτοπληρώσουν; Ευτυχώς που το σπίτι ήταν γεμάτο έπιπλα και πράγματα ακριβά από την εποχή που ο παππούς ήταν σπουδαίος έμπορος. Ξεκίνησε από το δωμάτιό του η Ανελίζ. Είχε πεθάνει τέσσερα χρόνια πριν — «έφυγε» την Πρωτοχρονιά του 1900, σαν να μην ήθελε να ζήσει ούτε μια μέρα του καινούριου αιώνα. Μονάχη της πήγε στο παλιό κέντρο της πόλης, βρήκε έναν παλαιοπώλη ευγενικό, που έδειχνε πως σεβόταν ανθρώπους κι αντικείμενα, συμφώνησε μαζί του κι ήρθε μια μέρα με αμάξι και σήκωσε όλα τα έπιπλα από το δωμάτιο του παππού.

— Δεν μπορέσαμε να ορθοποδήσουμε από τότε. Είναι δύσκολο, όταν τα έξοδα σε κυνηγάνε. Και που έγινε η μητέρα μου καλά —όσο μπορεί να γίνει εντελώς καλά ένας άνθρωπος με την ψυχή διαλυμένη—, συχνά καταφεύγουμε στη λύση αυτή· πότε μια πο-

λυθρόνα «πιάνει τον τόπο» και πρέπει να φύγει από τη μέση, τότε ένα βάζο κρίνεται άχρηστο «γιατί να μένει και να σκονίζεται άνευ λόγου;» – όπως αυτό που είχε ως χτες πάνω στον μπουφέ...

— Δεν έσπασε; απορεί ο Στέφανος.

— Πρωί πρωί ήρθε και το πήρε ο κύριος Χέλμουτ, ο παλαιοπώλης που σου έλεγα...

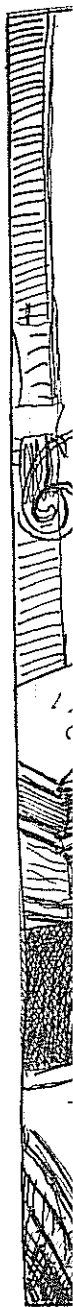
Σκύβει με λύπη το κεφάλι ο νεαρός και το κορίτσι αλλάζει ύφος.

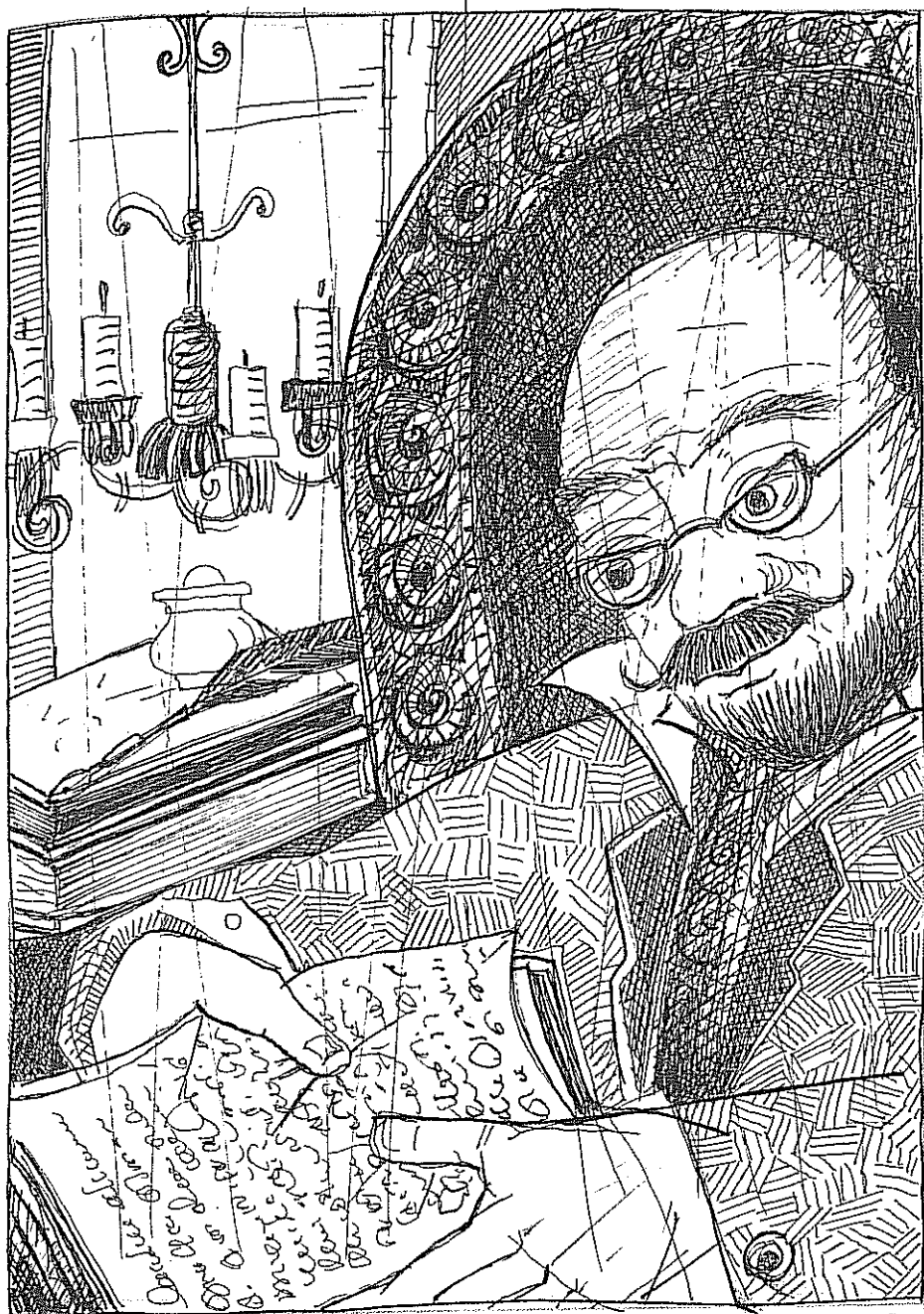
— Δεν πειράζει. Τελικά, κάτι που δε χρησιμοποιούμε για πολύ καιρό σημαίνει πως δεν το χρειαζόμαστε! Ας το χαρεί, λοιπόν, κάποιος που το επιθυμεί.

Ο Στέφανος, γοπευμένος από το δυνατό χαρακτήρα του κοριτσιού, σκύβει και της φιλάει απαλά το χέρι. Η Ανελίζ με το πρόσωπο κατακόκκινο από την ταραχή, το τραβάει απότομα και το χώνει στην τσέπη της φαρδιάς της φούστας.

Το μικρό πακέτο που έφτασε σήμερα το πρωί από τη Βιέννη έδωσε τέτοια χαρά στο γερο-Καρατζά, που τον έπιασε ταχυκαρδία, κι ο γιος του αναγκάστηκε να του στάξει δυο σταγόνες *δάβδανο* στο χαμομήλι για να ηρεμήσει.

δάβδανο: οπιούχο φάρμακο, κατευναστικό των πόνων και πρεμυστικό.

Η πρώτη συγκίνηση ήρθε με το γράμμα του Στέφανου· πολυσέλιδο με λεπτομέρειες από τις τελευταίες εξελίξεις, που έκαναν τον παππού του να σκεφτεί πως, όσα κι αν έχει δει κανείς ως τα γεράματα, πάντα η ζωή κρύβει εκπλήξεις και ανατροπές. Μονάχα αυτό δεν περίμενε ο Καρατζάς: να μένει ο Στέφανος στο σπίτι του Γιακωβάκη Κυριακού! Και βέβαια, όλα όσα έμαθε κατόπιν, διαβάζοντας το γράμμα του εγγονού του.

«Καταλαβαίνεις παππού, τι ένιωσα όταν άκουσα από το στόμα της Ανελίζ όλες αυτές τις αποκάλυψεις! Ύστερα απ' αυτό της είπα κι εγώ όσα ήξερα για την υπόθεση, εκείνη τα είπε στη μητέρα της και η κυρία Φεντερίκα συγκινήθηκε πολύ. Θυμήθηκε ακόμα κι εκείνο το ταξίδι του πατέρα της στην Πόλη – υπολόγιζε τότε να πάρει μια καινούρια αντιπροσωπεία από την Κωνσταντινούπολη, μα δεν κατέληξε σε συμφωνία. Η κυρία Φεντερίκα θυμόταν επίσης πως επέστρεψε κατάκοπος και ταλαιπωρημένος, πως έκανε να συνέλθει μέρες πολλές, πως τους είπε για την πνευμονία που πέρασε και για τους εξαιρετικούς γιατρούς που τον περιποιήθηκαν. Περισσότερο μιλούσε για ένα γιατρό που ήξερε γερμανικά. Έλεγε πως χάρη σ' αυτόν θεραπεύτηκε γρήγορα και σχετικά ανώδυνα, γιατί, ύστερα από σωστή διάγνωση, ξεκίνησε αμέσως θεραπεία. Τον συνέκρινε, μάλιστα, μ' ένα νεαρό γιατρό που κάποτε του έσωσε τη ζωή από ένα άσχημο κρύωμα σε δύσκολες συνθήκες. Όλα αυτά τα θυμόταν καλά η κυρία Μάγιερ κι ως ήταν τότε μόλις επτά χρονών».

Δεν πιστεύει στα μάτια του ο παππούς. Διαβάζει πραγματικά αυτά τα λόγια ή κοιμάται και βλέπει σε όνειρο αυτά που τόσο καιρό επιθυμεί ν' ακούσει;

Φτάνοντας στο θέμα της πώλησης των πραγμάτων, πικραίνεται πολύ με την οικονομική κατάντια του αρχοντοσπίτου του Κυριακού. Ξέρει πως οι επιχειρήσεις αυτές των παροικιών στήθηκαν με σκληρή δουλειά κι αγώνα, όπως ξέρει επίσης πως πολλές απ' αυτές, με την αλλαγή των οικονομικών δεδομένων, δεν μπόρεσαν να αντέξουν και πτώχευσαν. Μια τέτοια, λοιπόν, ήταν και η επιχείρηση του Κυριακού!

«Η Ανελίζ παππού, μου είπε πως ο Γιακωβάκης συχνά κάτι σημειώνει σε τετράδια, που τα περιέγραψε σαν κι αυτό που έχεις στα χέρια σου, ποτέ δεν είδαν όμως αυτή και η μητέρα της πού τα έκρυβε. Σκέφτηκα πως μπορεί να δόθηκαν τότε μαζί με το γραφείο και τις βιβλιοθήκες του γέροντα, όταν η Ανελίζ απασχολημένη με την ασθένεια της μητέρας της, κάλεσε τον παλαιοπώλη και του έδωσε όλα τα έπιπλα του παππού της δίχως να τα ελέγξει πριν. Απ' ό,τι φαίνεται, έδωσε μαζί και τα βιβλία του. Μπορεί, λοιπόν, ανάμεσα στα υπόλοιπα βιβλία να ήταν και αυτές οι σημειώσεις. Την Κυριακή που δεν έχω μάθημα συμφωνήσαμε με την Ανελίζ να πάμε στο παλαιοπωλείο του κυρίου Χέλμουτ και να αναζητήσουμε όσα πράγματα του Κυριακού απέμειναν, αν και δεν έχω πολλές ελπίδες, γιατί πέρασαν έξι χρόνια από τότε και σίγουρα θα έχουν πουληθεί. Θα σε ενημερώσω μόλις έχω νεότερα. Άλλωστε, σκοπεύω να κουβεντιάσω πάλι με την κυρία Φεντερίκα. Μπορεί να μου δώσει περισσότερες πληροφορίες για τον πατέρα της και ίσως μάθω κάτι και για τον πρίγκιπα. Ως τότε, παππούλη μου, σε ασπάζομαι γλυκά, ο εγγονός σου Στέφανος»

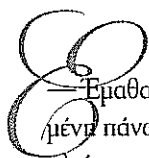
Ακόμα μεγαλύτερη συγκίνηση περίμενε τον Καρατζά με το άνοιγμα του μικρού πακέτου που

συνόδεψε την επιστολή του Στέφανου. Μια σειρά από αποκόμματα γερμανικών εφημερίδων με άρθρα, μικρά και μεγαλύτερα, γύρω από το θάνατο και την κηδεία του Υψηλάντη! Αυτά που φύλαγε ο Κυριακός μέσα στο κουτί με το δικέφαλο! Η κυρία Φεντερίκα, ακούγοντας από το Στέφανο για το βιβλίο που γράφει ο παππούς του, πρόθυμα πρόσφερε το υλικό αυτό, στη μνήμη του πατέρα της, όπως είπε.

Στη *Βιενναία Εφημερίδα* της 6ης Ιανουαρίου 1828, στη στήλη *Οι νεκροί της 31ης Ιανουαρίου 1828*, ανάμεσα στους θανάτους κάποιας Μαρίας Οικονόμου, ενός θυρωρού και της συζύγου ενός εργοστασιάρχη ομπρελών, η είδηση: *Πρίγκιψ Αδελφάνδος Υψηλάντης, 36 ετών, απέθανεν επί της Αάντοστρας, αρ. 52, εξ υδρωφίας του στήθους και του καρδιακού θυλακίου*. Επίσης η *Αθηνεμένη Τσάπουγκ*, γερμανική φιλελεύθερη εφημερίδα, δίνει πληροφορίες για την πορεία της αρρώστιας του πρίγκιπα: *Βιέννη, 28 Ιανουαρίου. Ο πρίγκιψ Αδελφάνδος Υψηλάντης ασθενεί βαρέως. Ο πρίγκιψ και η πριγκίπισσα Ραζουμόφκι²⁵ τον περιποιούνται μετά μεγίστης στοργής κατά την ασθένειάν του, επισκεπτόμενοι αυτόν ποδύ ουχιά*.

²⁵ Ραζουμόφκι Ανδρέας (πρίγκιπας, 1752-1836): *Πρεσβευτής της Ρωσίας στη Βιέννη*.

Ο Λουκάς Καρατζάς νιώθει τα μάτια του να θολώνουν κι ένα δάκρυ κυλάει στο λιπόσαρκο πρόσωπό του. Η γέρικη καρδιά του δεν αντέχει τόση συγκίνηση. Αύριο, αφού ξεκουραστεί λιγάκι, θα κοιτάξει τα υπόλοιπα.

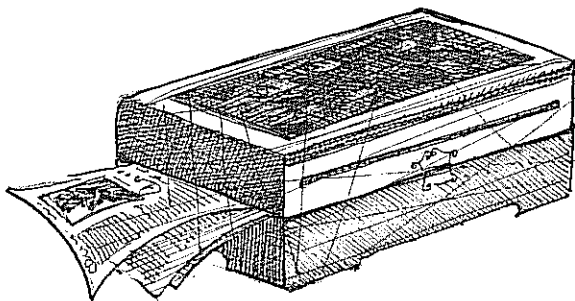
Έμαθα πως ο πατέρας μου ήταν Έλληνας, σκυμμένο πάνω από την επιθανάτια κλίνη του, λίγο πριν κλείσει τα μάτια. Δεν μπορούσε να μιλήσει πια καλά, ήταν υπέργηρος – ενενήντα πέντε χρονών υπολόγισα πως ήταν. Με μεγάλη προσπάθεια κατόρθωσε να μου πει όσα ήθελε. Για τον εαυτό του ελάχιστα· πως καταγόταν από την περιοχή της Καλαμάτας και πως ήρθε στην Αυστρία πολύ μικρό παιδί με τον αδελφό του πατέρα του, μετά το θάνατο των γονιών του «σαν κι εσένα ήμουν κι εγώ, διπλάρφανος» –μου είπε– «τον εαυτό μου μου θύμισες και θέλησα να σε προστατέψω, όπως κι εμένα με προστάτεψε ο μπάρμπας μου. Εκείνος όμως δεν είχε τη δική μου μακρά ζωή, πέθανε νέος, πριν κλείσω τα δέκα μου χρόνια, και ποιος ξέρει τι θ' απογινόμεουν μέσα σε μια ξένη μεγαλούπολη, ένα παιδί μονάχο, αν δεν εμφανιζόταν στη ζωή μου ο πρίγκιπας».

Άλλαζε όψη όταν μιλούσε για τον πρίγκιπα, σαν να ζωντάνευε και να κοκκίνιζαν τα ωχρά του μάγουλα. Αν και γι' αυτόν δεν πρόλαβε να πει πολλά, λίγες στιγμές μετά έκλεισε μόνος του τα μάτια κι έσβησε μ' ένα γλυκό χαμόγελο, λες και αντίκριζε πρόσωπο αγαπημένο που περίμενε να τον υποδεχτεί. Τούτο το κουτί ήταν του Υψηλάντη και το είχε

πάντα δίπλα του· σε μάχες, στη φυλακή, στο κρεβάτι της αρρώστιας. Έβαζε μέσα την αλληλογραφία του. Λίγο πριν πεθάνει, το χάρισε στον πατέρα μου κι αυτός το φύλαξε, πολύτιμο κειμήλιο, βάζοντας μέσα ό,τι αφορούσε το ίνδαλμά του.

Έτσι κι εγώ το φύλαξα καλά, δίπλα μου πάντα, και μόνο τη δημοσίευση της είδησης του θανάτου του άντρα μου πρόσθεσα στα υπόλοιπα χαρτιά, γιατί για μένα ήταν ό,τι πιο σημαντικό κι έπρεπε να φυλαχτεί σε μέρος ιερό. Γι' αυτό σου μίλησα για κειμήλιο οικογενειακό, όταν με ρώτησες. Κι εγώ, κλείνοντας τα δικά μου μάτια, στην κόρη μου θα το αφήσω.

Η κυρία Φεντερίκα σταματάει απότομα και σφραγίζει το στόμα της. Δείχνει να μη θέλει να συνεχίσει. Εξάλλου, για το Στέφανο το μόνο που μένει πια είναι να βρεθούν οι σημειώσεις του Κυριακού. Εύχεται, αύριο το πρωί που θα πάνε με την Ανελίζ να συναντήσουν τον παλαιοπώλη, να μπορέσουν να βρουν μια άκρη επιτέλους.

Η μέρα ξημέρωσε ηλιόλουστη, πράγμα σπάνιο για τη Βιέννη τέτοια εποχή. Ο Στέφανος και η Ανελίζ αν έβγαιναν για μια συνηθισμένη βόλτα, θα πήγαιναν πρώτα στο καφέ Αυτοκρατορικών με τα υπέροχα κρουασάν και μετά θα κατέβαιναν στην όχθη του Βιν να χαζέψουν το παιχνίδισμα του πρωινού φωτός με τα νερά του ποταμού. Όμως βιάζονται να φτάσουν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα στον προορισμό τους: το ρολόι του δημαρχείου χτυπάει δέκα φορές. Τις Κυριακές ο κύριος Χέλμουτ, που ζει με τη γυναίκα του στο διαμέρισμα πάνω από το μαγαζί, συνηθίζει να εκθέτει στο κοινό τη συλλογή του από σπάνια και εκλεπτυσμένα αντικείμενα μια ώρα αργότερα απ' ό,τι τις άλλες μέρες.

— Καλώς τα παιδιά!

Είναι άνθρωπος ανοιχτόκαρδος ο παλαιοπώλης. Πάντα έχει πρόχειρο ένα αστείο να πει στους γνωστούς που συναντάει.

Ο Στέφανος συστήνεται στον κύριο Χέλμουτ. Εκείνος τους κερνάει τσάι με βουτύματα. Τα δυο παιδιά, αν κι ανυπομονούν να φτάσει η κουβέντα στο επίμαχο θέμα, περιμένουν ευγενικά να τελειώσει ο συνομιλητής τους ένα ανέκδοτο που έχει ξεκινήσει να τους λέει. Επιτέλους, ο παλαιοπώλης σταματάει

για να δείξει μια μικρή βιβλιοθήκη σ' έναν πελάτη, και η Ανελίζ βρίσκει ευκαιρία να φέρει την κουβέ-
ντα στη βιβλιοθήκη του παππού της. Ο κύριος Χέλ-
μουτ προσπαθεί να θυμηθεί.

— Τι βιβλία δηλαδή; Χοντρά και δεμένα, σαν εγκυ-
κλοπαίδειες και λεξικά; ρωτάει.

— Όχι, κάτι σαν σημειωματάρια είναι. Φύλλα τε-
τραδίου ραμμένα μεταξύ τους με σπάγκο. Μάλλον
βρίσκονταν ανάμεσα στα βιβλία.

Μπαίνει σ' ένα μικρό δωμάτιο δίπλα στο μα-
γαζί και βγαίνει με μια αγκαλιά βιβλία.

— Αυτά περίσσειψαν από τη βιβλιοθήκη του παπ-
πού σου. Όλα τα άλλα πουλήθηκαν σε συλλέκτες.
Έχουν περάσει και τόσα χρόνια από τότε...

Ακουμπάει τα βιβλία στο μεγάλο τραπέζι μπρο-
στά στην Ανελίζ κι ο Στέφανος αρχίζει να ξεφυλλί-
ζει το καθένα χωριστά· κανένα ελληνικό. Μονάχα
λογοτέχνες, Γάλλοι και Γερμανοί, σε καλές εκδόσεις.
Αν ήταν αλλιώς τα πράγματα, ο Στέφανος θα αφιέ-
ρωνε αρκετό χρόνο χαζεύοντας τα ωραία εξώφυλλα,
τις καλοτυπωμένες σελίδες, τις ενδιαφέρουσες ιστο-
ρίες. Όμως η αγωνία του να βρει τα σημειωματάρια
δεν τον αφήνει να ρίξει ούτε δεύτερη ματιά στις εξαι-
ρετικές εκδόσεις.

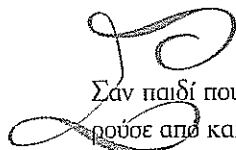
Ο κύριος Χέλμουτ, βλέποντας την απογοήτευ-
ση ζωγραφισμένη στα μάτια των παιδιών «ας ρωτή-
σω και την κυρία Λίζμπεθ» σκέφτεται δυνατά. Έτσι
αποκαλεί τη γυναίκα του· «κυρία Λίζμπεθ».

— Τότε που πήρα τα πράγματα του παππού σου
από το σπίτι αυτή κρατούσε το μαγαζί, εξηγεί στην
Ανελίζ

Η κυρία Λίζμπεθ, κάποτε δεξί χέρι του άντρα
της στο παλαιοπωλείο, τα τελευταία χρόνια δε βγαί-

νει από το σπίτι, χτυπημένη από αρθρίτιδα, που την εμποδίζει να σταθεί όρθια. Παλιά, για να μπορεί ο κύριος Χέλμουτ να πηγαίνει στα σπίτια για εκτίμηση και αγορά παλαιών πραγμάτων, έμενε εκείνη στο μαγαζί, γνωρίζοντας το παραμικρό που συνέβαινε σ' αυτό.

Ο παλαιοπώλης ζητάει συγγνώμη κι ανεβαίνει για λίγο στο σπίτι να τη ρωτήσει.

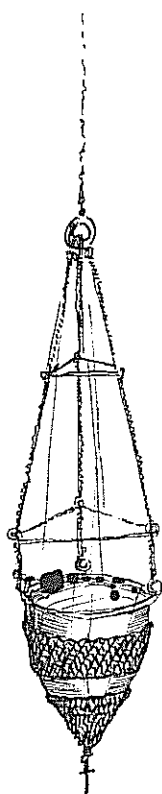

Σαν παιδί που του χάρισαν το παιχνίδι που λαχταρούσε από καιρό, ο γερο-Καρατζάς δε χορταίνει να διαβάξει τα αποκόμματα από τις εφημερίδες που του έστειλε ο Στέφανος.

Ένα άλλο αφιέρωμα, μεγαλύτερο σε έκταση από τα προηγούμενα, πάλι από τη *Γενική Εφημερίδα*³⁶, μιλάει πιο αναλυτικά για την ασθένεια και το θάνατο του πρίγκιπα. Πρόκειται για επιστολή κάποιου Έλληνα αναγνώστη. Ο Καρατζάς διαβάζει συγκινημένος.

Πριν λίγο καιρό πέθανε στη Βιέννη ο πρίγκιψ Αλέξανδρος Υψηλάντης, αφού έμεινε φυλακισμένος για δύο χρόνια στο Μουγκάις της Ουγγαρίας και στη συνέχεια επί τεσσεράμισι χρόνια στο Τερέζεβιτσιτς της Βοημίας. Ήδη τον Αύγουστο του 1827 είχε ζητήσει η Ρωσία την απελευθέρωσή του, που όμως πραγματοποιήθηκε μόλις στο τέλος Νοεμβρίου της ίδιας χρονιάς, με

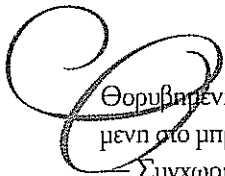
³⁶ Γενική Εφημερίδα: Φιδελεύδερν φύλδν της φιδεδδηνικίς Σουαβίς (περιοχή της Γερμανίας) που εκδιδόταν στη Στουτγκάρδη και στο Τίμπιγκεν. Ασχολήθηκε με το θάνατο και την κηδεία του Υψηλάντη γνωρίζοντας τα γεγονότα από τη Λουιζού Τηρχάιμ, που έπεδνε διαρκώς πληροφορίες για τον Έδδηνα φίλο της οικογένειάς της. Το ίδιο έκανε και η εφημερίδα Αλγκεμάινε Τσάιτουγκ.

έναν όρο που έβλαδε η Αυστρία: να μην εγκαταλείψει τα εδάφη της. Στο ταξίδι από τη Βιέννη στη Βερόνα, που ορίστηκε τόπος διαμονής του, ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης προσβλήθηκε πάθι από την ασθένεια που τον ταλαιπωρούσε τόσο καιρό και που μόνο το κλίμα της Μεσογείου μπορούσε να την αντιμετωπίσει. Το ταξίδι αυτό, που το έκανε με πυρετό μέσα στο βαρύ χειμώνα, προκάλεσε το θάνατό του. Πέθανε στις 31 Ιανουαρίου 1828 ύπερα από δυο μηνών αφόρητους πόνους από πρήξιμο της καρδιάς, που δημιούργησε υγρό στον πνεύμονα. Είχε συμπτωρώσει το 35ο έτος της ηλικίας του.

Το απόκομμα της εφημερίδας είναι τόσο κακοπαθημένο, που ο γερο-Καρατζάς δεν μπορεί να διαβάσει παρακάτω. Μοιάζει σαν κάποιος να διάβαζε και να ξαναδιάβαζε επί χρόνια τα θλιβερά αυτά λόγια και το χαρτί, από το δίπλωμα και το ξεδίπλωμα, τσάκισε βαθιά, σαν ρυτιδιασμένο πρόσωπο.

«Άσχημος θάνατος» κάνει τη σκέψη ο έμπειρος γιατρός, αναλογιζόμενος τα συμπτώματα της ασθένειας του πρίγκιπα. Με αργές κινήσεις βγάζει τα γυαλιά του και με την άκρη του πουκαμίσου τρίβει το κρύσταλλο, να φύγει η θαμπάδα που τα σκέπασε ξαφνικά.

Θορυβημένη κατέβηκε η κυρία Λίζμπεθ, στηριζόμενη στο μπράτσο του συζύγου της.

— Συγχωρήστε με, είπε δίκως καν να χαιρετίσει, τα πόδια μου δε με κρατάνε πια.

Κάθισε στην πολυθρόνα που έφερε προς το μέρος της ο Στέφανος, και ξεφύσηξε σαν τρένο.

— Τι μου είπε ο Χέλμουτ, Ανελίζ; Ψάχνεις κάτι χειρόγραφα του παππού σου;

Η φωνή της μπάσα κι ο τόνος κοφτός. Έτσι ήταν πάντα η κυρία Λίζμπεθ: υπηρεσιακή και πολύ αποτελεσματική στη δουλειά της, είχε ύφος απότομο και μνήμη ελέφαντα. Την εποχή που κρατούσε αυτή το μαγαζί θυμόταν και το τελευταίο ποτηράκι του λικέρ, το όνομα και τη διεύθυνση του πωλητή, το υλικό κατασκευής και το ράφι όπου ήταν τοποθετημένο μέσα στο παλαιοπωλείο, αντίθετα από τον κύριο Χέλμουτ, που δε θυμόταν ποτέ τίποτα και πάντα τη συμβουλευόταν.

— Μάλιστα, κυρία Λίζμπεθ, κάτι σημειωματάρια. Πρέπει να ήταν επτά αυτοσχέδια τετράδια, απαντάει η Ανελίζ.

— Αυτοσχέδια; απορεί η ανήμπορη γυναίκα.

— Ναι, κάτι κατάστικα, σαν αυτά που χρησιμοποιείτε εσείς οι μαγαζάτορες για τα λογιστικά σας, δεμένα

μεταξύ τους με σπάγκο από τον ίδιο. Προφανώς για να μην έχουν εξώφυλλο και να είναι ελαφριά, διευκρινίζει το κορίτσι.

Η κυρία Λίζμπεθ ζητάει από τον άντρα της νερό. Της το φέρνει κι εκείνη, βγάζοντας από τη φαρδιά της τσέπη ένα μικρό μπουκαλάκι, στάζει στο ποτήρι, μετρώντας προσεκτικά, δέκα σταγόνες. Ύστερα από μια γκριμάτσα που δείχνει πως το φάρμακο δεν έχει και την πιο ευχάριστη γεύση...

— Πρόκειται δηλαδή για σημειώσεις του παππού σας σχετικά με τη δουλειά του, συμπεραίνει. Μοιάζει σαν να προσπαθεί να κερδίσει χρόνο.

— Όχι ακριβώς. Οι σημειώσεις αυτές σχετίζονται με την οικογένεια, απαντά με ασάφεια το κορίτσι.

— Λοιπόν! Νομίζω πως κάτι θυμήθηκα, πετάει ξαφνικά η γυναίκα και τα δυο παιδιά τινάζονται σαν να τα τσίμπησε σφήκα.

— Βέβαια, συμπληρώνει τονίζοντας τις λέξεις μία μία, μερικά παλιά τετράδια, τυλιγμένα πρόχειρα με σπάγκους, τσαλακωμένα, έτοιμα να διαλυθούν, που ο ιδιοκτήτης τα έστειλε μαζί με όλα τα βιβλία της βιβλιοθήκης στο παλαιοπωλείο, πώς να τα εκτιμήσει κανείς για πράγματα σημαντικά και να τα φυλάξει, μήπως μετά από... —έξι, ναι; Θυμάμαι καλά;— χρόνια θυμηθούν πως τα χρειάζονται κι έρθουν να τα ζητήσουν;

Ο Στέφανος καταλαβαίνει πως κάτι δεν πάει καλά. Δεν του αρέσει αυτή η μακροσκελής εισαγωγή της παμπόνηρης εμπόρισσας. Να δεις που θα τους πει πως τα βρήκε και τα πέταξε. Όσο όμως κι αν αγωνιά για την τύχη των χειρογράφων, δεν μπορεί να ρωτήσει ο ίδιος. Αυτό πρέπει να το κάνει η Ανελίζ.

— Θέλετε να πείτε πως τα θυμάστε; ψιθυρίζει το κορίτσι.

— Κάτι παλιόχαρτα τυλιγμένα ήταν, σαν παλιές εφημερίδες – αν μιλάμε δηλαδή για το ίδιο πράγμα! Θυμάμαι, μάλιστα, πως σε κάποια απ' αυτά πρέπει να είχε πέσει νερό κάποτε και είχαν μαζέψει, ξέρεις, όπως σουρώνει το χαρτί στο νερό, τα γράμματα είχαν οβήσει. Αυτά τα πέταξα κατευθείαν στα σκουπίδια.

— Και τα υπόλοιπα; δεν μπόρεσε να κρατηθεί ο Στέφανος, τα υπόλοιπα τι απέγιναν;

Η κυρία Λίζμπεθ γυρίζει αργά το κεφάλι προς το μέρος του και με απορημένο ύφος, χωρίς να κατεβάσει τα μάτια από το πρόσωπο του Στέφανου, ρωτάει την Ανελίζ

— Αλήθεια, ποιος είναι ο νεαρός που σε συνοδεύει, κορίτσι μου; Πολύ στενός συγγενής, φαντάζομαι, για να ενδιαφέρεται τόσο για χαριτιά οικογενειακά!

Ο τόνος της φωνής της, ελαφρά ειρωνικός.

Η Ανελίζ, αποφεύγοντας να απαντήσει στην ερώτησή της, επαναλαμβάνει τα λόγια του Στέφανου.

— Τα υπόλοιπα χαρτιά τι έγιναν;

— Ποια υπόλοιπα; ρωτάει η γυναίκα και το κορίτσι κάνει την υπομονή του.

Υψώνοντας ελαφρά τη φωνή λέει:

— Αυτά που δεν καταστράφηκαν από το νερό, τα στεγνά! Απ' ό,τι κατάλαβα, υπήρχαν και κάποια στεγνά. Τι έγιναν αυτά;

Ο κύριος Χέλμουτ, καταλαβαίνοντας την αγωνία των δυο παιδιών:

— Λίζμπεθ, καλή μου, παρεμβαίνει γλυκά για να μην την εκνευρίσει, πες στα παιδιά, αν θυμάσαι, τι απέγιναν τα υπόλοιπα σημειωματάρια!

— Τα χρησιμοποίησα!

Ο Στέφανος και η Ανελίζ κοιτάζονται δίχως να καταλαβαίνουν τίποτα.

— Χέλμουτ, στρέφεται προς τον άντρα της, ήταν τότε με την έλλειψη χαρτιού, αν θυμάσαι. Για λίγο καιρό δεν είχα πού να τυλίξω όλα τα εύθραυστα αντικείμενα. Συνέπεσε, μάλιστα, να πουληθούν τότε δύο μεγάλα σερβίτσια Βοημίας, εξαιρετικά, πορσελάνινα, τσαγιού και ποτήρια — νερού, κρασιού, λικέρ. Τρεις λάμπες επίσης, βενετσιάνικες, μοναδικά κομμάτια! Πώς ν' αφήσω το κρύσταλλο να ταξιδέψει χωρίς περιτύλιγμα; Ήταν καλά χαρτιά αυτά, χοντρά και εύκαμπτα συγχρόνως, τα έβαζα δυο δυο για μεγαλύτερη προστασία.

Ο Στέφανος, απ' όλα όσα είπε η γυναίκα, συγκράτησε τη λέξη *ταξιδέψουν*.

— Θέλετε να πείτε πως οι πελάτες σας είχαν έρθει από άλλη πόλη;

— Όχι όλοι. Μόνο η κυρία με τις λάμπες. Νομίζω ήταν Βαυαρή, από το Μόναχο. Οι άλλοι δύο είναι γνωστοί πελάτες και γείτονες. Εδώ πιο κάτω, στη γωνία του δρόμου μας είναι το σπίτι τους, ο κύριος και η κυρία Στορμ, απευθύνεται πάλι στον άντρα της. Μπορούμε να τους ρωτήσουμε, αν θέλετε, μήπως τα φύλαξαν, αν και δεν το πιστεύω. Παντρευόταν η ανιψιά τους κι ήθελαν να της κάνουν ένα πολύ καλό δώρο. Της αγόρασαν, λοιπόν, αυτά τα σερβίτσια.

— Και χρησιμοποιήσατε όλα τα χαρτιά; ρωτάει εύλογα η Ανελίζ

Η κυρία Λίζμπεθ σκέφτεται λιγάκι.

— Χέλμουτ, για κοίταξε μέσα στο κινέζικο σεντούκι που βάζω τα χαρτιά περιτυλίγματος, μήπως έχει μείνει κανένα!

Εξάντλησε όλα τα αποκόμματα ο γερο-Καρατζάς. Δεν ήταν, άλλωστε, πολλά. Ακόμα όμως κι αυτά τα λίγα ήταν πολύ σημαντικά γι' αυτόν. Τελευταίο έμεινε ένα έγγραφο – «ποιος ξέρει πώς έπεσε αυτό στα χέρια του δαιμόνιου Κυριακού!» απόρρησε ο γιατρός– με σφραγίδα της αυστριακής αστυνομίας και ημερομηνία 12 Μαΐου 1841, δεκατρία χρόνια δηλαδή μετά το θάνατο του Υψηλάντη. Φαίνεται πως ένα μιλανέζικο περιοδικό – *Γκαδερία Κοντεποράνε* το όνομά του– σκόπευε να δημοσιεύσει κάποιο άρθρο για τον Υψηλάντη και το χαρτί αυτό ήταν η απόφαση λογοκρισίας της αστυνομίας της Βιέννης που απαγόρευε τη δημοσίευση. Μάλιστα, έγραφε κάτι που πολύ παραξένεψε το Λουκά Καρατζά: χάριν της Ρωσίας, έλεγε. Δηλαδή η Ρωσία είχε ζητήσει να μη δημοσιεύονται στον αυστριακό Τύπο τα κείμενα που αφορούσαν τον Υψηλάντη!

«Κι εγώ που νόμιζα πως, παρά τη σκληρή στάση της ρωσικής πολιτικής απέναντι στο κίνημα του Υψηλάντη, ο τσάρος αφενός δεν έπαψε να εκτιμάει τον πρίγκιπα, αφετέρου επιθυμούσε την εξέγερση γιατί εξυπηρετούσε δικά του σχέδια στη Βαλκανική ενάντια στους Τούρκους! Έτσι ακούγαμε πάντα, έτσι πιστεύαμε. Το κίνημα του Υψηλάντη είχε τις έστω και κρυφές ευλογίες του τσάρου. Πόσο λάθος εκτίμηση λοιπόν!

Από την άλλη, αναντίρρητα η επανάσταση στις Ηγεμονίες εξέθεσε τη Ρωσία στα μάτια της Ιερής Συμμαχίας. Όμως πάλι, τέτοια έχθρα σ' έναν άνθρωπο που σε υπηρέτησε τόσο πιστά, έχασε ακόμα και την αρτιμελείά του για σένα και για τη δόξα της χώρας σου, της Ρωσίας, που πάντα ο πρίγκιπας θεωρούσε δεύτερη πατρίδα του! Αλλά δε βαριέσαι, εγώ ποτέ δεν κατάλαβα τα διπλωματικά τερτίπια και την υποκρισία της πολιτικής! Τώρα στα γεράματα θα τα καταλάβω;» μελαγχόλησε ο γέροντας. Κι εκεί που αφηρημένος τακτοποιούσε το μικρό πάκο με τα αποκόμματα, θαρρώντας πως τα είχε όλα ελέγξει, ένα μικρό χαρτί, διπλωμένο στα δύο, γλίτρησε από μέσα κι έπεσε στο πάτωμα, τρυπώνοντας ανάμεσα στο πόδι της βιβλιοθήκης και μιας βαριάς πολυθρόνας που έστεκε μπροστά. Με κόπο πολύ έσκυψε ο Καρατζάς, έπιασε το κιτρινωμένο χαρτί που δεν έμοιαζε κομμάτι εφημερίδας, το άνοιξε προσεκτικά και διάβασε έκπληκτος τα παρακάτω.

Ιανουάριος, 31η, 1828

Υψηλάντης Αλέξανδρος, Πρίγκιψ. Άγαμος, από την Κωνσταντινούπολη. Απεβίωσε στο πανδοχείο «Το χρυσό αχλάδι» επί της Landstrasse, αρ.52 σε ηλικία 36 ετών, από υδρωψία του στήθους και του καρδιακού μυακού

*Ο ιατρός
Dallinger*

Ένα αντίγραφο της διάγνωσης του θανάτου του πρίγκιπα.

«Πνευμονικό οίδημα, λοιπόν!» διαπίστωσε ο γιατρός.

Τι θπασυρό του είχε στείλει ο εγγονός του! Ο γέροντας βάλθηκε να ευγνωμονεί την καλή του τύχη που του αποκάλυπτε τέτοια ντοκουμέντα.

Το ίδιο ευτυχισμένος ένιωθε κι ο Στέφανος. Τα χαρτιά που βρέθηκαν επιτέλους στο σπίτι του κυρίου Χέλμουτ μπορεί να μην ήταν όλες οι σημειώσεις του Γιακωβάκη Κυριακού για τη ζωή του με τον Υψηλάντη, ήταν όμως ίσως οι πιο σημαντικές, τουλάχιστον για τις πληροφορίες που ήθελε ο παππούς του. Μονάχα δυο τετράδια, κι αυτά όχι ολόκληρα, είχαν γλιτώσει από την εφευρετικότητα της κυρίας Λίζιπεθ, που σκέφτηκε να χρησιμοποιήσει σημειωμένα χαρτιά για περιτύλιγμα! Δυστυχώς, όσο κι αν αναζητήσαν τα υπόλοιπα, δεν κατάφεραν τίποτα. Ο κύριος που είχε αγοράσει τα τυλιγμένα στα χαρτιά του Κυριακού σερβίτσια απόρρησε, όταν είδε μπροστά του τον παλαιοπώλη – συνόδεψε ο ίδιος ο κύριος Χέλμουτ τα δυο παιδιά ως εκεί – να τον ρωτάει αν τα είχε φυλάξει, μετά από τόσα χρόνια. «Εξάλλου» τους απάντησε «τα πρόσφερα τυλιγμένα στην ανιψιά μου» και τους έδωσε τη διεύθυνσή της να ρωτήσουν κι εκείνη, στην περίπτωση που «συνηθίζει να φυλάει άχρηστα χαρτιά» τόνισε μ' ένα ειρωνικό χαμόγελο στα στενά του χείλη.

Φυσικά, η νεαρή κυρία δεν είχε αυτή τη συνήθεια, δε θυμόταν, μάλιστα, ούτε πώς ήταν τυλιγμένα αυτά τα πράγματα. «Μέσα στην αναστάτωση

του γάμου, καταλαβαίνετε» τους εξήγησε ευγενικά. Έφυγαν κι από κει απογοητευμένοι. Επιστρέφοντας όμως στο μαγαζί του κυρίου Χέλμουτ, τους περίμενε η έκπληξη!

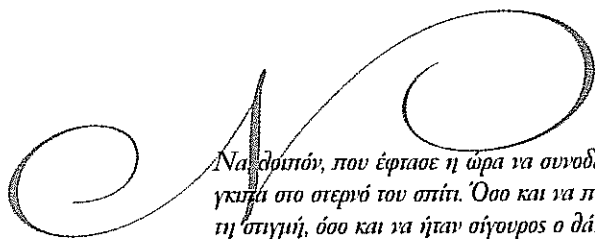
— Αφότου φύγατε, δεν μπορούσα να πουχάσω, τους είπε, δίνοντάς τους ένα πάκο ανάκατα χαρτιά, η κυρία Λίζμπεθ. Σκέφτηκα πως δεν μπορεί να τα είχα χρησιμοποιήσει όλα, γιατί ύστερα από λίγες μέρες ήρθε το χαρτί περιτυλίγματος που περιμέναμε. Επίσης έκανα τη σκέψη πως, αφού δεν ήταν στο σεντούκι όπου βάζω όλα τα υλικά συσκευασίας, κάπου αλλού έπρεπε να ψάξω. Ξέρετε, εγώ δεν πετάω ποτέ τίποτα! δάλωσε με καμάρι. Η Ανελίζ αυθόρμητα «αυτό το καταλάβαμε!» της πέταξε, όμως η κυρία Λίζμπεθ μέσα στην έξαψη της στιγμής δεν το άκουσε.

— Είχα κόψει μερικές σελίδες για να τις στρώσω κάτω από το νεροχύτη της κουζίνας. Κρατώ αυτό το χώρο πάντα καθαρό, φυλάω τα κρεμμύδια και τις πατάτες μου εκεί. Με τα υπόλοιπα κάλυψα όλα τα συρτάρια της κρεβατοκάμαρας. Κοιτάξετε τα, είναι σε καλή κατάσταση, δεν έχουν πάθει το παραμικρό. Λοιπόν, αυτό το χαρτί είναι εξαιρετικό για τέτοιες δουλειές: χοντρό και εύκαμπτο συγχρόνως!

«Αυτό το ξανακούσαμε» έκανε να πει ο Στέφανος, αλλά δεν το είπε. Είχε τέτοια χαρά που βρέθηκαν έστω κι αυτά τα λίγα χαρτιά που, αυθόρμητα, άρπαξε το χέρι της κυρίας Λίζμπεθ και το φίλησε μ' ευγνωμοσύνη.

— Περιμένω το ευχαριστώ όλων σας, πήρε θάρρος από την κίνησή του αυτή η παλαιοπώλισσα. Σύρθηκα για να πάω ως τα σημεία που τα είχα βάλει. Είμαι μια γυναίκα σχεδόν ανάπηρη, μην το ξεχνάτε!

Ο Στέφανος και η Ανελίζ την ευχαρίστησαν ευγενικά τουλάχιστον πέντε φορές για να της κάνουν το χατίρι, όπως και τον κύριο Χέλμουτ, που γελούσαν ως και τα μουστάκια του. Ανυπομονούσαν να επιστρέψουν σπίτι και να διαβάσουν τα χειρόγραφα που είχαν επιβιώσει από τόσες κακουχίες.

Να είπα, που έφτασε η ώρα να συνοδεύσουμε τον πρίγκιπα στο στεγνό του σπίτι. Όσο και να περιμέναμε τούτη τη στιγμή, όσο και να ήταν σίγουρος ο θάνατος —ήταν σαν να τον βλέπαμε ν' απλώνει τα κοκαλιάρικα χέρια του πάνω στο ταλαιπωρημένο απ' την αρρώστια σώμα—, όσο κι αν είχα κλάψει μερόνυχτα πριν στο προσκεφάλι του ετοιμοθάνατου, δεν μπόρεσα να μην ξεσπάσω σε δαγκλιές εκείνο το τελευταίο δεσμό που χώνεψαν τα δαχτυλάκια του μάτια μέσα στις κόγχες. Μια αναδαυτή κι ύστερα μια τοσηδά απαίτηση —«σηκώστε το κεφάλι μου διγάκι πιο ψηλά»— κι έσβησε σαν τον καπνισμό που τέλειωσε το δάδι του. Κατόπιν όλα σκοτάδι στο δωμάτιο! Άκρα οιγή, που μόνο ένας θυμὸς έσπαζε πού και πού, τότε δικός μου, τότε της κόμισσας Τυχίμ, τότε της αδελφής της, της εξαίρετης κυρίας Ραμουζόφσκι, τότε του γέρου Κωνσταντίνου, τότε του κυρ Γεώργι του Λασσάνη²⁷ του πιο πιστού του ανθρώπου, υπασιπιστή και φίλου του, χρόνια τώρα, από την εποχή του ξεσηκωμού. Δίπλα σ' αυτόν έμαδα κι εγώ να υπηρετώ τον πρίγκιπα, βοηδός του κι αφοσιωμένος υπηρέτης στον ενδοσιασμό της Επανάστασης, στη δυστυχία της ήττας, στη φυλακή, στο προσκεφάλι της αρρώστιας του. Κι ήταν τμή-

²⁷ Γεώργιος Λασσάνης (1793-1870): Αγωνιστής, Φιλικός και δόγος από την Κοζάνη. Σπούδασε φιλοσοφία στη Λειψία. Χειράρχος και υπασπιστής του Αλέξανδρου Υψηλάντη από το 1820, δεν τον εγκατέλειψε ποτέ ως το θάνατό του. Επί Καποδιστρια, στρατοπεδάρχης της ανυποταχής Ελλάδας.

μου που έζησα δίπλα στο παδικάρι αυτό, που πάντα θα έχω φυλαγμένο στην ψυχή μου.

Στο παρεκκλήσι του γαού του Αϊ-Γιώργη τον στήσαμε για τη νεκρώσιμη ακολουθία κι ήρθε ο κόσμος να τον προσκυνήσει. Όχι ποδάρκοι, την εποχή της δύναμης πόσοι άνθρωποι, αλήθεια, ήσαν έτοιμοι ακόμα και στην Κόδαση να φτάσουν ακολουθώντας τον! Όταν τα έχασε όλα —καριέρα στο στρατό, χρήματα, θέση κοινωνική, υγεία—, στα δάχτυλα του ενός χεριού μετριούνταν οι άνθρωποι που τον συμπαροσάθηκαν! Ας είναι! Εξάλλου, ο πρίγκιπας ό,τι έκανε για την πατρίδα το προσπαθούσε, ποτέ δε σκέφτηκε να γίνει αρεστός, να συγκινήσει οπαδούς και ν' αυτοκτίσει δύναμη και δόξα. Αυτά τα είχε χορτάσει στη ζωή του, γιατί και δόξα είχε και δύναμη, και ομορφιά και γοητεία και όπου πήγαινε ξεσήκωνε το θαυμασμό ποδαρών ανθρώπων, που πάει να πει επέτρεπε φιλία κι αφοσίωση και έρωτα μεγάλο στις γυναίκες, όπως σε τούτες τις δυο αδερφές που όλα τα δύσκολα χρόνια έμεναν με αγάπη στο πλευρό του, την Κωνσταντία και τη Λουδού, μοιχαδικές του φίδες ως το τέθος.

Τον γύσαμε με τη στολή του Ιεροδοχίτη, γιατί ποδάρκοι να ήθελε να φύγει φορώντας τη στολή που δόξαζε με τη θυσία τη δική του κι όδων εκείνων των παδικαριών που έπεσαν στο πεδίο της τιμής με το όραμα της δευτεριάς στα μάτια.

Προηγουμένως ο Λασσάνης συνεννοήθηκε με το γιατρό και του αφαίρεσαν την καρδιά από το στήθος. Ο ίδιος ο πρίγκιπας το είχε ζητήσει· ήθελε η καρδιά του να πάει στην Εδδαδά, να μην ταφεί με το υπόλοιπό του σώμα. Πράγματι, ύστερα από λίγο καιρό την έστειλαν στην πατρίδα, δεν ξέρω όμως τι απέγινε από κει και πέρα²⁸.

Ακόμα πιο χλωμός φάνταζε μέσα στο μαύρο ένδυμα, μ' αυτόν το μαύρο σκούφο στο κεφάλι, ένα κεφάλι μακρουδό, που έδειχνε πιο μακρύ μέσα στη νεκρική ακνηϊσία.

Πάνω στο στήθος του πρίγκιπα μου είχε ο Λασσάνης και του έβαλα ένα μαξιλάρι από βελούδο κι επάνω του καρφίσωσα τα δυο του ρωσικά παράσημα. Ένα στεφάνι από τριαντάφυλλα και δάφνη που το είχε πλέξει μια κυρία —δεν τη γνωρίζαμε, το έφερε, μιας το έδωσε κι απλώς μιας είπε πως είναι Εδδηνίδα— το τοποθετήσαμε γύρω από το κε-

²⁸ Τι απέγινε από κει και πέρα: Η καρδιά του Υψηλάντη μεταφέρθηκε στην Εδδαδά και φυλάχτηκε στο Αρχαίο Ορφανοτροφείο Αθηνών.

φάδι του σύμφωνα με τα έθιμά μας. Η χορωδία που έψαδε την ακοδονδία ήταν σταδμένη από τη ρωσική πρεσβεία. Κι ήσαν αυτοί οι μόνοι Ρώσοι που ήρθαν στην κηδεία ενός, έστω και πρώην, στρατηγού του τσαρικού στρατού! Μερικοί ψάδες! Το επίσημο κράτος έδαμψε με την απουσία του. Ας είναι! Τονλάχιστον παρηγοριέμαι πως ήσαν φίλοι όσοι τον ξεπροβόδισαν εκείνη την παγωμένη μέρα του Φεβράρη.

Όδοι ήσαν ποδύ συγκληνιμένοι. Μάλιστα, ο αδερφός του ο Νικόλαος δεν μπορούσε να περπατήσει και τον υποβάσταζαν. Έκλειγε απαρηγόρητος, όπως και τ' αδελά του αδέρφια – μόνο ο Δημήτριος έδευτε, ακόμα ποδεμούσε στην Ελλάδα. Είχαν, φαίνεται, τύψεις ποδάδες τ' αδέρφια του, γιατί στη φυλακή συνέχεια γκρίνιαζαν δέγοντας πως είναι αυτός υπεύθυνος για την κατάστασή τους. Ας μην τα σκέφτομαι όμως αυτά καλύτερα, δεν έχουν σημασία πια.

.....
Ήταν ωραίος νέος· είχε δυο μάτια φδογερά, ανήσυχχα, κάτω από τα καθοσχηματομένα φρύδια και μια σειρά δόντια οδόασπρα στο στόμα· κι εκείνο το χαμόγεδο πάντα άστραφτε σαν ήλιος, κι ας είχαν πότε πότε μια μεδαγχονδία τα μάτια του όμοια με φθινοπωρινό απόγευμα.

Γίνεται ποιητής κανείς αυτές τις ώρες, όταν αποχωρίζεται τον άνθρωπο που πίστεψε κι αγάπησε σ' όλη του τη ζωή πάνω από όποιον αδελό. Στερήθηκα νωρίς τους γονείς μου κι αδέρφια δεν είχα. Ξεκίνησα να ζω στ' αδηδεια τη μέρα που τον γνώρισα. Εδώ, στη Βιέννη ήταν, στο Πράτερ. Καθάρριζα παπούτσια, ήμουν· δεν ήμουν· δέκα χρονών κι αδύνατος σαν το κδαρί. Ο κόσμος ήδεδε να μπαίνει στα καφέ και στις δοκάντες άψογος, και δίγη ακόμα σκόννη στο σκαρπίνι ενοχλούσε. Με τη δουλειά μου έβγαζα τόσα όσα για να μπορώ να ζω και να περηρώνω ένα μικρό νοίκι στη σπιτονοικοκυρά που με κράτησε στο σπίτι, ένα σπιτάκι τοσοδά, με δυο δωμάτια, γιατί με ψυχρόνεσε μετά το θάνατο του μπαρμπα μου. Ήμουν· ανήλικος, φοβόμουν· μη με πιάσει η αστυνομία και με κλείσει σε ίδρυμα, γι' αυτό, όταν μου εύτε «να μην ανησυχείς, για όλο τον κόσμο

δα είσαι ο ανιψιός μου», ποδύ υποχρεώθηκα κι έκανα ό,τι περνούσε από το χέρι μου να της το ξεπληρώσω. Δούλευα από το ξημέρωμα ως το σούρουπο, είχα ένα πόστο καθό σε μια γωνιά του πάρκου, μαζί με άδεια της αστυνομιάς· η ψευτοδεία μου καθάριζε το σπίτι κάποιου αστυνομικού με ποδολά γαδόνια και μεσοδάβησε να μου τη δώσουν.

Βέβαια, κάποιος θα με ρωτήσει πώς βρέθηκε ένα παιδί ξένο, από ένα χωριό δίγο έξω από την Καδαμάτα, μονάχο στη Βιέννη, δίχως προστάτη;

Είχα ένα δείο, ο μόνος του πατέρα μου αδερφός, που έφυγε από την πατρίδα μας νεαρός, δε θα 'χε πατημένα τα είκοσί του χρόνια. Ήρθε στη Βιέννη να εργαστεί, να καζαντίσει και να μπορέσει να σπουδάσει, αν του ερχόταν βολικό. Ποδύ μικρό παιδί ήμουν, μόδης που είχα μνήμης, και θυμάμαι τον πατέρα μου που δάκρυσε αγκαδιάζοντάς τον τη μέρα του αποχωρισμού. Οι τρεις μας ζούσαμε στο σπίτι ως τότε, τα δυο αδέρφια κι εγώ μωρό· η μάνα μου είχε πεδάνει την ώρα που με γένναγε.

Έφυγε ο δειός Πέτρος κι εγώ μεγάλωνα με την ανάμνησή του· που με ταχάριζε μωρό, που μου έδεγε ιστορίες με πειρατές, όταν μεγάλωσα διγάκι. Κι όταν έφυγε, είχα μια αίσθηση απώλειας όποτε τον έφερινα στο νου, χωρίς να ξέρω, ο δύστυχος, πως η ζωή μου θα άδειαιζε πραγματικά τη μέρα που πέδανε ο πατέρας μου, άζαφια, ένα ξεστό μεσημέρι του Αυγούστου, την ώρα που κάσαμε να φάμε κάτω από το πυκνό κήμα της αυλής. Έβαδε μια μπουκιά ψωμί στο στόμα του και νόμισα πως πνίγηκε — με το ψωμί! Πού ζανακούστηκε; Έφερε το χέρι στο στήθος του, μόρφασε σαν να πονούσε δυνατά, έβηξε δίγο, έγειρε το κεφάλι στο τραπέζι και πέδανε! Έτσι, μέσα σε μια στιγμή, κι εγώ επάσχαζα να καταλάβω τι συνέβη.

Ήμουν μικρός, μόδης επτά χρονών, και ποιος να με φροντίσει; Ανέδαβε ο παπάς και μι' έστειλε όσο πιο γρήγορα γινόταν στη Βιέννη, στο δείο Πέτρο, το μόνιο συγγενή.

Δε βγήκε όμως άνθρωπος σωστός ο ιπαρίμπας μου.

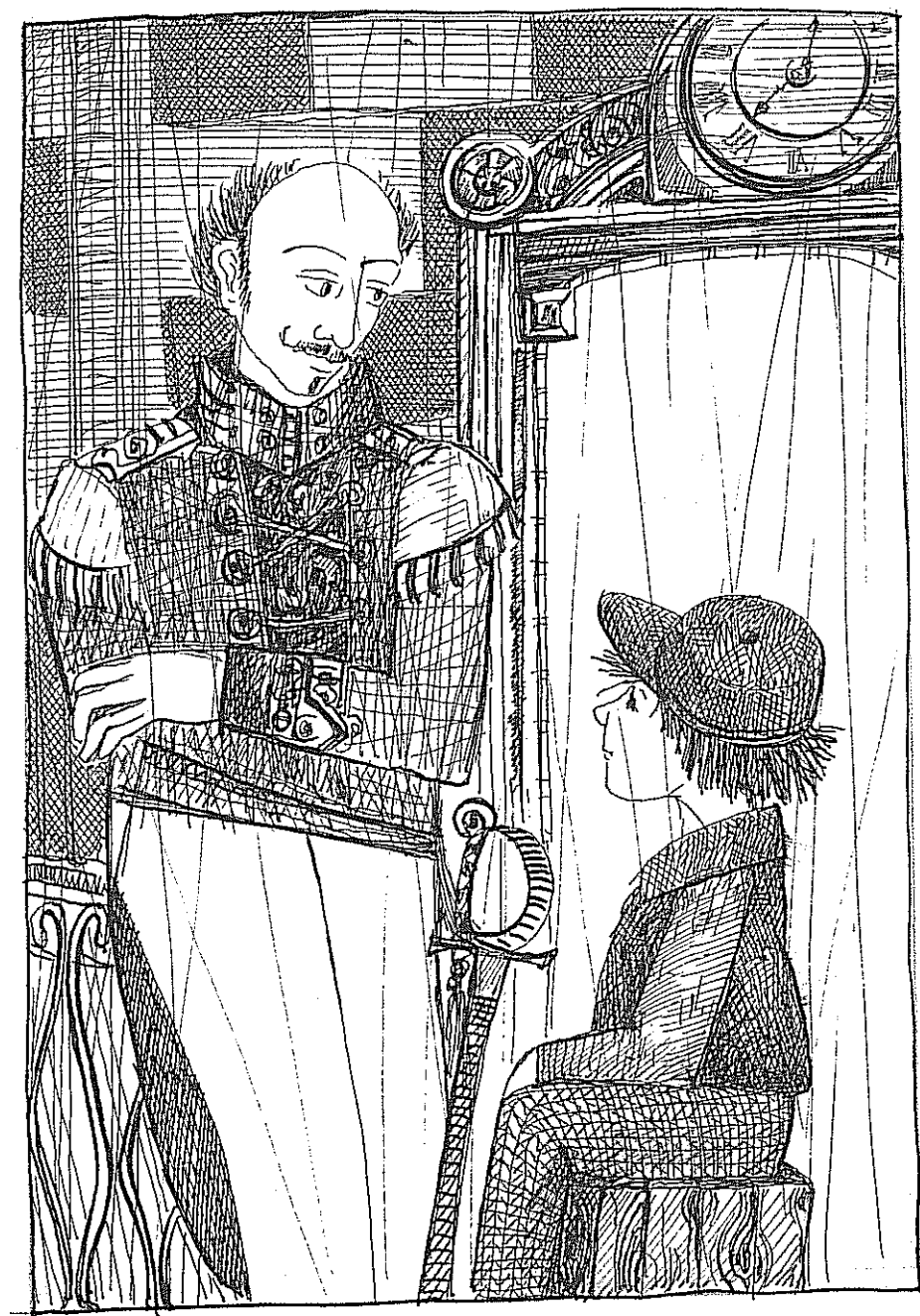
καζαντίσω: (τουρκ. ρήμα, kazanmak) αποκομίζω κέρδη, πλουταίνω

Μπδεγμένο με παρανομίες και μόνιμα άφραγκο τον βρήκα. Έτσι και πέθανε, άφραγκος, ένα χειμώνα που το χιόνι έβρωσε τα σπύια ως τα παράθυρα. Έβηξε κι έφτυνε αίμα, ένας γιατρός που ήρθε μονάχα μια φορά, γιατί δεν είχαμε δεφτά να τον πηριώσουμε, είτε σ' εμένα και τη νοικοκυρά πως, αν δε έτρωγε καδά, δε ζεστανόταν όπως έπρεπε, και δεν έπαιρνε τα πέντε ειδών φάρμακα που του έγραψε και που υποδογίσαμε πως δε μας βρίσκονταν δεφτά ούτε για το ένα, η ζωή του κρεμόταν σε μια κλωστή. Και η κλωστή αυτή πράγματι κόπηκε μετά ένα μήνα, παραμονή Χριστουγέννων, θυμάμαι. Και την κηδεία με πίστωση την κάναμε, ύστερα από ένα εξάμηνο ζοφδήσαμε το Δίημο, κλάφτηκε η νοικοκυρά και μας έκαναν τη χάρη.

Εκεί, στο Πράτερ, τον γνώρισα, ήταν στα 1815. Ήρθε να γυαλίζει τις σκονισμένες μπότες του. Ήταν μαζί με κάποιον άδελφ, άρχοντα φανόταν κι εκείνος, και μιλούσαν μεταξύ τους εδδιηικά. Χτύπησε η καρδιά μου ακούγοντας τη γλώσσα μου, δεν είχα ευκαιρίες ποδδές να τη μιλάω, από το θάνατο του δείου μου δεν είχα βγάδει δεξή εδδιηική. Ευγενικά μου έβαδε στο χέρι μια οδόκαληρη γκούδντα, εγώ ενθουσιάστηκα και του είπα εδδιηικά «ευχαριστώ, άρχοντά μου». Εκπληκτος κοιτοστάθηκε, ενώ είχε κινήσει να φεύγει και «Εδδιηας είσαι;» ρώτησε, χαϊδεύοντάς μου το κεφάλι. Τότε πρόσεξα πως του έδειπε το δεξί του χέρι. Η μια ερώτηση έφερε την άδελφ, κάτι μου είπε επίσης κι ο άδελος άρχοντας που ήταν μαζί του. Ποδύ μετά έμαδα πως αυτός ήταν ο υπουργός του τσάρου, ο Καποδίστριας, που αργότερα έγινε κυβερνήτης της Εδδαδας.

Μόδης είχε νικηθεί ο Ναπολέοντας κι είχαν μαζευτεί στη Βιέννη όδοι οι μεγαδόσχημοι —βασιλιάδες, αυτοκράτορες, υπουργοί— να δουν τι θα κάμουν από κει και πέρα. Τα κάιναν κι αυτοί καδά! Φηάσανε αυτή την Ιερή Συμμαχία, που μόνο ιερή δεν ήταν, και προσπάθησαν να φηιώσουν τους δαούς που ζητάγαν το δικό τους. Αδδα έτσι δε γίνεται πάντα; Και τον πρίγκιπα αυτή η συμμαχία τον έφαγε.

γκούδντα: αυστριακό νόμισμα

Ο τσάρος δεν ανέχτηκε να τον εκθέτει στα μάτια των συμμάχων του μια επανόσταση, που μίδισα την ξεκίνησε ένας πρώην αβωματικός του. Γι' αυτό τον κυνήγησε ως το τέδος, γι' αυτό απαγόρευσε ακόμα και τ' όνομά του να ακούγεται. Πόσο τον πηήγησε τον πρίγκιπα η στάση της Ρωσίας απέναντί του! Δε μίδαγε, εγώ όμως τον έιωδα, γιατί ήμουν δίπλα του συνέχεια και είχα μίδει να διαβάζω την ψυχή του.

Πάντως, τότε που τον γνώρισα τίποτα απ' όσα αυτά δεν είχε γίνει ακόμα. Ο πρίγκιπας ήταν ένας ξέγνοιαστος αβωματικός του ρωσικού στρατού, υπασπιστής του τσάρου, που τον συνόδευε στη Βιέννη.

Του είπα τη ζωή μου με όλα όσα, εκείνος με ρωτούσε δηλαδή, κι όταν έμαθε όσα έπρεπε να μίδει «δέδεις, παιδί μου, να έρθεις μαζί μου, να σ' έχω ακόλουθο όπου πηγαίνω; Θα μίδεις γράμματα, αργότερα θα σπουδάσεις ό,τι σου αρέσει και θα 'σαι κάτι σαν γιος μου, αν το θελήσεις, μιας κι εγώ μίδδον δεν πρόκειται να αποκτήσω ποτέ ένα γιο σαν και σένα». Αυτό το τελευταίο το είπα με πίκρα ή έτσι μου φάνηκε τουλάχιστον.

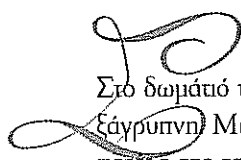
Τον ακολούθησα χωρίς δεύτερη σκέψη. Με ρώτησε αν πεινούσα. Δεν απάντησα ξεκάθαρα, αν και το στομάχι μου χόρευε από την πείνα. Το κατάλαβε. Με πήρε από το χέρι, χαιρέτισε τον άδελφον άρχοντα, που έφυγε βιαστικός, και πήγαμε στο ποδυτετές εστιατόριο «Η Αυτοκράτειρα της Αυστρίας». Δεν είχα ξαναμει σε μέρος σαν κι αυτό παντού καθρέφτες, καθοντυμένοι άνθρωποι, ευχάριστες μυρωδιές, σερβιτόροι αδύγιστοι σαν να είχαν καταπειράβδι. Εγώ, κρατώντας τα σνέργα της δουλειάς μου, ντρεπόμουν να περάσω μέσα. Ο πρίγκιπας άφησε τα πράγματά μου στην είσοδο — «αυτά μίδδον δε θα σου ξαναχρειαστούν» — μου είπα χαμογελαστά και με οδήγησε σ' ένα τραπέζι στρωμένο με λαμπερά σερβίτσια κι ένα μικρό μπουκέτο δουδούδια στη μέση. Νόμισα πως κοιμάμαι κι ονειρεύομαι, ενώ η καρδιά μου γδυκανόταν από τους τρόπους αυτού του ανθρώπου, του πιο ευγενικού πλάσματος που γνώρισα ποτέ. Πάντα ήδεδα να έχω ένα δείο σαν κι αυτόν κι όταν τον βρήκα, ευχαρίστησα το Θεό που μου τον έστειλε έστω...

— Εδώ, στη σελίδα 4, κόβεται απότομα η αφήγηση και... για να δω, ναι! Μετά πηγαίνει στη σελίδα 21. Αυτές που μόλις διαβάσαμε είναι οι πρώτες σελίδες του πρώτου τετραδίου, πράγμα που δείχνει πως ο παππούς σου δεν έγραφε ημερολόγιο, κάτι σαν απομνημονεύματα θέλησε να γράψει μετά το θάνατο του Υψηλάντη, για να αφηγηθεί τη ζωή του με τον πρίγκιπα, διαπιστώνει ο Στέφανος.

— Φαίνεται, μετά το κλείσιμο του μαγαζού, κι αφού σταμάτησε να εργάζεται, θέλησε να βάλει τις μνήμες της ζωής του στο χαρτί, για να 'χει κάτι να τον συντροφεύει στην ανιαρή καθημερινότητα των γηραιών, απαντάει σκεφτική η Ανελίζ.

— Μήπως κι ο δικός μου παππούς το ίδιο δεν κά-
νει; Μόνο που εκείνος, μην έχοντας δικές του μνήμες από τα γεγονότα, προσπαθεί να βρει πληροφορίες, ώστε να γράψει τη βιογραφία του πρίγκιπα. Ο δικός σου παππούς όμως καταγράφει την ίδια του τη ζωή.

Διαπιστώνοντας πως το έργο του αυτόπτη μάρτυρα είναι η καλύτερη πηγή για να αντλήσει πληροφορίες ένας συγγραφέας για το βιβλίο του, ο Στέφανος ξεκινάει να διαβάζει μια άλλη σελίδα από τις διάσπαρτες και ανάκατες του διαλυμένου χειρογράφου. Θέλει, πριν στείλει τα χαρτιά στον παππού του, να τα έχει διαβάσει και να τα έχει βάλει σε μια πρώτη σειρά, για διευκόλυνσή του. Η Ανελίζ πηγαίνει στην κουζίνα να φτιάξει τσάι. Δεν προβλέπεται ύπνος τούτη τη νύχτα.

Στο δωμάτιό της η κυρία Φεντερικά μένει κι αυτή ξάγρυπνη. Με την ανεύρεση των σημειώσεων του πατέρα της ταραχτηκε. Ένωσε σαν να της έστειλε ύστερα από μια ολόκληρη δεκαετία μήνυμα από μακριά. Στο μυαλό της ήρθαν στιγμές από το παρελθόν: τη μέρα που την πήρε από το χέρι, μικρό κοριτσάκι ακόμα, και την έφερε να γνωρίσει την καινούρια της μητέρα, τη γυναίκα του, τη μέρα που πήρε το δίπλωμά της στο ωδείο και τον είδε να δακρύζει με καμάρι, τη μέρα του γάμου της, που την κρατούσε από το μπράτσο οδηγώντας τη στην εκκλησία κι έτρεμε το χέρι του από τη συγκίνηση, τη μέρα που ένωσε το τέλος του και τη φώναξε να της μιλήσει. Τότε μόλις της αποκάλυψε την αληθινή του ταυτότητα, τότε της μίλησε πρώτη φορά για τον Υψηλάντη. Ένα φως ανάβει στη μνήμη της κι ακούει πάλι τα ίδια του τα λόγια, λέξη προς λέξη.

«Μετά το θάνατό του αποφάσισα να μην ξαναμιλήσω γι' αυτόν σε κανέναν, ούτε στους πιο δικούς μου ανθρώπους, όπως εσύ και η μητέρα σου. Αρκετά υπέφερε στη ζωή του, δεν ήθελα ν' αναμασώ τα γεγονότα που τον έκαναν δυστυχημένο. Εξάλλου, ποιος ο λόγος; Όλα είχαν τελειώσει. Τι θα ωφελούσε αν μιλούσα για τις πίκρες που εισέπραξε

όσο ήταν φυλακή, όχι μόνο από εχθρούς αλλά και από όσους πίστευε για φίλους. Τι θα ωφελούσε να μιλήσω για τη στάση των αδερφών του, τη στάση του τσάρου, του Καποδίστρια και όλων των επίσημων Ελλήνων και παλιών συνεργατών του, που δε βρήκαν ένα λόγο συμπάθειας να πουν γι' αυτό το παλικάρι, που επωμίστηκε το χρέος δίχως δεύτερη σκέψη, θυσιάζοντας τα πάντα γι' αυτό!»

Η κυρία Φεντερικά σηκώνεται από το κρεβάτι κι ανοίγει με κινήσεις βιαστικές το πρώτο συρτάρι της μεγάλης *κομότας*. Ανάμεσα στα πάμπολλα χαρτιά, που βγάζει ένα ένα για να μην ανακατευτούν —είσημα έγγραφα που αφορούν το σπίτι, το παλιό μαγαζί, αλληλογραφία με το δημόσιο μετά το θάνατο του άντρα της, διάφορες ληξιαρχικές πράξεις—, ανακαλύπτει μια ολόκληρη εφημερίδα, που φύλαγε μέσα σ' ένα μεγάλο φάκελο. Είναι το φύλλο της 18ης Φεβρουαρίου 1903 της βιεννέζικης εφημερίδας *Νέος Εδενδερους Τύπος*.

Η κυρία Μάγιερ δε χρειάζεται να ψάξει πολύ αυτό που αναζητά: στην τρίτη σελίδα ένα άρθρο με τίτλο *Εκταφή των δειψάνων του πρίγκιπος Αλεξάνδρου Υψηλάντη* περιγράφει εκτενώς και με κάθε λεπτομέρεια την εκταφή των οστών του πρίγκιπα. Το είχε πάρει το μάτι της και φύλαξε την εφημερίδα, πιστεύοντας πως αυτό θα έκανε κι ο πατέρας της, αν ζούσε. Ήξερε πια η κυρία Φεντερικά ότι για το Γιάκομπ Ζόνταγκ, το μεγαλέμπορο βαμβακιού που πτώχευσε τόσο άδοξα και γέροντας πια ζούσε με τις αναμνήσεις του, ο άνθρωπος αυτός, ο πρίγκιπας, όπως τον έλεγε ο ίδιος, ήταν η ενσάρκωση της εποχής της

κομότα: έπιπλο με πολλά συρτάρια

νιότης, των ηρωικών χρόνων της ζωής του, κυρίως όμως ήταν η αιώνια μνήμη μιας βαθιάς φιλίας και πίστης, που ένωσε τις ζωές των δύο αυτών αντρών σε χρόνια δύσκολα αλλά και δημιουργικά.

Διαβάζει για μία ακόμα φορά το κείμενο, έχοντας πάντα στο μυαλό της τον πατέρα της, που δε ζούσε πια όταν συνέβη το περιστατικό αυτό, διαφορετικά θα ήταν ένας από τους ανθρώπους που αναφέρει η εφημερίδα ότι παραβρέθηκαν στη συγκινητική τελετή.

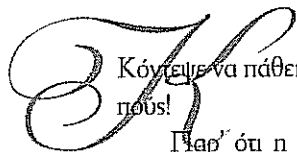
Σήμερα, τη 10η προμεσημβρινή ώρα, στο νεκροταφείο Σανκτ Μαρξ, έγινε η εκταφή των δειψάνων του ένδοξου Έδδηνα ήρωα της Εδευδερίας, του πρίγκιπα Αδεξάνδρου Υψηλάντη. Ο Αδεξάνδρος Υψηλάντης υπέκυψε την 31η Ιανουαρίου 1828 στη Βιέννη εξαιτίας βαριάς νόσου που είχε υποστεί ύστερα από ποδυετή φυλάκιση στο φρούριο Μουγκάτς, και τάφηκε στο κοιμητήριο του Σανκτ Μαρξ. Αργότερα στον τάφο του η οικογένειά του τοποθέτησε αναμνηστική στήλη. Η σημερινή εκταφή έγινε πάδη από τα μέλη της οικογένειας του πρίγκιπα, προκειμένου να μπουν τα δειψανά του στην οικογενειακή κρύπτη στο κτήμα Ραποδιενκίρχεν. Κι αυτό όμως είναι προσωρινό, γιατί ήδη προ ετών η εδδηνική βουδή αποφάσισε τα οστά του ήρωα να μεταφερθούν στο Ναύπλιο, όπου ήδη έχει ανεγερθεί μνημείο προς τιμήν του αδελφού του Δημητρίου, και να ενταφιασθούν εκεί.²⁹

²⁹ ... να ενταφιασθούν εκεί:
Αυτά δεν έγινε ποτέ. Τα οστά
του Υψηλάντη μεταφέρθηκαν
από το κοιμητήριο του
Ραποδιενκίρχεν της Βιέννης
στο ναό των Ταβιερών
του Πεδίου του Άρεως τον
Αύγουστο του 1964.

Το άρθρο περιγράφει λεπτομερώς τη ζωή και τη δράση του πρίγκιπα, πράγματα που η κυρία Φεντερικά τα θυμάται καλά από τη μακρά αφήγηση του ίδιου του πατέρα της, και κάπου γράφει: *Η γερμανική ποίηση απαθανάτισε τον ήρωα της Εδευδερίας Αδεξάνδρο Υψηλάντη σαν το μάρτυρα της εδδηνικής εδευδερίας, σαν το αιχμάλωτο Λέοντα της Εδλάδας, σαν διάδοχο του Λεωνίδα!*

Η κυρία Μάγιερ σκέφεται την ικανοποίηση που θα έπαιρνε ο πατέρας της αν μπορούσε να διαβάσει αυτές τις γραμμές.

«Πρέπει να το δώσω κι αυτό στο Στέφανο» σκέφτεται «σίγουρα θα χραισμεύσει στον παππού του».

Κόντουμε να πάθει συγκοπή από τη χαρά του ο παππούς!

Παρ' ότι η ώρα είναι περασμένες εννιά, αυτός μόλις σηκώθηκε από το κρεβάτι. Τα γέρικά του κόκαλα δεν αντέχουν πια, όπως παλιά, το σουβλερό κρύο που κατεβαίνει τα χειμωνιάτικα πρωινά απ' το μπουγάζι. Μέχρι ν' ανάψουν και να ζεστάνουν το τζάκι κι οι ξυλόσομπες του σπιτιού, ο γερο-Καρατζάς κουζουρεύει στο κρεβάτι του μ' ένα βιβλίο στο χέρι κι ένα καυτό τσάι στο κομοδίνο, που του φέρνει από τα χαράματα η Φροσύνη, η πάντα χαμογελαστή οικονόμος του σπιτιού.

— Μάρτης γδάρτης και παλουκοκάφτης, αφέντη μου, του υπενθυμίζει την είσοδο του πρώτου μήνα της άνοιξης η συμπαθητική γυναίκα, ανοίγοντας τα παντζούρια να μπει φως στο δωμάτιο.

— Καλό μήνα!

Κι όσο καταπιάνεται με το άναμμα της σόμπας, ένα μαντεμένιο κομψοτέχνημα, ντυμένο με ανάγλυφη πρασινωπή *φαγιάντσα*...

— Αλήθεια, γιατί το λένε αυτό; ρωτάει με περιέργεια.

— Παροιμία είναι, Φροσύνη μου. Θέλει να πει πως οι άνθρωποι, από το Φλεβάρη και μετά, με το μέγαλωμα της μέρας, ξεθαρρεύουν νομίζοντας πως ο χειμώνας τέλειωσε, και καίνε τα ξύλα τους πιο απλόχερα. Έτσι, μπαίνοντας ο Μάρτης με τα τσουχερά του κρύα βρίσκει σχεδόν πάντα απροετοίμαστους τους ανθρώπους, αναγκάζοντάς τους να κάψουν ακόμα και τα παλούκια από τους φράχτες τους για να μην ξεπαγιάσουν.

— Τι ωραίο και σοφό! χαίρεται σαν παιδί η μεσήλικη γυναίκα. Ο γερο-Καρατζάς, που από το προηγούμενο βράδυ έχει ένα παράξενο προαίσθημα, βιάζεται να σηκωθεί. Ανυπόμονα περιμένει να βγει η γυναίκα από την κάμαρή του για να μπορέσει να ντυθεί.

Δεν έχει καλά καλά κουμπώσει το γιλέκο του, όταν χτυπάει η πόρτα. Πηγαίνει ν' ανοίξει μονάχος του, γιατί φαίνεται πως η Φροσύνη είναι στην κουζίνα και δεν ακούει το ρόπτρο. Δυο φορές απανωτά και μια τρίτη, κοφτή. Ο γέροντας παραξενεύεται. «Έτσι χτυπάει μόνο εκείνος!» σκέφτεται. Τρέχει, όσο του επιτρέπουν τα ογδόντα του χρόνια, κι ανοίγοντας την πόρτα...

— Αγόρι μου! αναφωνεί και κρατιέται από την κάσα της εισόδου. Μια σκοτοδίνη τον κυριεύει.

φαγιάντσα: (ιταλ. Faenza =Φαγεντία της Ιταλίας) σκεύος από πορσελάνη με ζωγραφισμένη επιφάνεια ή σμαλτωμένη διακόσμηση

Ο Στέφανος τον συγκρατεί και υποβαστάζοντάς τον τον οδηγεί στη μεγάλη πολυθρόνα του γραφείου.

— Να σου κάνω έκπληξη είπα, παππού, όχι να σε σκοτώσω! Είσαι καλά;

Του ανοίγει το κουμπί του πουκαμίσσου και τρέχει να του φέρει νερό. Επιστρέφει σαν αστραπή ανάμεσα στις φωνές της Φροσύνης, που αρχίζει τα καλωσορίσματα, και το νιαούρισμα της Χιονούλας, της υπέργηρης γάτας, που σγκώνεται από τη θέση της για να τριφτεί στα πόδια του.

— Μπράβο! θαυμάζει ο παππούς για να δείξει στον εγγονό πως η ζάλη πέρασε, για κανέναν και για τίποτα δε σγκώνεται πια από τη θέση της δίπλα στο τζάκι. Πρέπει να της έλειψες πολύ!

Ο Στέφανος σκύβει και καίδεύει τη ράχη του ζώου.

— Ο πατέρας μου;

— Στο νοσοκομείο, όπως πάντα τέτοια ώρα, απαντάει η Φροσύνη ερχόμενη από την κουζίνα. Πρώτος πάει, τελευταίος φεύγει! Στο χέρι της, ένας δίσκος με δυο ποτηράκια τσάι.

— Λοιπόν, νεαρέ μου, πώς και τέτοια εποχή στα μέρη μας; ρωτάει ο παππούς πίνοντας μια μικρή γουλιά απ' το ποτήρι του.

— Χειμερινές διακοπές, αν και λίγο καθυστερημένες. Άργησα να φύγω γιατί...

Κόβοντας απότομα τη φράση του, πηγαίνει προς το μικρό καναπεδάκι, όπου, μπαίνοντας φουριόζος, είχε πετάξει την ταξιδιωτική του τσάντα. Την ανοίγει και βγάζει από μέσα ένα πακέτο.

— ...γιατί είχα μια υπόθεση να τελειώσω!

Βάζει το πακέτο στα χέρια του παππού.

— Ήθελα να σου το φέρω ο ίδιος.

Ο γέροντας το παίρνει με χέρια τρεμάμενα.

— Τι είναι αυτό;

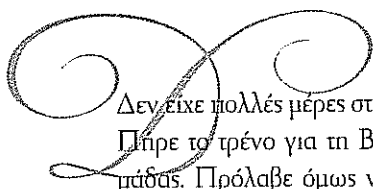
— Άνοιξέ το, λοιπόν!

Ο εγγονός μοιάζει να έχει μεγαλύτερη αγωνία απ' τον παππού.

Δυο δάκρυα ξεπετούνται στα πρεσβυπικά μάτια του γιατρού, μόλις καταλαβαίνει πως κρατάει στα χέρια του τα σημειωματάρια του Κυριακού.

— Τα βρήκες, τελικά! Η φωνή του σπασμένη απ' τη συγκίνηση. Είσαι παιδί ευλογημένο, αγόρι μου! Έλα στην αγκαλιά μου.

Ο Στέφανος, σκύβοντας να τον αγκαλιάσει, νιώθει και τα δικά του μάτια υγρά.

Δεν είχε πολλές μέρες στη διάθεσή του ο Στέφανος. Πήρε το τρένο για τη Βιέννη στο τέλος της εβδομάδας. Πρόλαβε όμως να ξεκουραστεί λιγάκι και να χαρεί τον παππού αλλά και τον πατέρα του, που πήρε άδεια δυο ολόκληρες μέρες από το νοσοκομείο —πρώτη φορά στην ιατρική του καριέρα— για να μείνει με το γιο του, έστω για τόσο λίγο. Τον ρώτησε χίλιες δυο λεπτομέρειες: για τους καθηγητές του, τα μαθήματα, την ψυχιατρική. Με τον παππού συζήτησε και γι' άλλα, πιο προσωπικά θέματα: για το σπίτι της κυρίας Μάγιερ, για την ίδια την κυρία

Σ

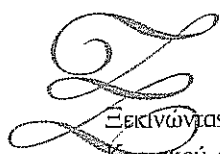
Φεντερικά και κυρίως για την κόρη της, που, δίχως να το καταλαβαίνει, όλο σ' αυτήν ερχόταν η κουβέντα.

— Νομίζω πως σου αρέσει αυτό το κορίτσι, Στέφανε, του είπε ο παππούς το τελευταίο απόγευμα στην Πόλη, την ώρα που τακτοποιούσε τα καθαρά του ρούχα στην ταξιδιωτική του τσάντα. Είχε φέρει ελάχιστα πράγματα μαζί.

— Είναι καλή, παππού· έξυπνη, μορφωμένη, ευγενική...

— ...και όμορφη! πρόσθεσε ο παππούς. Στα μάτια του, ένα παιχνίδισμα όλο πονηριά.

Ο Στέφανος κοκκίνισε ως τ' αυτά κι άλλαξε κουβέντα αμέσως. Σεβάστηκε την ταραχή του ο Καρατζάς κι έκοψε το πείραγμα.

Ξεκινώντας την ανάγνωση των χειρογράφων του Κυριακού, ευγνωμονεί τον εγγονό του που τα έβαλε σε μια σειρά και μπορεί τώρα να έχει, παρά την απουσία πολλών σελίδων, μια πρώτη εικόνα της ζωής του Κυριακού δίπλα στον Υψηλάντη. Επιπλέον, φαίνεται πως η ισαπατσουλιά της κυρίας Λίζιπεθ του βγήκε σε καλό! Αν είχε κρατήσει τα χειρόγραφα τακτικά στη σειρά που τα βρήκε κι έκοβε μια μια σελίδα από την αρχή προς το τέλος, τώρα θα είχαν απομείνει ίσως

μόνο τα δυο τελευταία τετράδια. Εκείνη όμως, κόβοντας απ' όπου έβρισκε, κάθε φορά που άνοιγε όποιο τετράδιο της ήταν βολικό μέσα στη βιασύνη της, διέσωσε πληροφορίες, έστω και λίγες, απ' όλες τις εποχές. Έτσι, μαζί με όσα έχει ακουστά ή διάβασε κατά καιρούς ο γερο-Καρατζάς, θα μπορέσει να ανασυνθέσει σχεδόν όλη την ιστορία του Υψηλάντη, βασισιμένος κατά κύριο λόγο σ' αυτά και μόνο τα χαρτιά!

³⁰ Κισινόβιο (Σιμι Κίεβο): Πόλη, τότε της Βεσσαραβίας (ΝΔ Ρωσίας), αλλά και πρωτεύουσα του σημερινού ανεξάρτητου κράτους της Μολδαβίας.

³¹ Καρβονάρος: (παρ. αγγλ.) Μέλος μουσικής παιδικής εταιρείας που ιδρύθηκε ανάμεσα στο 1808 και το 1810, με σκοπό την απελευθέρωση της Ιταλίας από την κυριαχία των Αυστριακών. Το 19ο αιώνα ποδοές μουσικές οργανώσεις καριποναρικού τύπου ιδρύθηκαν στην Ευρώπη και ανάμεσα τους η Φιλική Εταιρεία.

Το χειμώνα του 1819-20 ταξιδέψαμε στην Πετρούπολη: ο πρίγκιπας, εγώ και ο δάσκαλος που είχε προσλάβει για μένα. Επειδή δεν ήμασταν ποτέ κάποιον σταθεροί —πότε στο Κισινόβιο³⁰ πηγαίναμε, πότε στο Κίεβο, πότε στη Μόσχα, πότε στην Πετρούπολη— και δεν μπορούσα να παρακολουθήσω συστηματικά τα μαθήματα μιας σχολής, μου είχε πάρει για δάσκαλο ένα Λομβαρδό καθηγητή, τον κύριο Λίτι, που έφυγε από τη χώρα του γιατί σε κάποια μουσική οργάνωση ήταν μπλεγμένος και φοβόταν μην τον συλλάβουν. Αργότερα, όταν ξέσπασε η επανάσταση στην Ιταλία, καταλάβαμε ότι ήταν καρβονάρος³¹. Έμαθα καλά γράμματα απ' αυτόν. Ήξερε και ελληνικά ποδύ καλά, που τα μιλούσε με προφορά τραγουδιού, πράγμα που ποδύ με διασκέδαζε, μιλούσε ακόμα και την αρχαία μιας γλώσσα! Ήξερε επίσης γαλλικά, γερμανικά και έγραφε ωραίους στίχους, που τους έντυνε με μουσική: έπαιζε πιάνο και μαντολίνο. Ήταν σπουδαίος άνθρωπος ο κύριος Λίτι και σ' αυτόν χρωστώ όσα ξέρω σ' αυτόν και στον πρίγκιπα, φυσικά, που, όποτε είχε καιρό, μου

διάβαζε δογοτεχνικά και ιστορικά βιβλία από την παύση των βιβλιοθηκών του. Στο σπίτι του στο Κισινόβιο οι τοίχοι ενός οδόκηρου δωματίου ήταν καλυμμένοι με βιβλία.

Στην Πετρούπολη, δουτών, πούνησε κι έπεσε στο κρεβάτι με πυρετό. Όσο καιρό έμεινε έρχονταν διάφοροι να επισκεφτούν τον πρίγκιπα· δεν τον άφηναν μόνο του δεπτό. Κλείνονταν με τις ώρες στην κάμαρή του κι όταν έφευγαν, εκείνος ήταν σε μια περίεργη διάθεση· ενώ φαινόταν πολύ κουρασμένος—τι να σου κάνει ένας άρρωστος με τόσους ανθρώπους να μη δάνε διαρκώς πάνω από το κεφάλι του!—, τα μάτια του έδραμταν. Ένα απόγευμα μου ζήτησε να κάτσω δίπλα του και αφού μου είπε πόσο είχε μεγαλώσει και πως τώρα ήμουν άνθρωπος σωστός και μπορούσε να μου εμπιστευτεί μεγάλα μυστικά—περπατούσα στα δεκαπέντε—, με ρώτησε πώς θα μου φαινόταν αν άκουγα πως κάποιοι Έδληνες έχουν αποφασίσει να εδενδερύσουν την πατρίδα μας. Τα 'χασα! Δεν περίμενα να με θεωρεί τόσο ώριμο, ώστε να μου εμπιστευτεί κάτι τέτοιο.

Για δέλη ώρα δε μιλούσε, μόνο είχε τα μάτια του κλειστά. Έπειτα, χωρίς να τα ανοίξει «Ιάκωβε»—έτσι με αποκαλούσε πάντα— «μπορεί να είσαι νέος, αλλά έχεις μυαλό και είσαι πατριώτης. Ή μήπως κάνω λάθος;» ρώτησε ανοίγοντας τα μάτια και καρφώνοντάς τα στα δικά μου. Πρέπει να κοκκίνισα ως τις ρίζες των μαλλιών μου· αμφέβαλε για τον πατριωτισμό μου; Ή αν να κατάλαβε τη στενωχώρα μου. «Θέλω να πω, Ιάκωβε, έχει περάσει ποτέ από το μυαλό σου η σκέψη πως θα μπορούσε να δημιουργηθεί κάποτε μια εδενδερη και ανεξάρτητη Έδδαδα; Όσα διαβάσεις με τον εδενδερόφρονα δάσκαλό σου αλλά και όσα συζητούμε μαζί, πιστεύω πως, δίγο πολύ, σε έχουν βοηθήσει να οδηγηθείς σε μια τέτοια σκέψη».

«Μα ναι, ναι, πρίγκιπά μου» του απάντησα με δέριμη. «Θαρρείτε δε δέλω κι εγώ να δω την πατρίδα μας δεύτερη; Τι κι αν έφυγα παιδί από το Μοριά, τι κι αν είμαι μικρός ακόμα;»

Μου χάνεψε τα μαλλά με το μοναδικό του χέρι και είπε: «Όταν έρδει η ώρα, θα σου πω. Τώρα δέλω να ξεχάσεις όσα άκουσες και να κρατήσεις το στόμα σου κλειστό· για όδους, ακούς; Όδους! Ακόμα και το δάσκαλό σου».

Έφερα το χέρι στην καρδιά και αμίδητος ορκίστηκα

σκέβοντας το κεφάλι...

Λείπουν αρκετές σελίδες κι ύστερα ακολουθεί μια μισή· η τσιγκουνιά της κυρίας Λίζμπεθ έσωσε τουλάχιστον ένα τμήμα από μια ειλικρινή περιγραφή του χαρακτήρα του Υψηλάντη από τον Κυριακό.

...κατάλαβα λοιπόν πως ο άνθρωπος αυτός, από παιδί, γαδουχήθηκε με το όραμα της απελευθέρωσης του γένους των Έδδηνων — έτσι αποκαλεί πάντα τους Έδδηνες. Ο πρίγκιπας έρχεται από μεγάλη και τρανή φαμίλια, που κρατάει από μια δυναστεία του Πόλτου. Αυτοί, λοιπόν, χρόνια τώρα, πιστεύουν πως τους έχει πέσει ο κλήρος να ελευθερώσουν την πατρίδα τους από τον Οθωμανό· κι ας δούδεψαν γι' αυτόν αιώνες, όπως ποδοί άρχοντες, εξάδδου. Ο πατέρας του, Κωνσταντίνος τ' όνομά του, δυο φορές κινήθηκε κατά των Τούρκων, στο πλεύρο των Ρώσων, και ο παππούς του, συνονόματος του πρίγκιπα, εκτελέστηκε με εντολή του σουλτάνου, πδηρώνοντας κύρια τη δράση του γιου του αδελά και το δικό του ελεύθερο φρόνημα. Και να σκεφτείς πως είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη δίπλα στο Σελίμ¹², τόσο, που δένε πως ο σουλτάνος του είχε χαρίσει το σπαδί του Παδαιοδόγου.

Ο πρίγκιπας γεννήθηκε στο αρχοντικό των Υψηλάντων στην Πόλη και έζησε στα διάφορα αρχοντικά που είχε η οικογένεια στη Ρωσία και στις Ηγεμονίες· ο παππούς και ο πατέρας του ήσαν κάποτε ηγεμόνες εκεί, ο ένας της Βλαχίας, ο άλλος της Μολδαβίας. Μέσα στα σπίτια αυτά, κέντρα ποδιτικών συναντήσεων και αποφάσεων, ένωσε πως, σαν γόνος αυτής της οικογένειας, έχει ένα χρέος απέναντι στο Γένος κάποτε να το απελευθερώσει.

Στο πλάι του κειμένου, στο περιθώριο της σελίδας, με μικρότερα γράμματα, λίγο λοξά σημειωμένα, τα εξής:

Ρομαντικός, κλειστός χαρακτήρας, αδελά μπορούσε να γίνει και κοινωνικός, όταν το ήθελε. Ήταν ευχάριστος

¹² Σελίμ Γ' (1761-1808): Σουλτάνος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1783-1808). Οι μεταρρυθμίσεις του, κυρίως οι στρατιωτικές (κατάργηση στρατιωτικών τιμαρίων, συγκρότηση νέων στρατιωτικών σωμάτων), προκάλεσαν εξέγερση των γενοπόρων, που κατέληξε στην εκθρόνιση και εκτέλεσή του από το διάδοχό του Μουσταφά Δ'.

και γλυκομίδητος, όμως ποδάρές φορές τόσο αυταρχικός, που δε σήκωνε κουβέντα. Τώρα που το σκέφτομαι, ο πρίγκιπας ήταν εγωιστής κι απόδυτος στις σκέψεις και τις αποφάσεις του, χαρακτηριστικό που πιστεύω πως το απόκτησε στο στρατό. Νομίζω, μάλιστα, πως αυτός ο απόδυτος χαρακτήρας του μαζί με την ιδέα που είχε πάντα πως κάποτε θα γινόταν ο ηγέτης των Εδδλήνων, τον οδήγησαν να δεχτεί την αρχηγία της Φιδικής, χωρίς να γνωρίζει καλά καλά τις δυνατότητες της οργάνωσης αυτής. Δεν τον κρίνω, γιατί δε μου είναι εύκολο να το κάνω. Τον έβλεπα πάντα σαν πατέρα μου ή σαν μεγάλο μου αδερφό και η αγάπη μου γι' αυτόν δε μου αφήνει περιθώρια νηφάδας κριτικής. Όμως πιστεύω πως η απόφασή του να αναλάβει την αρχηγία της Φιδικής ήταν βιαστική κι αυτή του τη βιασύνη την πδήρωσε!

Ο Καρατζάς, που συμφωνεί απόλυτα με τις απόψεις του Κυριακού, σταματάει για λίγο την ανάγνωση κι αναμασάει στο μυαλό του τούτα τα τελευταία λόγια. Ξέρει καλά πως είναι δύσκολο, γράφοντας κάποιος τη βιογραφία ενός ήρωα, να κάνει κριτική στις πράξεις του. Μια φωνή όμως του αντιλέγει πως βιογραφία ενός ανθρώπου δε σημαίνει και αγιογραφία. Όλοι οι άνθρωποι κάνουν λάθη, ακόμα και οι ήρωες κι ίσως αυτοί, που διαθέτουν συναίσθημα αυξημένο, κάνουν ακόμα περισσότερα. Ο Σωκράτης δεν είπε πως όσοι είναι ικανοί για τα μεγάλα καλά είναι και για τα μεγάλα κακά; Κάτι παραπάνω γνώριζε ο αρχαίος σοφός γι' αυτό! Εξάλλου, αν δε μιλήσεις και για τα λάθη ενός ανθρώπου, πώς θα μπορέσεις να ολοκληρώσεις την εικόνα του;

Ο γέροντας, έχοντας επίγνωση της δύσκολης δουλειάς που επωμίστηκε, σημειώνει κι αυτός, όπως ο Κυριακός, στο δικό του πια χαρτί, πως πρέ-

πει να γράψει και τη δική του γνώμη για πράξεις και αποφάσεις του Υψηλάντη και όλων εκείνων που έχουν σχέση μ' αυτή την ιστορία, αφού αποφάσισε να μιλήσει γι' αυτόν. Ξέρει πως κάποιοι που θα διαβάσουν τη βιογραφία αυτή μπορεί να διαφωνήσουν. Η ιστορία όμως δεν είναι συρραφή σπουδαίων στιγμών, είναι καταγραφή αληθινή όλων των γεγονότων, έτσι όπως συμβαίνουν κι έτσι όπως το αποτέλεσμα τα ορίζει.

Ανοίγει το επόμενο τετράδιο και πέφτει πάνω στα θλιβερά γεγονότα της τελευταίας πράξης του κινήματος του Υψηλάντη.

Οι Τούρκοι μπήκαν στο Βουκουρέστι στις 16 Μαΐου του '21 και ο στρατός του πρίγκιπα κατέφυγε στο Τιργοβίτσι. Ο επικεφαλής των Τούρκων, Αχμέτ εφέντη, αφού έβλαδε φρουρές στην πόλη, κίνησε να μας χτυπήσει με ποδδούς ιππείς, πεζούς και αρκετό πυροβολικό. Μόλις το έμαθε ο Υψηλάντης, δορυβήθηκε και χώρισε το στρατό σε τρία μέρη: άδδους έστειλε να καταλάβουν το μοναστήρι του Νουτσέτου, τέσσερις ώρες δρόμο από το Τιργοβίτσι, άδδους έστειλε να πιάσουν τα περάσματα στο δάσος δίπλα στο Κορνέστι και ο υπόλοιπος στρατός με τον ίδιο επικεφαλής μείναμε για να τρέξουμε όπου θα παρουσιαζόταν ανάγκη. Τότε ήταν που αποφάσισε ο πρίγκιπας να στείλει στον τσάρο εκείνη την παράκληση, με τις υπογραφές όδων των κεφαλών του στρατού μας, να κάνει κάτι, γιατί χανόμαστε. Δεν ξέρω αν έφτασε ποτέ στον προορισμό της, γιατί ύστερα από δίγες μέρες δώσαμε τη μάχη στο Δραγατσάνη, που μας διέδωσε. Εγώ ήμουν ποδύ αδύναμος ακόμα, είχα περάσει αρρώστια βαριά, μέρες ψηνόηουν στον πυρετό, είχα χάσει τον κόσμο, δεν ήξερα πότε ήταν μέρα και πότε νύχτα και μόνο μια αδιάκοπη βροχή θυμάμαι και μια υγρασία που μου τρύπαγε τα κόκαλα. Μόλις είχα σταθεί στα πόδια μου, ο πρίγκιπας με διάταζε να μην ποδεμίσω, όμως εγώ, που καμάρωνα πως ήμουν ο

πιο μικρός Ιεροδοχίτης, έκανα πως υπακούω και κάποια στιγμή, μέσα στο μεγάλο σαιματά, μπήκα στη μάχη και ποδέμησα. Δεν ξέρω πού βρήκα τη δύναμη. Κοπούσα τη σημαία μας κι όσο κρατιόταν όρδια εγώ ακοδουδούσα, ακόμα κι ο ίδιος δεν αναγνώριζα τον εαυτό μου και απορούσα πού εύρισκα το κουράγιο.

Χρωστώ μεγάλη ευγνωμοσύνη σ' ένα γιατρό, σπουδαστής ήταν ακόμα, δεν είχε βγει γιατρός κανονικός, μου είπαν πως αυτός με έσωσε, νύχτα και μέρα από πάνω μου! Δεν τον συνάντησα από τότε ούτε και τ' όνομά του έμαδα ποτέ. Όπου κι αν βρίσκεται, να είναι ευδογημένος!

Θαμπώνουν τα γυαλιά του γέροντα και πρέπει να τα διπλοσκουπίσει για να καθαρίσουν. Η σκέψη του, στο συχωρεμένο τον πατέρα του. Να που ήταν γραφτό ο διοέγγονός του να φέρει, ύστερα από ένα σχεδόν αιώνα, τούτα τα λόγια ευγνωμοσύνης στο σπίτι. Ξαναφορώντας τα γυαλιά συνεχίζει την ανάγνωση.

4 Ιουνίου του '21 γύρω στους 4.000 άντρες —μετρώ κι εμιάς μαζί, τον Ιερό Λόχο— με τον πρίγκιπα επικεφαλής φτάσαμε στο Ρήνικο της Βούλτσας. Εκεί μάδαμε πως οι Τούρκοι οχυρώθηκαν στα γύρω μοναστήρια κι εμείς σταθήκαμε να ποδεμήσουμε στην περιοχή του Δραγατσανίου, χώρο που έκρινε ο πρίγκιπας κατάδδηδο. Θάρρώ πως κι ο ίδιος το 'ξερε από τότε πως ήταν μια απόφαση απεδπισίας χωρίς καμιά πιθανότητα νίκης. Ήταν πια εγκωβιομένος, το βδέπαμε όδοι, ακόμα κι εμείς, τα παιδιά. Όμως ήταν αργά για οποιαδήποτε άδδη κίνηση: έπρεπε να μείνουμε εκεί και να ποδεμήσουμε. Τώρα που το σκέφτομαι, μεγάλος πια κι ώριμος άντρας, η υπόθεση είχε χαιδεί για τον πρίγκιπα από τη στιγμή που δεν μπόρεσε να περάσει το Δούναβη και να κατέβει στην κάτω Ελλάδα να συνεχίσει τον αγώνα. Από τότε δηλαδή που χάλασε το αρχικό του σχέδιο. Έπρεπε να φύγουμε όσο πιο γρήγορα γινόταν για το νότο. Δεν προδάβαμε; Χάσαμε! Κδειστήκαμε σαν τους ποντικούς στη φάκα

και πέσαμε στα χέρια του εχθρού σαν ώριμα φρούτα. Εμένα, βέβαια, γνώμη μου είναι πως και το ξεκίνημα της επανάστασης εκεί πάνω ήταν λάθος. Πιστεύω, μάλιστα, πως κι ο πρίγκιπας, αργότερα, στις φυλακές των Αυστριακών, αυτά σκεφτόταν κι έμενε με τις ώρες άπραγος σαν απόπληκτος. Συχνά, μάλιστα, τον έβλεπα να σκουπίζει τα μάτια του, τάχα πως μπηγέ σκουπιδάκι μέσα. Καταλάβαινε πως Φιδικοί και Φαναριώτες, που τον έπεισαν ν' αρχίσει από την περιοχή αυτή τον αγώνα, τον είχαν πάρει στο δαιμό τους. Από πού κι ως πού εθνητική επανάσταση εκεί πάνω; Μπορεί ποτέ ένα μέρος ξένο να γίνει τόπος εθνικής αποκατάστασης ενός λαού; Μόνο και μόνο γιατί οι ηγεμόνες του τυχαίνει να είναι Έλληνες; Μα και αυτοί μέρος της εξουσίας ήσαν ενάντια στην οποία ξεκίνησε ο αγώνας ιτόπιων και Ελλήνων. Υστερα όμως, στην πορεία, οι ιτόπιοι φάνηκε πως ήδεδαν, και με το δίκιο τους, να κυβερνήσουν οι ίδιοι τον τόπο που θα δευτέρωναν. Τι να τους κάνουν τους Έλληνες δουτόν; Ήταν να γίνει όδο αυτό για να υποφέρει, να αρρωστήσει και να χαιδεί πάνω στην πιο καδή του ώρα —είχε δεν είχε κλείσει τα τριάντα έξι— το πιο ευγενικό πδάσμα που έβγαδε ο χαδασμός εκείνος που είπαμε αγώνα για την ανεξαρτησία της Ελλάδας. Και μαζί μ' αυτόν τόσα κορμιά να πέσουν σαν τα κούτσουρα σε μάχες φοινικές, που, αν βοήθησαν σε κάτι, ήταν πως έδωσαν καιρό στο σηκωμό του νότου να ριζώσει και να εξελιχτεί σε επανάσταση καινοική. Ίσως αυτό να είναι το πιο σημαντικό!

Πόση πίκρα διακρίνει στα λόγια του Κυριακού ο Καρατζάς! Έζησε τόσο κοντά στον Υψηλάντη, ένωσε τόσο βαθιά τον πόνο της ψυχής του, που χρόνια μετά πονάει τόσο για τα γεγονότα εκείνα. Κι είναι φυσικό. Αλήθεια επίσης είναι πως, σε μια μεγάλη υπόθεση σαν τον εθνικό ξεσηκωμό, πάντα ο πρώτος, αυτός που ξεκινάει, χρεώνεται όλα όσα ακολουθούν: και τα καλά και τα κακά!

Πιο κάτω διαβάζει λίγα λόγια για τη φοινική

μάχη στο Δραγατσάνι και κυρίως για τον Ιερό Λόχο. *Ήμασταν σε κακή κατάσταση. Ο πρίγκιπας Νικόλαος, αδελφός του Αδελφάνδρου και αρχηγός μας, ήρθε να μας μαζέψει για τη μάχη. Εμείς είχαμε πέσει πάνω σε κάτι κερασίες και καταβροχθίζαμε κεράσια, να ξεγελάσουμε λίγο την πείνα μας. Έπεφτε μια σιγανή βροχή, θυμιάμαι, κι είχε κουφόβραση φοβερή. Η μαύρη ζακέτα της στολής έπεφτε σαν μοδύβι πάνω μας· στην πλάτη μου, ρυάκια ιδρώτα! Είχα μύχis συνέδδει απ' την αρρώστια μου κι ένιωθα μεγάλη εξάντληση.*

Μεσολαβούν μερικές σημειώσεις για τη σχέση του Κυριακού με τους συντρόφους του, που ο Καρατζάς τις περνάει πιο γρήγορα, γιατί βιάζεται να διαβάσει όσα σχετίζονται με το τέλος της μάχης. Συναντάει κάποιες περιγραφές, ελάχιστες όμως, γιατί εδώ τελειώνει το τετράδιο και ξεκινάει πια το τελευταίο, που περιλαμβάνει τα γεγονότα της φυλάκισης του πρίγκιπα στην Αυστρία και το τέλος του.

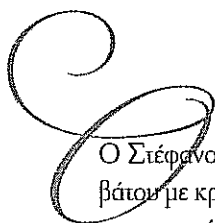
Όταν ο πρίγκιπας κατάλαβε το μέγεθος της καταστροφής, όταν είδε τους άντρες που επέζησαν να τρέπονται σε άτακτη φυγή για να σωθούν, κατάλαβε πως όλα είχαν τελειώσει. Οι πιο ποδδοί έτρεχαν προς τα σύνορα με την Αυστρία. Ο Υψηλάντης, απεχτισμένος, κατέφυγε στο Ρήμικο κι έκανε μια προσπάθεια ανασύνταξης των δυνάμεων. Καμιά ανταπόκριση. Όδοι ήσαν πανικόβλητοι και κοίταζαν να φύγουν, να σωθούν! Τότε κάθισε κι έγραψε εκείνη την ημερήσια διαταγή³³ που φανερώνει το θυμό του κι όλη την πίκρα της ψυχής του για τη στάση των συντρόφων που εγκατέλειψαν τον αγώνα.

Οι Τούρκοι αδελά και ο αυστριακός επιτετραμμένος έβγαλαν επικήρυξη του πρίγκιπα με αμοιβή. Αποφάσι-

³³ Ημερήσια διαταγή (Ρήμικο, 8 Ιουνίου 1821): Ένα κείμενο που ξεκινάει από πίκρα και οργή και καθυβρίζει τους στρατιώτες του, εκτός από τους Ιεροδούχτες, που, αντίθετα, επανεί.

επικήρυξη: προκήρυξη αμοιβής για τη σύλληψη ή την κατάδοση επικίνδυνου προσώπου

σε να περάσει με τα όπλα στο χέρι προς τη Ρωσία μαζί με
τα αδέρφια του και το Γιωργάκη Οδύση, σκεπτόμενος να
κατεβεί από κει στο Μοριά. Ο καημένος εξακολουδούσε να
πιστεύει πως ο τσάρος θα τον βοηθούσε σ' αυτό του το εγ-
χείρημα. Ναι, μπορώ να το πω πια: Αυτή η τυφλή πίστη
του πρίγκιπα στον τσάρο, που κράτησε ως το τέλος της ζωής
του, αυτή τον οδήγησε στα πιο μεγάλα δάδη και τέλος στην
καταστροφή!

Ο Στέφανος φτάνει στη Βιέννη απομεσήμερο Σαββάτου με κρύο τσουχτερό αλλά κι ένα λαμπερό ήλιο, που στεγνώνει σιγά σιγά την πόλη από την υγρασία του χειμώνα. Η Ανελίζ και η κυρία Φεντερίκα τον περιμένουν στο σπίτι με ζεστή σοκολάτα και μπισκότα αμυγδάλου, που του αρέσουν. Τα δέντρα του κήπου φαίνεται πως ξυπνούν από τη χειμωνιάτικη νάρκη και προβάλλουν με γενναιότητα τα πρώτα τους μπουμπούκια, σε πείσμα της χαμηλής θερμοκρασίας, που απειλεί να τα πληγώσει.

Με το που ακούει η Ανελίζ χτύπημα στην πόρτα τρέχει ν' ανοίξει και μπερδεύεται στο μικρό χαλί της εισόδου.

— Προσοχή, θα πέσεις! της φωνάζει από το σαλόνι η μαμά της μ' ένα πονηρό χαμόγελο. Τόσο καιρό παρατηρεί την τρυφερότητα που αναπτύσσεται ανάμεσα στα δυο παιδιά. Χαμογελάει λυπημένα. «Ετσι είναι η ζωή» σκέφτεται, ενώ στο μυαλό της έρχονται εικόνες από την εποχή που γνώρισε τον άντρα της. Είναι καλό παιδί ο Στέφανος, τον συμπαθεί πολύ η κυρία Μάγιερ. Θαυμάζει το κοφτερό του μυαλό, εκτιμάει την ευγένεια και την αγωγή του. «Αργότερα, όταν κι οι δυο θα τελειώσουν τις σπουδές τους, ποιος ξέρει...» αναρωτιέται. Ως τότε όμως έχουν

καιρό μπροστά τους και πρέπει να κοιτάζουν τα μαθήματά τους.

— Καλοπέρα, κυρία Φεντερικά!

Ο Στέφανος κατευθύνεται προς το μέρος της και τη χαιρετάει θερμά.

— Μας έλειψες, Στέφανε! Τι κάνει ο παππούς σου;

— Ευτυχισμένος, κυρία! Χάρη σ' εσάς και σε όσα σημαντικά έγγραφα του στείλατε, αλλά και χάρη στην κυρία Λίζμπεθ, που σκέφτηκε να φυλάξει τις σημειώσεις για περιτύλιγμα, σώζοντας έστω κι ένα μέρος τους. Για σκεφτείτε να τα είχε πετάξει όλα στα οκουπίδια!

— Μα ναι! Τελικά σε καλό μάς βγήκε η τσιγκουνιά της! Γελάει με την καρδιά της η κυρία Μάγιερ.

— Υπάρχει ένα γνωμικό στα ελληνικά· ουδέν κακόν αμιγές καλού, δηλαδή κάθε κακό συνοδεύεται κι από ένα καλό! Πιστεύω πολύ σ' αυτό.

Ρίχνει μια τρυφερή ματιά στην Ανελίζ που του προσφέρει ένα φλιτζάνι ζεστή σοκολάτα.

— Φαντάζομαι, Στέφανε, ο παππούς σου θα καταφέρει να ολοκληρώσει τώρα το βιβλίο του. Ελπίζω να μας το στείλει και να μπορέσουμε να μάθουμε κι εμείς την ιστορία αυτού του ανθρώπου, που τόσο πίστεψε κι αγάπησε ο πατέρας μου.

— Φυσικά, κυρία. Κι όταν το στείλει, θα προσπαθήσω να σας το μεταφράσω.

— Α! Δε σου είπα. Η Ανελίζ κι εγώ αποφασίσαμε να πάρουμε μαθήματα ελληνικών. Μας συνέστησε μια φίλη κάποιον κύριο που κατάγεται από ένα ελληνικό νησί — μου είπε το όνομα, μα το λησμόνησα. Θα ξεκινήσουμε το συντομότερο δυνατόν. Δεν επιτρέπεται να έχει ο πατέρας μου και παππούς της ελληνική καταγωγή και να μην καταλαβαίνουμε τη γλώσσα του!

— Μου δίνετε μεγάλη χαρά, κυρία. Κι έχετε δίκιο, πρέπει να βιαστείτε για τα μαθήματα. Ο παππούς μου, τώρα που μιλάμε, μάλλον θα έχει ολοκληρώσει το διάβασμα των τελευταίων σελίδων των σημειώσεων του πατέρα σας. Ύστερα απ' αυτό υπολογίζω να τελειώσει το βιβλίο του σε ένα εξάμηνο περίπου από τώρα. Γράφει πολύ γρήγορα, ξέρετε.

Πράγματι, ο Λουκάς Καρατζάς, τη στιγμή που ο εγγονός του κουβένταζε όλα αυτά με την κυρία Φεντερικά, διάβαζε το μεγάλο και συγκινητικό επίλογο των χειρογράφων του Γακωβάκη Κυριακού γύρω από τη ζωή και το θάνατο του Αλέξανδρου Υψηλάντη.

Έκανε ξέστη. Είχε μπει η δεύτερη βδομάδα του Ιουλίου, εμείς φορούσαμε ακόμα τα βαριά στρατιωτικά μας ρούχα κι ο ιδρώτας έτρεχε ποτάμι από το μέτωπό μας. Βαδίζαμε μερόνυχτα, είχαμε εξαντληθεί. Βιαζόμασταν να φύγουμε προς τα αυστριακά σύνορα. Οι Αυστριακοί είχαν υποσχεθεί στον πρίγκιπα πως θα του έδιναν διαβατήριο και λίγες μέρες μετά θα τον φυγάδευαν από κάποιο δημόνι για την Αμερική. Νύχτα φτάσαμε στο Άραντ, μια μικρή πόλη της Ουγγαρίας. Εκεί μας υποδέχτηκαν —καλύτερα να πω, μας συνέλαβαν— κάτι Αυστριακοί στρατιώτες. Κάδεσαν τον πρίγκιπα σ' ένα γραφείο· εμείς οι υπόλοιποι, απέξω. Έμεινε ήδη ώρα μέσα κι ύστερα βγήκε και μας είπε πως όδα τακτοποιήθηκαν και να μην ανησυχούμε. Κοπαχτήκαμε μεταξύ μας. Ποια όδα και πώς τακτοποιήθηκαν; Και γιατί ν' ανησυχούμε, αφού είχαμε πια περάσει σε ξένο έδαφος; Ο πρίγκιπας όμως φαινόταν ταραγμένος και τα μάτια του, που είχαν χωθεί στις

κόγχες από την αρρώστια —γιατί από τότε είχε ξεκινήσει το πρόβλημα με την υγεία του και κάθε τόσο ανέβαζε πυρετό—, δαυτύριζαν στο σκοτάδι σαν μαύρα διαμάντια. Κάδεσε το Νικόλαο, τον αδερφό του, και κάτι του είπε. Συννέφιασε κι αυτο του το βδέμμη. Μα τι γινόταν επιτέλους;

Το διαβιτήριο του Υψηλάντη βγήκε με το πλάστο όνομα Δημήτριος Παδαιογενεΐδης και με κατεύθυνση προς το Αμβούργο. «Κι εμείς;» ρωτήσαμε όδοι μαζί μαθαίνοντας τα νέα. «Μαζί μου! Όπου εγώ κι εσείς! Δεν πάω πουνενιά χωρίς εσάς».

Το είτε με τέτοια έμφραση, που αμέσως καταλάβαμε πως υπήρχε πρόβλημα. Τεδικά μίδαμε: Οι Αυστριακοί δεν άφησαν εμάς, τη συνοδεία του πρίγκιπα, να περάσουμε μαζί του τα σύνορα. Δημιουργήθηκε μεγάλη αναστάτωση. Επί δυο μέρες πόρτες ανοιγόκλειναν, πρόσωπα βδοουρά μας κοιτούσαν με καχυποψία, ο πρίγκιπας μας καθούσχαζε. Είχαμε αρχίσει ν' ανησυχούμε. Θα μας άφησαν εκτός συνόρων, στο έδαφος των τουρκικών φρουρών που κυκλοφορούσαν σ' όλη τη Βλαχία και το Μπλογκτάν; Ο Υψηλάντης δεν υποχώρησε με τίποτα. Το τρίτο πρωινό ένας αξιωματικός μας δήλωσε πως θα περιούσαμε κι εμείς τα σύνορα, με διαβιτήρια πλάστα, όπως ο αρχηγός. Δε νομίζω πως μας απτήθηκαν, απδώς βρεθήκαν το πείσμα του πρίγκιπα, που δίδωσε από την αρχή πως δε θα πήγαν πουνενιά χωρίς εμάς.

Κι εκεί που του είχαν υποσχεθεί να τον προστατέψουν, του έφεραν να υπογράψει ένα χαρτί πως θα μας πάνε σ' ένα φρούριο για προσωρινή παραμονή, και πως δεν πρέπει ποτέ να αποκαλύψει τον τόπο διαμονής του, ακόμα και στους πιο στενούς του συγγενείς. Και πως είναι υπεύθυνος για τα αδέρφια του και για όλους εμάς και πως, αν ακουστεί κάτι για την κράτησή μας, θα μας παραδώσουν στην Πύλη, αν οι Τούρκοι ζητήσουν την έκδοση του πρίγκιπα.

Μα γιατί τέτοια μυστικότητα; Τόσο ποδύ φοβόντουσαν οι Αυστριακοί τους Τούρκους; Πού να ξέραμε πως δυο κοτζάμι αυτοκράτορες, ο Φραγκίσκος της Αυστρίας και ο Αλέξανδρος της Ρωσίας, συνειννήθηκαν να ξεγελάσουν και να φυλακίσουν τεδικά τον πρίγκιπα αντί να τον προστατέψουν, όπως του είχαν υποσχεθεί!

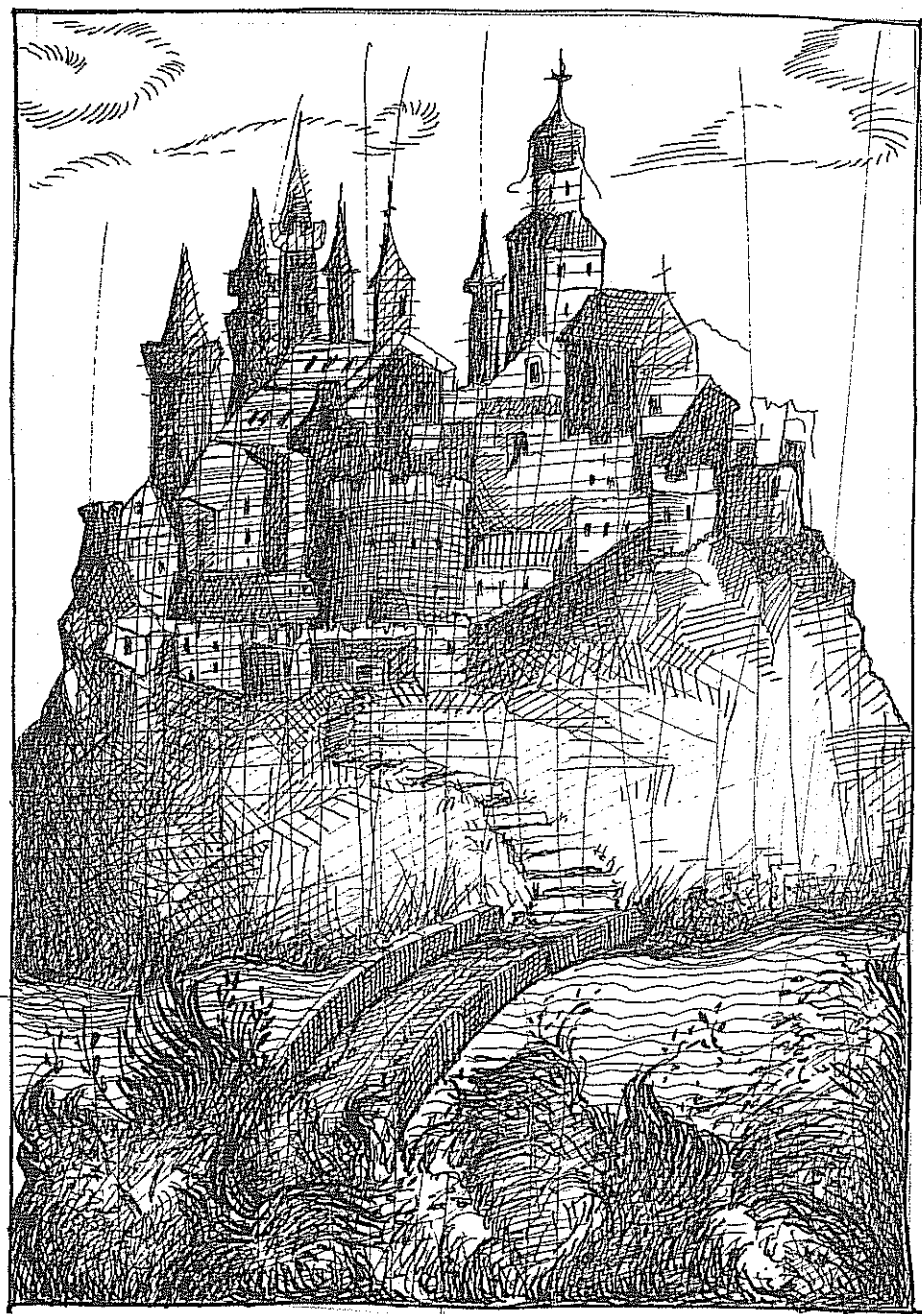
Έτσι, βρεθήκαμε φυλακισμένοι στο Μουγκάτς, ένα φρούριο απρόσιτο, χτισμένο πάνω σ' ένα βράχο στη μέση ενός ποταμού, που έμοιαζε με απέραντο έδος. Λατορίτοι ή Λατορίτσι θάρρω τον δένε. Η υγεία του πρίγκιπα μέσα σ' εκείνα τα βιαστώνερα, απ' το κακό στο χειρότερο. Μεγαλύτερο βιάσανο όμως γι' αυτόν, η αίσθηση της προδοσίας, που λίγο λίγο ωρίμαζε μέσα του. Περιώντας οι μέρες, κανείς πια δεν πίστευε πως η τύχη μιας θα αγγάζει και πως οι Αυστριακοί θα αποφασίσουν να κρατήσουν το δόγο που έδωσαν σ' έναν ευγενή. Ήταν πια ξεκάθαρο πως μια καθοσστημένη παγίδα μάς είχε οδηγήσει στην αιχμαλωσία...

«Το είχα φανταστεί!» ήταν η πρώτη σκέψη του γερο-Καρατζά. «Τον παγιδειψαν, οι άταμοι! Με το πρόσχημα της παροχής ασύλου και της βοήθειας για διαφυγή στην Αμερική, τον παρέσυραν στην αιχμαλωσία και τη φυλακή, μαζί με όλους τους συντρόφους του!»

Τρίβοντας τα κουρασμένα μάτια του από την ανάγνωση τόσων ωρών, μετράει τις σελίδες που απομένουν να διαβάσει από το τελευταίο τετράδιο του Κυριακού. Ευτυχώς, τούτο το σημειωματάριο, το πιο σημαντικό για τις πληροφορίες που αναζητούσε ο Καρατζάς, σώθηκε από τα χέρια της παλαιопώλισσας. Φαίνεται πως έμεινε τελευταίο στη στοίβα των χαρτιών κι έτσι σώθηκε σχεδόν ολόκληρο, με μόνη απώλεια κάτι ενδιάμεσες σελίδες. Πάλι καλά!

Εκτός από το βιάσανο της φυλακής, της περιπέτειας της υγείας του, της πικρής γεύσης της αποτυχίας —«τι έφτιαξε και αποτύχαμε;», ρωτούσε κάθε τόσο— είχε και την έγνοια εξοικονόμησης χρημάτων. Οι αχρείοι ζήτηγαν τον κόσμο τα φοιρήνια για τη διαμονή τη δική του και των αδερφών του σ' αυτό το άδσιο και υγρό φρούριο, σαν να ήταν το καλύτερο ξενοδοχείο της Βιέννης. Χρεώθηκε η μητέρα τους, η αρχόντισσα Εδισάββε, για να μπορεί να στέλνει

φοιρήν: αυστριακό νόμισμα

στο φρούραρχο τα συμφωνημένα χρήματα. Ο πρίγκιπας απεδπίσταν γνωρίζοντας πως ο τσάρος είχε διημέυσει την περιουσία της οικογένειας και πως η μητέρα του πουλούσε ό,τι της είχε απομείνει για να μπορεί να στέλνει τα χρήματα αυτά.

Εκείνη όμως δεν το 'βαζε κάτω. Έγραφε γράμματα στους τρεις της γιους ενθαρρυνόντάς τους να κάνουν υπομονή και να έχουν δάρρος. Κι όσο για τον πρίγκιπα, δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας· και δάρρος είχε και υπομονή. Τ' αδέρφια του όμως κουράστηκαν κάποια στιγμή κι άρχισαν να βαρυγκομούν και να του ρίχνουν φταίξιμο για την κατάστασή τους. Ποδύ δυσάρεστα όλα αυτά για έναν άνθρωπο που μέρα με τη μέρα έχανε τις δυνάμεις του και μόνη του σκέψη ήταν να απαδύνει τη δική μας θέση. Ήμασταν μαζί του στη φυλακή, εκτός απ' τον πρίγκιπα κι εμένα, τα αδέρφια του, Γεώργιος και Νικόλαος, ο Γεώργιος Λασσάνης, υπασπιστής του, ο γερο-Κωσταντής Καβαδερόπουδος, ο πιο παλιός του υπηρέτης, ο Βάσδαβ, ο Ποδωνός υπηρέτης του, και ο Γεράσιμος Ορφανός, σύννοδο οκτώ άνθρωποι, όδοι με ψευδώνυμο, για να μη γίνει αντιδηρτή η τραγωδία που παίζον με μια ομάδα επαναστάτες που απέτυχαν κι έπεσαν στην παγίδα της διπρόσωπτης διπλωματίας. Παρ' όλα αυτά, ο Υψηλάντης αρνιόταν πως ο τσάρος υποδαύδιζε το χαμό του. Κάθισε, μιάδιστα, και του έγραψε μια επιστοδή, ανάμεσα στις πάμποδες που έστειλε σε διάφορους από τη φυλακή.

Με κάδεσε να γράψω εγώ αυτό το γράμμα! Ήταν άνοιξη, μα ο καιρός δεν είχε ξεστάνει ακόμα, η υγρασία μάς έδινε όδους. Ο Λασσάνης είχε αρπάξει ένα βαρύ κρύωμα και δεν μπορούσε να σταθεί από το βήχα. Κода-κεύτηκα ποδύ που μ' έκανε γραμμιατικό του, έστω και για μια μονάχα επιστοδή, γι' αυτό κάθισα και την αντέγραψα πριν τη διπλώσει και τη σφραγίσει εκείνος. Είχα καιρό· μου την υπαγόρευε κι έπεσε ύστερα σε ύπνο βαθύ και κουρασμένο. Όσο να ξυπνήσει, εγώ την είχα αντιγράψει και τη φύδαξα σαν κόρη σφραγισμού όλα αυτά τα χρόνια, ενθύμιο θαύμα της ευπιστίας του πρίγκιπά μας, του πιο αγνού ανθρώπου που γνώρισα ποτέ.

Ο γερο-Καρατζάς δεν πιστεύει στα μάτια του: Κολλημένο πάνω στο χοντρό χαρτί του τετραδίου υπάρχει ένα κομμάτι από επιστολόχαρτο, κιτρινωμένο από το χρόνο, με τα γράμματα του Κυριακού, λίγο πιο μικρά και προσεγγμένα. Ύστερα από μια πρώτη ανάγνωση της επιστολής μένει και ξαναδιαβάζει αυτά που θεωρεί σημαντικότερα.

Εάν υπέκυψα εις του ἐθνους μου τας ευχάς και προσέβαδον κάπως τα αισθήματα της Υμετέρας Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος, εάν εξηπατήθην· ή όχι παρ' ανθρώπων τους οποίους εγώ επίστευσα ότι ηγάτων την πατρίδα των, όπως και εγώ, και ητύχησα μέχρι του σημείου ώστε να επισύρω κατ' εμού την Υμετέραν δυσμένειαν, πιστεύσατε, Μεγαλειότατε, ότι αιτία όλων αυτών υπήρξεν η αγάπη μου προς την πατρίδα μου...

Συγχωρήσατέ μου, Μεγαλειότατε, εν τη άκρα αγαδότητι Υμών και ηυδοκήσατε όπως μοι αποδώσητε την ευμένειά Σας και την τιμήν να μεταβώ εις την πατρίδα μου και να αποθάνω εις αυτήν υπέρ αυτής!

Ο γέροντας βγάζει τα γυαλιά και σκουπίζει τα βουρκωμένα μάτια του. Η ηλικία του δεν επιτρέπει δυνατές συγκινήσεις κι αυτή η επιστολή τον έχει συγκλονίσει. Παρ' όση αδημονεί να διαβάσει όσα ακολουθούν, σπικώνει και βγαίνει στη βεράντα. Το βοριαδάκι που κατεβαίνει από το Βόσπορο έρχεται φορτωμένο μурωδιές από αγιόκλημα και γιασεμί, που μόλις μπουμπούκισαν στους κήπους των *γαδίων*. Παίρνει βαθιά ανάσα, κλείνει στα μάτια του το γαλανό της θάλασσας και επιστρέφει στο γραφείο του να συνεχίσει την ανάγνωση. Μάλλον δε θα κλείσει μάτι απόψε.

γαδία: (Γαλί, τουρκ. yali. Από τη λέξη αιγιαλός) παραθαλάσσια σπίτια πλουσιών ή επιφανών Οθωμανών αξιωματούχων στο Βόσπορο

Όσπου αποφάσισαν να μας μεταφέρουν στο φρούριο Τερέξιενστατ. Μας έβαλαν σε μια τετραδέκλια άμαξα, οκτώ ταχυίπτερους ανθρώπους, και ξεκινήσαμε για τη νέα μας φυλακή, τέλη Ιουλίου του 1823. Ύστερα από ένα ταξίδι μέσα από άδελιες οδούς και κακοτράχαλα μοιραπάτια και δύο γερές κρίσεις στην υγεία του πρίγκιπα, φτάσαμε στο Τερέξιενστατ στις 17 Αυγούστου.

Στο τέλος της σελίδας σε μια σημείωση, η πρώτη εντύπωση από τη νέα φυλακή.

Πολύ καλύτερο βέβαια από το Μουγκάιτς, κι ο διευθυντής των φυλακών καλόκαρδος και συμπαθής. Ευτυχώς που μας μετέφεραν, γιατί δίγο ακόμα και θα αρρωσταίναμε όλοι στο Μουγκάιτς.

Εδώ λείπουν σελίδες, ίσως αρκετές, γιατί παρακάτω μιλάει πια για γεγονότα τέσσερα χρόνια μετά.

Η κατάσταση του Υψηλάντη χειροτέρεψε. Εκτός από το σώμα του υπέφερε και η ψυχή του. Τα αδέρφια του αγανακτούσαν κάθε μέρα και πιο πολύ με τον πρίγκιπα, θεωρώντας τον υπεύθυνο για τη δυστυχία τους. Ήσαν τόσο διαφορετικοί από το μεγάλο τους αδερφό! Εγνωστές και αδαζόνες. Τους ενοχλούσε το παραμικρό και καταδύγισαν στον Αλέξανδρο όλα τους τα δεινά. Κι όταν εκείνος δεν άντεχε άδωδο και τους μιλούσε αυστηρά, του μούτρωναν κι έκαναν μέρες, ακόμα και μήνες, να του μιλήσουν. Ο Νικόλαος, μάλιστα, που ήταν ο πιο κακομαθημένος, ύστερα από έναν καβγά έκανε δύομιοι χρόνια να του απευθύνει το λόγο. Μονάχα όταν η υγεία του πρίγκιπα κλονίστηκε ακόμα πιο πολύ και ο γιατρός τον έστειλε στα δουιρά του Πίστιαν για θεραπεία, καταδιδυαίνοντας ο Νικόλαος το μέγεθος του προβλήματος, υποχώρησε διγάκι και, όταν ο άρρωστος επέστρεψε στο φρούριο, του μίλησε, αλλά και πάδι ψυχρά και τυπικά. Ο Γεώργιος, επίσης, τότε μόνον άρχισε να του δείχνει την αγάπη του. Τι κακομαθημένα παιδιάματα, Χριστέ μου!

Ο Καρατζάς σημειώνει όσα του χρειάζονται για το βιβλίο του από τις πληροφορίες αυτές. Δεν ξέρει ακόμα αν θα μιλήσει για τα αδέρφια του πρίγκιπα και για τη στάση τους στη φυλακή. Μπορεί και να μην έχει νόημα. Εξάλλου, κάθε άνθρωπος διαθέτει τις δικές του αντοχές στη δυστυχία και δεν είναι εύκολο, τέτοιες στιγμές, να κρίνεις τους άλλους. Αυτόν, άλλωστε, τον ενδιαφέρει κυρίως ο ίδιος ο Υψηλάντης, άρα η δική του στάση απέναντι στα πολλαπλά του βάσανα – αρρώστια, εγκλεισμό, προδοσία, εγκατάλειψη – σε όλη τη διάρκεια της κράτησής του και στα δύο φρούρια. Στάση γεμάτη καρτερία αλλά και συγκατάβαση στην ανθρώπινη αχαριστία.

Τέλος, μιλώντας για το θάνατό του, που όσο διαβάζει γι' αυτόν τόσο συγκλονίζεται, σκερτίζεται ν' αφιερώσει μια σελίδα στους ανθρώπους που έμειναν πιστοί ως το τέλος στο προσκεφάλι του Υψηλάντη· στο Λαοσάνη, στο γέροντα υπηρέτη Κωνσταντίνο, στις αδελφές Τιρχάιμ, την Κωνσταντία³⁴ και τη Λουλού³⁵, και φυσικά, στον Κυριακό, που, σαν να ήταν η ίδια η σκιά του πρίγκιπα, δεν έφυγε στιγμή από δίπλα του. Έζησε την πορεία του προς το θάνατο, το λεπτό προς λεπτό, και την κατέγραψε σε τούτα τα τετράδια, όπου ενστάλαξε όλη την αγάπη και την ευγνωμοσύνη του για κείνον που κάποτε τον περιμάζεψε παιδί από το δρόμο, για να τον κάνει άνθρωπο σωστό και χρήσιμο στην κοινωνία των ανθρώπων.

Ξαναφοράει τα γυαλιά του ο Καρατζάς. Μετράει τα χαρτιά που του απομένουν. Δύο σελίδες μόνο, οι τελευταίες απ' όλα τα χειρόγραφα του Κυριακού. Αισθάνεται σαν κάποιος να του έλεγε ένα παραμύθι τόσες μέρες, μια ιστορία συγκινητική, που τον συνέπαιρνε, τον απογείωνε, και νιώθει πως δε

³⁴ Κωνσταντία Τιρχάιμ-Ραζουμόφσκι (1783-1867): *Δεύτερη σύζυγος του πρεσβευτή της Ρωσίας στη Βιέννη, πρίγκιπα Ανδρέα Ραζουμόφσκι. Καθή φρίδη του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Μαζί με την αδελφή της Λουλού του συμπαραισάθηκε καθ' όλη τη διάρκεια της αιχμαλωσίας του, ενώ έμεινε δίπλα του ως το θάνατό του. Λέγεται ότι ανάμεσα ο' αυτήν και τον αιχμάλωτο επαναστάτη υπήρχε μια χρόνια ερωτική φιλία που δεν εκδηλώθηκε ποτέ.*

³⁵ Λουλού Τιρχάιμ, κόμισσα: *Νεότερη αδελφή της Κωνσταντίας (γενν. 1788). Ποδηλαξιδομένη με μόρφωση και πνεύμα, άφησε απομνημονεύματα με τίτλο Η ζωή μου – Αναμνήσεις από τον μεγάλο κόσμο της παλαιάς Αυστρίας, 1788-1819. (Μόναχ, 1913-1914, σε 4 τόμους. Το έργο αυτό αποτελεί μια από τις καλύτερες πηγές για τα τελευταία χρόνια της ζωής του Υψηλάντη.*

θέλει να τελειώσει. Να όμως που όλα έχουν ένα τέλος και η αφήγηση του Γιακωβάκη Κυριακού έφτασε στο δικό της τέλος, στου πρίγκιπα το τέλος δηλαδή, αφού για κείνον ξεκίνησε να γράφει και προφανώς, ύστερα από το θάνατό του τίποτα πια δεν άξιζε να καταγραφεί.

Καταλάβαμε πως τα πράγματα καθυστερούν για μας όταν μάδαμε πως στην Εδδαδά γινόταν κοσμογονία. Φαίνεται πως ο Νικόλαος, διάδοχος του τσάρου Αλέξανδρου, άδελφε σίαση απέναντι στον ξεσηκωμό των Εδδήνων. Αργότερα, όταν είχαμε πια αποφυδακιστεί, μάδαμε πως υπέγραψε με την Αγγλία ένα πρωτόκολλο στην πρωτεύουσά του³⁶ με το οποίο, επιτέδους, οι δύο χώρες αναγνώριζαν τα δίκια των Εδδήνων. Από την άδδλη άρχισε να νοιάζεται για την υπόθεση ο ίδιος ο βασιδιάς της Πρωσίας. Δεν ήταν τυχαίο ότι ήρθε ο υπασπιστής του, τάχα περαστικός από το Τερέξενστατ, να επισκεφθεί τον πρίγκιπα! Ήταν παδιάς του συμποδεμιστής από τότε που ποδεμιούσαν το Ναποδεόντα. Η αδηήθεια είναι πως η ζωή μας στο φρουρίο είχε ποδύ καθυστερέψει· μας επέτρεπαν ακόμα και επισκέψεις. Έμειναν ώρες κλεισμένοι συζητώντας κι όταν έφυγε έμαδα πως πρότενε στον πρίγκιπα να ζητήσει να μεταπεδεί σε κάποια φυδακή της Πρωσίας. Ο Υψηδάντης αρνήθηκε, γιατί έτσι θα νομιμοποιούσε τη φυδακισή του. Αντί γι' αυτό αποφάσισε να γράψει μια επιστοδή προς τον τσάρο, με την οποία τον παρακαδούσε να ζητήσει από την Αυστρία την απεδενδέρωσή μας. Και ο Νικόλαος ύστερα από δίγο καιρό το έκανε! Πώς μπορεί, δοιπόν, να μεταστραφεί η διπλωματία από τη μια στιγμή στην άδδλη! Έτσι, ένα πρωί ο διοικητής της φυδακής ανακοίνωσε στον πρίγκιπα πως πρόκειται να αποφυδακιστεί.

Αδδά οι μήνες περνούσαν κι ήμασαν ακόμα μέσα. Ο πρίγκιπας έστειλε επιστοδή διαμαρτυρίας στο διοικητή. Τίποτα! Οι Αυστριακοί, παρά τις υποσχέσεις τους, εξακοδουδούσαν να τον κρατούν φυδακισμένο. Μπήκε το 1827, έφτασε ο Ιούνιος που, επιτέδους αναγνώριστηκε επίσημα

³⁶ ...υπέγραψε με την Αγγλία ένα πρωτόκολλο στην πρωτεύουσά του: Ο Νικόλαος Α', αδελφός και διάδοχος του τσάρου Αλέξανδρου Α', μιάς ανέβηκε στο άρνον (τέδη 1825) ανέδραβε ενεργό ρόλο υπέρ της Εδδαδίας. Μαζί με την Αγγλία υπογράφουν τον Απρίλιο του 1826 το πρωτόκολλο της Πετρούπολης, το πρώτο διπλωματικό κείμενο που αναγνώριζε στους Εδδηνες το δικαίωμα να αποκτήσουν δικό τους κράτος. Προβδέπει αυτόνομο κράτος με το όνομα «Εδδαίς», φόρου υποτεδές στο σουδπάνο.

η ανεξαρτησία της Ελλάδας, όμως για τον πρίγκιπα πιάδι δεν έγινε τίποτα. Εκείνες τις μέρες η υγεία του επιδεινώθηκε. Η αναπνοή του γινόταν όλο και πιο βαριά. Δεν είχε καθόλου όρεξη για φαγητό και μάλιστα που έτρωγε λίγο ψωμί βουτηγμένο στο τσάι, πάντα με το σόρι. Έμεινα δίπλα του μέχρι να το φάει όλο. Έβγαυε ο Αντώνιος όταν ήρθαν να τον επισκεφθούν η Λουδού Τίρχάι και η αδελφή της Κωνσταντία, σύζυγος του πρίγκιπα Ραζουμόφσκι. Ήσαν παλιές γνώριμες του Υψηλάντη, μάλιστα κάποιοι έδεξαν πως για την Κωνσταντία ο πρίγκιπας έτρεφε ιδιαίτερη αδυναμία, που όμως δεν μπορούσε να γίνει σχέση, γιατί ήταν παντρεμένη. Ποτέ δε θα έκανε κάτι άπρεπο ένας άντρας ευγενής σαν τον Υψηλάντη. Πάντως, κι εκείνη φαίνεται πως τον υπεραγαπούσε, το έβλεπα στα μάτια της και στον τρόπο που τον κοιτούσε. Τι δυστυχία αλήθεια! Ακόμα και στον τομέα αυτό ήταν άτυχος ο καιμμένος ο πρίγκιπας. Να μην μπορεί να δέσει τη ζωή του με τη μοναδική γυναίκα που αγάπησε! Πάντως, ήταν ποδύ ευγενική, όπως άδωστε και η αδελφή της. Αυτή, μάλιστα, ξέρω πως κρατούσε σημειώσεις για τη ζωή της, «απομνημονεύματα» τις έδεξε, όπου ανέφερε συχνά και τον πρίγκιπα. Ισχυριζόταν πως είναι ο πιο ευγενικός άνθρωπος που γνώρισε ποτέ! Είχε κι ένα σημειωματάριο, που το έβγαζε κάθε τόσο από μια μικρή τσάντα περασμένη στο δεξί της χέρι κι όλο έγραφε κι από κάτι. Από αυτήν πήρα την ιδέα να γράψω κι εγώ όσα πίστευα σημαντικά, όχι για μένα φυσικά, μα για τη ζωή του Υψηλάντη που μοιάζει με μυθιστόρημα.

Έμειναν όλη εκείνη τη μέρα μαζί του και πρώτη φορά, μετά από καιρό, είδα τον πρίγκιπα να χαμογελάει. Μάλιστα, έφαγαν μαζί, στο σπίτι του στρατηγού Κιέζα, τον φρούραρχο, που ήταν άνθρωπος ευγενικός και μάλιστα συμπαθούσε τον Υψηλάντη. Αν δε φοβόταν τις συνέπειες από τον υπουργό στρατιωτικών, οίγουρα θα του είχε παραχωρήσει μεγαλύτερη ελευθερία κατά τη διάρκεια της κράτησής του. Ήταν η πρώτη μέρα μετά από καιρό που ο πρίγκιπας έφαγε με όρεξη.

.....
 Η μέρα της ελευθερίας μας έφτασε, αν και ποδύ αργά για τον πρίγκιπα! Η αγωνία τόσοι μηνών για την

ποδυπόδητη απεδευδέρωση, η υγρασία του φρουρίου, που άρχισε να γίνεται βασανιστική για κείνον με τον ερχομό του φθινοπώρου, τον έφεραν στα πρόθυρα του Άδου. Βέβαια, και μόνο στο άκουσμα της απεδευδέρωσής μιας, τα μάτια του έδαμψαν, αν και δεν ξέρω αν η δάμψη αυτή ήταν της χαράς ή του υψηλού πυρετού που τον έδιωγε επί μέρες. Με την υγεία του σ' αυτή την κατάσταση ταξίδεψε, Νοέμβρη μήνα, για τη Βιέννη, όπου μετέβη στο πανδοχείο το «Χρυσό Αχλάδι». Αυτό το γωνιακό δωμάτιο με τα δυο αντικριστά παράθυρα έμελλε να είναι το τελευταίο του σπίτι.

Το κρύο ήταν τόσο τσουχτερό, που γυρίζοντας από το παντοπωλείο ένωθα πως θα μου πέσουν τ' αυτιά. Έσφιγγα πάνω μου τα ψώνια υποδογίζοντας την αναδογία των υδικών για τη σούπα του πρίγκιπα. Είχε πάδι να φάει αρκετές μέρες, τίποτα δεν τον συγκινούσε, ούτε η κομπόστα από μήλα, το μόνο πράγμα που έτρωγε ως τότε με ευχαρίστηση. Σκέφτηκα, λοιπόν, να του φτιάξω μια σούπα, μήπως και δεχόσκει να βιάσει στο στόμα του κάτι. Φτάνοντας στο δωμάτιό μου, τήναια το χιονόνερο από το βαρύ παχνό μου και πήγα αμέσως να δω τον πρίγκιπα, γιατί όλο το βράδυ ήταν ανήσυχος κι έκανε ύπνο παραγμένο με επιάδες και παραμυθιά. Είχε κλειστά τα μάτια και στο δωμάτιο, εκτός από το Λαοσάνη, που κάτι έγραφε μπροστά στο μικρό γραφείο, και το γερο-Κωνσταντίνου, που μισοκοιτόταν στην καρέκλα του, δίπλα στον πρίγκιπα καθόταν η Λουδού Τιρχάιμ και διάβαζε μουρμουριστά προσευχές από ένα μικρό βιβλιαράκι. Τρόμαξα, νόμισα πως συνέβη το μοιραίο κι έμεινα να τον παρατηρώ με αγωνία. Ήταν κατάρρωτος, τα βδέφαρά του είχαν πάρει ένα χρώμα γκριζό, όμως η δύσκολη ανάσα του με καθησύχασε. Ήταν ακόμα ζωντανός! Ως τότε όμως; Κάθε μέρα, κάθε στιγμή, ένωθα πως η ζωή γλιστρούσε σαν πουκάμισο από πάνω του.

Γονάτισα δίπλα στο κρεβάτι του και περνούσα το χέρι μου στο δικό του. Δεν το άγγιξα μιν' τον ζυγνώσω. Σαν να κατάλαβε αυτή την ανεπαίσθητη κίνηση, άνοιξε τα μάτια και τα κάρφωσε στα δικά μου.

— Ιάκωβε, ψιθύρισε με κόπο. Έσκυψα το κεφάλι για να

μη δει τα δάκρυα που ανάβλυζαν στα μάτια μου. Απώδωσε το χέρι, το μοναδικό του χέρι, και μου χείδεψε τα μαλλιά.
— Δεν είναι ντροπή το δάκρυ, Ιάκωβε, μου είπε βραχνά και χαμηλόφωνα. Η κόμισσα Τρχάιμ σταμάτησε τις προσευχές και με κοίταξε με βδέμια διαπεραστικό. Η γυναίκα αυτή ποτέ δεν εννόησε τη σχέση μου με τον πρίγκιπα. Μ' έβλεπε πάντα σαν έναν από τους υπηρέτες του. Νομίζω πως μονάχα εκείνη τη στιγμή κατάλαβε όσα με έδεναν με τον πρίγκιπα και μου χαμογέδασε με πόνο.

Τον ρώτησα αν δέδει δίγχι σουπιά για το μεσημέρι.
— Φτωχέ μου Ιάκωβε! μου απάντησε. Υπομονή. Σε δίγες μέρες θα είμαι καλύτερα και θα φάω ό,τι μου μαγειρέψεις.

Τον κράτησα το χέρι μέσα στο δικό μου, το έφερα ως το πρόσωπό μου και το ακούμπησα με σεβασμό στο μέτωπο. Ένα αχνό χαμόγεδο φώτισε τα στεγνά του χείλη.

Ύστερα ξαναβυθίστηκε στον ύπνο κι εγώ έφυγα για το δωμάτιό μου. Ξαναπήγα δίγο αργότερα, συνοδευόμενος την πριγκίπισσα Ραζουμόφσκι, που ήρθε να τον δει. Έτρεξε εκείνη κοντά στον άρρωστο κι εγώ πηδούσα το Λασσάνη, που μου έκανε νόημα.

— Πρέπει να έρδει ιερέας για την τελευταία εξομολόγηση. Δεν τα βδέτω καθά τα πράγματα, μου είπε. Η αναπνοή του πρίγκιπα έβγανε από το στόμα του κοφτά και σφυριχτά, σαν εξάτμιση τρένου. Η πριγκίπισσα Κωνσταντία πρόδαξε και σκούπισε δυο δάκρυα που κύδησαν στα μαγουλά της, πριν ανοίξει εκείνος τα μάτια και την αντικρίσει. Χαμογέδασε ευχαριστημένος κι άπλωσε το τρεμάμενο χέρι προς το μέρος της. Εκείνη το κράτησε μέσα στα δυο δικά της. Κάθε τόσο γύριζε προς εμάς και σκούπιζε τα μάτια της. Κάποια στιγμή πήρε το χέρι της και το έβαде στο στήθος του. Στα μάτια του είχε μια έκφραση απεριγράπτης αγάπης. Σιγά σιγά αποκοιμήθηκε και η πριγκίπισσα βγήκε απ' το δωμάτιο. Ήταν η τελευταία φορά που την έβλεπε.

Τη συνόδεψα ως το αμάξι της κι ύστερα πήγα στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου, να ειδοποιήσω τον επίσκοπο. Ήρθε αμέσως μαζί με τα άχραντα μυστήρια. Ο ιερωμένος μπήκε στο δωμάτιο και βγήκαμε όδοι εκτός

από το Λασσάνη. Απ' αυτόν έμαδα αργότερα όσα ειπώθηκαν.

— Υπάρχει κάτι που πιέζει την καρδιά σας και δέδετε να το πείτε;

— Τίποτα!

— Συγχωρήσατε όδους τους εχθρούς σας;

— Ναι, με όδη μου την καρδιά! Ελπίζω κι ο Θεός να με συγχωρήσει.

— Ξεκινώντας αυτό το εγχείρημα, παιδί μου, μόνος πήρατε την απόφαση αυτή που επρόκειτο να έχει τόσο φοβερές συνέπειες;

Ο πρίγκιπας σήκωσε το κεφάλι του με ποδυ κόπο και, κοιτάζοντας έκπληκτος τον επίσκοπο, είπε:

— Ποιος είμαι εγώ που θα μπορούσα μόνος μου να αναλάβω μια υπόθεση όπως αυτή!

— Κατά, παιδί μου! είπε ο εξομολογητής. Δε χρειάζομαι άδελφο. Σας απονέμω τη συγχώρεση.

Υστερα, αφού έφυγε ο επίσκοπος, ο πρίγκιπας είπε στο Λασσάνη:

— Δεν είναι σκληρό να πεδάνω εδώ, με αυτό τον τρόπο, εγώ, που βρέθηκα σε τόσες μάχες και τόσο συχνά μέσα στον κίνδυνο!

Φαίνεται πως προαισθανόταν το θάνατό του.

Την άδελή μέρα, τελευταία του Γενάρη, πρωί πρωί κατέφθασε για επίσκεψη η κόμισσα Τίρχαμ και την οδήγησα στο δωμάτιό του.

Ο πρίγκιπας δεν είχε ζυγνήσει ακόμα. Της φάνηκε καθό σημάδι «ήουχο τον βδέπω» είπε κι έφυγε για το σπίτι της. Έπειτα από μια ώρα ήρθε η Κωνσταντία. Ο πρίγκιπας κοιμόταν ακόμα. Έφυγε με το μαντίλι στα μάτια.

Γύρω στη μία το μεσημέρι ο πρίγκιπας ζύγνησε και είπε κάτι στα εδδηνικά, μα τόσο αδύναμα, που δεν κατάδαβα. Ο Λασσάνης πδησίασε και τον ρώτησε αν δέδει κάτι, μα εκείνος βυθίστηκε λάδι στον ύπνο. Ήρθαν ξανά οι αδελφές Τίρχαμ και κάθισαν δίπλα του, η μία απέναντι από την άδελή. Αμίδητες κοιτάζαν με ύφος περίδυπο το ωχρο πρόσωπο του αρρώστου, ώπου ο Λασσάνης τις παρακάδεσε να περάσουν δίγο

έξω, ώστε να ανανεωθεί ο αέρας στο δωμάτιο. Έμεινε μόνος μαζί του. Στεκόμασταν όλοι έξω από την πόρτα του –οι Τιρχάιμ, ο Κωνσταντίνος κι εγώ–, όταν ακούσαμε το Λασσάνη να φωνάζει εδδηνικά «Πρίγκιπα! Πρίγκιπα!» δυο φορές απανωτά. Πρώτη όρμησε μέσα η Κωνσταντία. Έτρεξα πίσω της. Είχε περάσει στην επιθανάτια αγωνία. Ο Λασσάνης, που τον κρατούσε το κεφάλι, μου ψιθύρισε με φωνή κοφτή απ' τη συγκίνηση πως λίγα λεπτά πριν είχε ανοίξει διάπδατα τα μάτια του, σαν να έβλεπε όραμα, και είπε: «Πεθαίνω, μα η αγαπημένη μου πατρίδα σώζεται. Ο εχθρός της ταπεινώθηκε, οι συμποδίτες μου θα πάρουν εκδίκηση ως το τέδος για την τυραννία αυτή. Κι η μόνη μου δύπη είναι πως δε θα μπορέσω να αγκαδιάσω όλους εκείνους που ποδέμησαν μαζί μου για την πατρίδα». Υστερα βυθίστηκε.

Εδώ σταματάει η αφήγηση. Ο Λουκάς Καρατζάς παρατηρεί το τελευταίο χαρτί και διαπιστώνει πως έχει κοπεί η τελευταία σελίδα. «Τι κρίμα!» Η περιγραφή της κηδείας του Υψηλάντη –γιατί αυτή μάλλον θα περιέγραφε στην τελευταία σελίδα του χειρόγραφου ο Κυριακός– θα τύλιξε κάποια λάμπα ή κανένα πορσελάνινο σερβίτσιο.

Φυλλομετρθεί όλο το τετράδιο μήπως υπάρχει κάτι που του διέφυγε και... σαν από θαύμα, ένα λυτό χαρτί, λίγο τσαλακωμένο και πιο κίτρινο από τα υπόλοιπα, πέφτει πάνω στην επιφάνεια του γραφείου. Φαίνεται συνέχεια από κάποιο που έχει χαθεί και πρέπει να είναι αυτή η τελευταία παράγραφος των σημειώσεων.

Ο επίσκοπος Φαρσάδων τυχαία βρισκόταν εκείνες τις μέρες στη Βιέννη και έκανε τη λειτουργία της νεκρώσιμης ακολουθίας. Ήρθαν ποδάοι Έδδηνες, αλλά κανένα μέδος της ρωσικής πρεσβείας. Την ώρα που έβαζαν το

φέρετρο στη νεκροφόρα πήρσάσαν τέσσερις Τούρκοι να δουν το νεκρό από κοντά. Ο πιο ηδικοιωμένος είτε στους άδελφους: «Κοιμάχτε αυτόν το δυστυχισμένο! Είναι δύμα του άδελφου εκείνου Ρώσου αυτοκράτορα Αλέξανδρου. Χρησιμοποιώντας τον δέδωσε να μας βδάψει, όμως έπειτα τον άφησε μονάχο στην τύχη του».

Ο Λασσάνης, που καταδάβανε τούρκικα, άκουσε τα λόγια του γέροντα μουσουδιάνου.

Πόσο πικρά αλλά κι αληθινά συνάμα τούτα τα λόγια που διάλεξε για να βάλει σαν επίλογο στο βίο του Υψηλάντη ο Γιακωβάκης Κυριακός!

Ο γερο-Καρατζάς, ρίχνοντας ένα βλέμμα στο βαρύ ασημένιο ρολόι του, συνειδητοποιεί πως έχει μείνει τουλάχιστον πέντε ώρες σκυμμένος πάνω στα χειρόγραφα. Γι' αυτό πονάει η πλάτη του, τα πόδια του είναι μουδιασμένα κι ένα κάψιμο στο στομάχι τον ειδοποιεί πως πρέπει να φάει οπωσδήποτε κάτι. Σηκώνεται να ξεμουδιάσει, τσιμπάει λίγο από το πιάτο που έχει αφήσει δίπλα του η Φροσύνη εδώ και ώρες και βγαίνει στη βεράντα. Ο ήλιος έχει δύσει εδώ και ώρα, τα νερά του Βόσπορου πήραν το βαθύ χρώμα του κόκκινου κρασιού, τα καϊκια δένουν το ένα μετά το άλλο στις σκάλες. Η φωνή του μουεζίνη καλεί τους πιστούς στο τελευταίο *γιαμιάφι*. Ψύχρα σηκώνεται. Ο γέροντας μπαίνει μέσα και σφαλίζει την μπαλκονόπορτα.

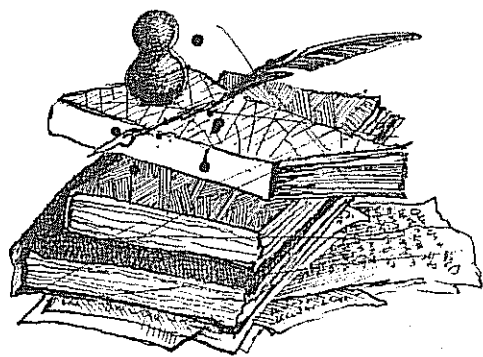
Κάθεται πάλι στο γραφείο, ανάβει τη λάμπα δίπλα του και στηρίζει το κεφάλι στα δυο του χέρια. Παρά την κούραση από το αδιάκοπο διάβασμα τόσων ημερών, το μυαλό του είναι καθαρό.

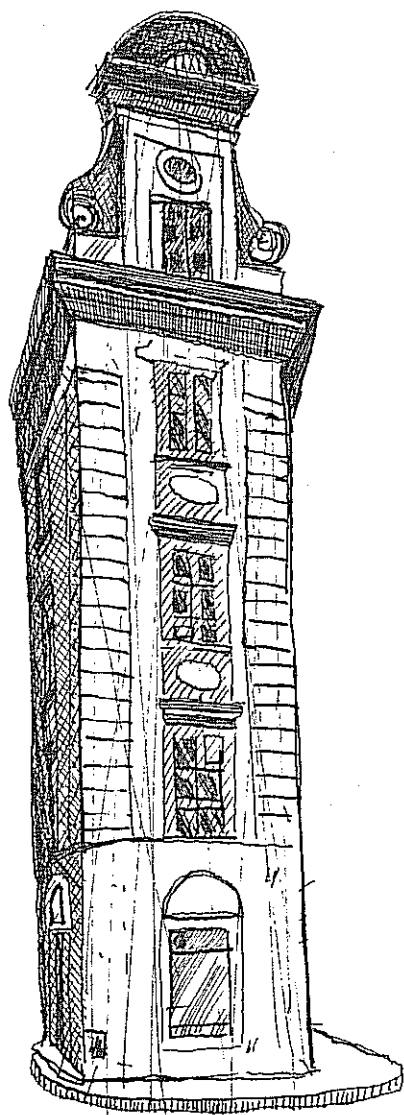
γιαμιάφι: (namaz) προσευχή

Παίρνει ένα λευκό χαρτί και με κεφαλαία γράμματα, στο πάνω μέρος της σελίδας, σημειώνει: Ο ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ κι από κάτω ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ. Ύστερα ξεκινάει τη δική του ιστορία, μια αφήγηση σπριγμένη σε όσα μελετάει εδώ και καιρό· έγγραφα συγκεντρωμένα τόσα χρόνια, προφορικές, μα και γραπτές πληροφορίες για τη ζωή του Υψηλάντη, σημειώματα, επιστολές, κυρίως όμως τούτο το χειρόγραφο που ο αγαπημένος του εγγονός κατόρθωσε ν' ανακαλύψει. Η πένα του γέροντα βυθίζεται αργά στο μελανοδοχείο κι η περιπέτεια της γραφής αρχίζει.

Κωνσταντινούπολη, 1792, ξημέρωμα της 12ης Δεκεμβρίου. Ο ουρανός μένει βαρύς και σκοτεινός ακόμα, κι ας είναι να χαράξει σε λίγο η αυγή. Έχει μεγάλες νύχτες τούτος ο μήνας του χειμώνα. Τα παραθύρια σφαιλιστά, οι δρόμοι έρημοι και υγροί απ' το φιλό χιονόβροχο και μια ψυχιά απόλυτη κυριαρχεί. Ακόμα και τ' αδέσποτα σκυλιά λουφάζουν κι ούτε ένα γάβγισμα δε σπάει την απόλυτη σιωπή.

Άξαφνα, οι γείτονες του ωραιότερου σπιτιού που υπάρχει στο Φανάρι, την πιο κλιδάτη γειτονιά της Πόλης, αναστατώνονται από επίμονο κλάμα νεογέννητου, που φαίνεται να βγαίνει από το μεσιανό παράθυρο του αρχοντικού, του μόνου φωτισμένου σ' ολόκληρο το σπίτι. Πράγματι, η δέσποινα Ελισάβετ μόλις έφερε στον κόσμο τον πρώτο γιο του πρίγκιπα Κωνσταντίνου Υψηλάντη, που μέλλει να τον πουν Αλέξανδρο, όνομα του παππού του...

Η ζωή του Αλέξανδρου Υψηλάντη

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1792. Πρωτότοκος γιος του Κωνσταντίνου Υψηλάντη¹ και εγγονός του Αλέξανδρου Υψηλάντη², ανατράφηκε σε περιβάλλον με έντονο πατριωτισμό. Φοίτησε στη σχολή του σώματος των βασιλικών ακολούθων στην Πειρούπολη και το 1810 κατατάχτηκε στο σώμα έφιππων σωματοφυλάκων του τσάρου. Διακρίθηκε στους ναπολεόντειους πολέμους και στη μάχη της Δρέσδης έχασε το δεξί του χέρι.

Τον Απρίλιο του 1820, στα 28 του χρόνια, αποδέχτηκε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας³ που του πρόσφερε ο Εμμανουήλ Ξάνθος, αφού πρώτα συμβουλευτηκε τον Ιωάννη Καποδίστρια. Στη σύσκεψη του Ισμαγλίου της Βεσσαραβίας (Οκτώβριος 1820) αποφασίστηκε το πρώτο σχέδιο της Επανάστασης⁴, που όμως, στην πορεία, αντιμετώπισε πρακτικές δυσκολίες και περνώντας ο καιρός κινδύνευαν να επισημανθούν οι κινήσεις της Φιλικής.

1. *Κωνσταντίνος Υψηλάντης (1760-1816)*: Πολιτικός, λόγιος και ηγεμόνας της Μολδαβίας. Πατέρας των αγωνιστών της Επανάστασης Αλέξανδρου και Δημητρίου και γιος του επίσης πολιτικού Αλέξανδρου Υψηλάντη.

2. *Αλέξανδρος Υψηλάντης (1726-1806)*: Ηγεμόνας της Βλαχίας και της Μολδαβίας, διπλωμάτης, λόγιος και πατριώτης, πατέρας του Κωνσταντίνου.

3. *Την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας*: Ήταν το πιο κατάλληλο πρόσωπο που μπορούσαν να σκεφτούν οι Φιλικοί μετά την άρνηση του Καποδίστρια να αναλάβει αυτός την αρχηγία. Γόνος φαναριώτικης οικογένειας, με παππού διερμηνέα της Πύλης και ηγεμόνα της Βλαχίας και πατέρα ηγεμόνα της Μολδαβίας, ο Υψηλάντης ήταν ιδεολόγος και θερμός πατριώτης. Ερχόταν από τη Ρωσία γεμάτος ελπίδες και υποσχέσεις, γιατί όλοι ήθελαν να πιστεύουν πως πίσω από τις προσπάθειές του βρισκόταν ο τσάρος που θα στήριζε τους Έλληνες με κάθε τρόπο.

4. *Το πρώτο σχέδιο της Επανάστασης (Σχέδιον Γενικόν)*:

- Να σταλούν πράκτορες στην Πελοπόννησο και τη Στερεά για την προετοιμασία του ξεσκαμού.

Έτσι, ο Υψηλάντης άλλαξε γνώμη και προτίμωσε να ξεκινήσει τον αγώνα στις Ηγεμονίες⁵.

22 Φεβρουαρίου 1821 περνάει τον ποταμό Προύθο φορώντας στολή Ρώσου στρατηγού. Δυο μέρες μετά εκδίδει την πρώτη επαναστατική προκήρυξη με τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος». Την ίδια μέρα υπέβαλε την παραίτησή του από το ρωσικό στρατό, ενώ ως το τέλος του μήνα κατάφερε να συγκροτήσει στρατιωτικό σώμα 2.000 ανδρών (εθελοντές και φρουρά του Μιχαήλ Σούτσου). 10 Μαρτίου, στην πόλη Φωξάνη, σχηματίζεται ο Ιερός Λόχος (450 νεαροί άνδρες, εθελοντές σπουδαστές από τις παροικίες και μαθητές του ελληνικού σχολείου της Οδησού).

Αρχές Μαΐου, ο Υψηλάντης, με τους Ιερολοχίτες και 6.000 άντρες, φτάνει στο Βουκουρέστι και οργανώνει την άμυνα της περιοχής. Όμως απρόβλεπτα γεγονότα θα εμποδίσουν την πορεία προς την εξέγερση: ο τσάρος Αλέξανδρος,

- Να προσεταιριστούν τον Αλή πασά των Ιωαννίνων και το Σέρβο επαναστάτη Μίλος Ομπρένοβιτς, για να ανοίξουν το δρόμο του στρατού του Υψηλάντη προς την κάτω Ελλάδα.
- Ο ίδιος ο Υψηλάντης να κατεβεί στη Μάνη από την Τεργέστη.
- Να γίνουν ταραχές στην Κωνσταντινούπολη (απόπειρα πυρπόλησης του τουρκικού στόλου μέσα στο λιμάνι και δολοφονία του σουλτάνου).
- Ο Γωργιάκης Ολύμπιος και ο Σάββας Καρινάρης να κινήσουν εξέγερση στη Βλαχία για αντιπερισπασμό.

5. Απόφαση να ξεκινήσει ο αγώνας από τις ηγεμονίες:

Οι λόγοι της απόφασής του αυτής:

- Ήταν ημιавтоνόμο έδαφος και δεν μπορούσε να μπει σ' αυτές τουρκικός στρατός (η συνθήκη του Βουκουρεστίου – 16 Μαΐου 1812. Με αυτή λήγει ο Γ' Ρωσοτουρκικός Πόλεμος (1807-1812)– απαγόρευε την είσοδο τουρκικού στρατού στα εδάφη των ηγεμονιών χωρίς την άδεια του ισάδελφου).
- Οι Έλληνες ηγεμόνες θα συμμετείχαν στο κίνημα (ο ηγεμόνας της Μολδαβίας, Μιχαήλ Σούτσος, ήταν ήδη Φιλικός).
- Τα στρατιωτικά σώματα των ηγεμόνων (Έλληνες, Βλάχοι, Σέρβοι, Βούλγαροι) θα προσχωρούσαν στο κίνημα.
- Ήδη, ο Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκου είχε ξεσηκώσει τους Βλάχους.
- Οι κάτοικοι των ηγεμονιών, ως χριστιανοί, θα ήταν στο πλευρό των Ελλήνων επαναστατών.
- Υπήρχε η ελπίδα πως η Ρωσία θα υποστήριζε την εξέγερση.

από το Λάιμπαχ⁶, όπου συνεδρίαζε η Ιερή Συμμαχία⁷, διαγράφει τον Υψηλάντη από τις τάξεις του ρωσικού στρατού και αποδοκιμάζει το κίνημά του, για να διαλύσει τις υπόνοιες των Συμμάχων ότι το υποστηρίζει η Ρωσία. Παράλληλα φτάνει ο αφορισμός του Υψηλάντη και του Σούτσου από τον πατριάρχη Γρηγόριο Ε' (23 Μαρτίου). Τέλος, στις 30 Απριλίου, με την άδεια της Ρωσίας, τα σουλτανικά στρατεύματα (30.000 άντρες) εισβάλλουν στο έδαφος των πγεμονιών.

Άλλη μια δυσμενής εξέλιξη είναι και η σύγκρουση Υψηλάντη - Βλαδιμίρεσκου, ο οποίος στην πιο κρίσιμη φάση των επιχειρήσεων διαχωρίζει τη θέση του από τους Έλληνες. Η όποια προσπάθεια του Υψηλάντη είναι αδύνατον πια να καρποφορήσει. Η απόφασή του να αντιμετωπίσει τους Τούρκους στο Δραγατσάνι (7 Ιουνίου) αποδείχτηκε όχι μόνο μάταιη, μα και καταστροφική. Πάνω από 200 Ιερολοχίτες έπεσαν νεκροί, ενώ οι απώλειες και των άλλων σωμάτων ήταν μεγάλες.

Τέλη Σεπτεμβρίου η εξέγερση των Ελλήνων στις Ηγεμονίες είχε ολοκληρωτικά κατασταλεί από τα σουλτανικά στρατεύματα. Ο Υψηλάντης φεύγει προς την Αυστρία με σκοπό να κατέβει από την Ευρώπη στην Ελλάδα και να συνεχίσει τον αγώνα. Όμως, μόλις πάτησε στο αυστριακό έδαφος, οι Αρχές τον συνέλαβαν, μαζί με τη μικρή του συνοδεία. Φυλακίστηκε στο φρούριο Μουγκάτς της Ουγγαρίας ως το 1823, που μεταφέρθηκε στο φρούριο Τερέζιενστατ της Βοημίας. Το 1827 ελευθερώθηκε και πέθανε την επόμενη χρονιά στη Βιέννη (Ιανουάριος 1828). Ήταν 35 ετών.

6. *Λάιμπαχ*: Γερμανική ονομασία της πόλης Λιουμπλιάνα, πρωτεύουσας της Σλοβενίας. Στο ομώνυμο συνέδριο (26/1 – 12/5 1821) οι δυνάμεις της Ιερής Συμμαχίας κατέληξαν στην αποδοχή του δόγματος της επέμβασης σε χώρα που το καθεστώς της κινδύνευε από ανατρεπτικές ενέργειες. Έτσι, όταν ο τσάρος έλαβε επιστολή από τον Υψηλάντη, που του ζητούσε να υποστηρίξει την εξέγερση των Ελλήνων και Βλάχων στις Ηγεμονίες, πιστός στο δόγμα της συμμαχίας που μόλις είχε υπογράψει, ορνήθηκε και αργότερα, για να μη φανεί ασυνεπής προς τους συμμάχους, αποφάσισε να διαχωρίσει πλήρως τη θέση του από το κίνημα του Υψηλάντη.

7. *Ιερή Συμμαχία (1815)*: Συμμαχία των χωρών Αγγλίας, Αυστρίας, Πρωσίας και Ρωσίας, μετά τη συντριβή του Ναπολέοντα, με στόχο την ισορροπία των δυνάμεων στην Ευρώπη, την εδραίωση των συμφερόντων τους και την κατάπιξη των φιλελεύθερων εκδηλώσεων των λαών. Εμπνευστής και ιδρυτής της, ο πρίγκιπας Κλέμενς Μέτερνιχ (1773-1859), καγκελάριος της Αυστρίας.

Βιβλιογραφία

- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Εκδοτική Αθηνών), τόμος ΙΒ'.
- Δ. Κόκκινου, Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασως, τόμος Α'.
- Δημ. Φωτιάδη, Η Επανάσταση του 1821, τόμος 1.
- Αλ. Βακαλόπουδος, Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985 (Βάνιας).
- D. Dakin, Η ενσωμάτωση της Ελλάδας, (M.I.E.T.).
- Αδ. Δεσποτόπουδος, Η ελληνική επανάσταση και η Καποδιστριακή περίοδος, Εκπαιδευτική ελληνική εγκυκλοπαίδεια, (Εκδοτική Αθηνών).
- Αδ. Δεσποτόπουδος, Αλέξανδρος Υψηλάντης, Παγκόσμιο βιογραφικό λεξικό, Εκπαιδευτική ελληνική εγκυκλοπαίδεια, (Εκδοτική Αθηνών).
- Τ. Βουρνά, Η Φιλική Εταιρεία: το παράνομο οργανωτικό της και ο διωγμός της από τους ξένους, 1982, (Τοδίδη).
- Τ. Βουρνά, Ιστορικά και φιλοδογικά πορτραίτα, 1981, (Τοδίδη).
- Γ. Κορδάτου, Μεγάλη ιστορία της Ελλάδας, τόμος Χ, 1821-1832.
- Τ. Σταματοπούδου, Ο Εσωτερικός Αγώνας, τόμος Α.
- Η Επανάσταση του '21: Επιστημονικό συμπόσιο του Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών, 1981, (Σύγχρονη Εποχή).
- Φιδήμονος, Δοκίμιον Ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας.
- Αδ. Δεσποτόπουδου, Ποδινική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος, τόμος Α, 1979.

- Απ. Δασκαλάκη, *Κείμενα – Πηγαί της Ιστορίας της Εθνητικής Επανάστασης*, τόμος Α', 1967.
- Ποδυχρόνη Ενεπεκίδη, *Αλέξανδρος Υψηλάντης: Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν, 1821-1828*, 1969, (Παπαζήσης).
- Ποδυχρόνη Ενεπεκίδη, *Ρήγας, Υψηλάντης, Καποδίστριας: Έρευναι εις τα αρχεία της Αυστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ελλάδος*, 1965, (Βιβλιοπωλείον της Εστίας).
- Τάκη Λάππα, *Οι δύο πρίγκιπες: Αλέξανδρος Υψηλάντης και Δημήτριος Υψηλάντης*.
- Περικλή Ροδάκη, *Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η Φιλική, 1996*, (Γόρδιος).